

Justiciisipoliticor
Alter et alterius

19

62,3

5

IVSTI LIPSI
SATVRNALIVM
SERMONVM

LIBRI DVO,

Qui de Gladiatoribus.

Editio vltima, & castigatissima.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.

M. D. XCVIII.

Cum Privilegijs Casareo & Regio.

AD
NOBILISSIMUM
AMPLISSIMUMQUE V.
AVGERIVM GISLENIUM
BVSBEQVIVM.

IBROS, quos de Gladiatorum pri-
sco ritu diu conceptos nunc profe-
ro, lucem adspicere volui, Vir nobi-
lissime, in nomine tuo. Volui, imò
debui. siue amoris tui causâ, quem
in præsentem absentemque tenes &
perseueras: siue virtutis doctrinæque, quâ iure om-
nium bonorum oculos in te conuertisti. certè meos.
Nempe tu ille es, qui res & consilia tractasti Imperato-
ris non vnus. tu ille, qui summis de rebus ad sum-
mum Principem legatus, inter ipsos hostes cognomen
repperisti Boni. Scilicet vt radij solis in sordes & cali-
gantia loca coniecti, illustant, non inquinantur: sic tu,
inter feros illos squalentésque animos resplenduisti ni-
hilominus verâ virtutis tuæ luce. Et prudentiam sileo
doctrinamque: votum hoc tantùm interpono, vt si-
miles tui consiliarij contingant patriæ, quam Fata vo-
lent esse saluam. Vidimus nuper libellum duplicem
Itineris & Consilij tui. libellum: sed qui, meo animo,
scholas dissertationesque superat multorum sapien-
tum. Breuia omnia, fateor: & eò placent magis, quia
inclusa prudentia, non ostensa. Quin genus ipsum
dictionis (etsi id minimè inter tuas curas) priscum
adstrictumque, sententiis occultum: & quod verè in-

4 uideo, subtilis breuitas innata tibi, aliis adfectata. Sed ne fræna ingenio meo laxem in hoc campo: munus à me cape, Vir maxime, non pretium, vt me deuinctum liberem, sed pignus vt obstringam. Nec enim exigua hæc, & de ludis verè ludum, referendæ gratiæ esse volumus, sed testandæ. Quamquam huic ipsi operæ aliquod pretium fortasse erit apud eos, qui veteri germana que doctrinâ non perfusi sunt sed tincti: qui hac velut face illustratum iri infinitos scriptorum locos non inuiti fatebuntur. Nam novos istos &, vt sic dicam, musteos homines, iure sperno ab his libris: qui, tamquam in vænalibus, loqui adhuc Latine tentant: qui que magni & beati sibi videntur in præceptiunculis & concinnatis aliquot nugis, quas oculo recto vix digner aspicere. At mihi prisca placita; & vt ille apud Comicum,

*Qui vtuntur vino vetere, sapientes putat:
sic nos, qui doctrinâ. Vale. & me ama, hæc tuere.*

IVSTVS

IVSTVS LIPSIUS
CHRISTOPH. PLANTINO

S. DICO.

At tu fidem etiam meam appellas; & ubi Satyra, inquis, ubi Funus? Quid tibi vis, mi Plantine? an vt ego sim funus? Si nescis, hoc agitur. Difficile enim dictu credituque, quas turbas mihi dederit Satyra illa prior, parum herclè liquido auspicio emissa. Clamores, conuicia, sibili. Alius, Quis iste est, qui sine ullis suffragiis Censorem publicum agit? qui inuidiam sibi non singulorum, sed gentium parat? Insanit homo. irruit in se ipse, & segetem incidit suæ fame. Alius, Me apertè læsit: alius, Me schemate percussit. & ad summam ea dicta, imò scripta de misella Satyra, quæ sine rubore nemo ex ergastulo audiat cum iniusta fronte. At ego fatuus etiam gratiam expectabam ab nouitate scripti ignarus scilicet deliciarum huius æui: qui eò iam venimus, vt nec vitia nostra, nec remedia ferre possimus. At qui olim Seneca in Claudium ludere potuit, non cum sale solum sed cum morsu; idq; filio & coniuge superstite, imò regnante: mihi venia opus, leniter & leniter ineptias tangenti Critici gregis. Quid enim castigatione illâ mollius? aæo vt lenitate nimia præuaricatus videri possim publica caussa. Reuera enim iusi, non læsi: & ostendi vulnera, non impressi. At enim tectè & colore quodam nos tangis, inquiunt. O non interpretes meæ mentis, sed diuinos! qui non dictum mihi, non scriptum, fortasse nec cogitatum, tamen id sciunt. Per colorem ego te? qui ne nunc quidem, cuius coloris sis, scio. Unus aut alter perstricti mihi, fatecr. sed adeò non tectâ aut obliquâ petitione, vt nominauerim etiam, &
A 3 percuss-

percussim, quod dicitur, manu rectâ. In te si culpa simili-
lis: bene & ingenuè, quod agnoscis. tamen quid ego possum,
si telo quod in alterum ieci tu occurris, & induis te tuâ
sponte? At enim Principum ius imminutum iui. Cedo
ubi? quian' possim manare negavi ab Augusto fonte?
Idem nunc nego. & honores, titulos, quæq; alia fortuna
sunt, tribui posse à Principibus fateor: ingenium doctri-
nâque non eripi, non dari. En crimen, quod dignum sit tu-
nicâ molestâ. Nec enim aliud vel fideiculis exprefferint ex
omni eo scripto. Itaque, ut illuc redeam, mi Plantine, fru-
strâ me vocas in turbidam hanc arenam. diverti in aliam,
cum voluptate magis, & sine noxâ. Ad ludos, inquam, me
dedi & spectacula prisca, quæ desita & ignota nostro auore-
traxi, & proposui non auribus solum, sed oculis; neque ut
legi, sed panè dicam spectari possint. Hoc ipsum erit fortas-
se qui spernet, ut leue. sed spernet, non culpabit. Mihi au-
tem satis, ut hanc inquietam manum & anceps acumen
stili consumam in re si non magna fama, at non mala. Nul-
lius intererit quid de Secutore aut Myrmillone delirem: &
ridebit aliquis in his nugis, non ringetur. Denique extra iu-
dicium & proscriptionem fuero. Ius scribendæ Satyræ
Apollinari alicui relinquam, qui id à* Principe impetra-
bit. Tu, vir amice, pro Saturâ Saturnal hoc habe; pro Fu-
nere Munus: & tuam meâque causam ages, si opus erit,
apud eos qui & hæc & memorias omnes veteres non peris-
se vellent, sed interisse. Vale.

* Sidonij lib.
1. epistolam
x. 1. vide quò
reperi.

I. L I P S I
S A T V R N A L I V M
S E R M O N V M
L I B E R I.

C A P. I.

Occasio & origo horum sermonum.

ENSIS December erat, & per febriculam
valetudo mihi non bona. Itaque visendi caus-
sâ ad me venerunt Victor Giselinus & Ianus
Lernutius familiares mei. Et post salutem,
Lernutius: lâmne melius? ait. Huius quidem
operâ, inquam ego. certè, Victor, hanc noctem
clementem & cum quiete habui: & omnino commodior esse
mihi visus sum post hesternam medicinam. Ita facilè cense-
bam, ait Victor, sed cedò venam, sodes, ut tangam. Cùm teti-
gisset, hilariore vultu, Benè habet, inquit: respexit nos Hygeia.
Sed duo etiam sunt, à quibus procul habendus es, Lipsi, libri
& curæ. quæ nisi vitas, seridò dico, teipse euitas. Ego cum risu,
Ab alterâ quidem causâ immortalis sum, Victor. Nam libros,
per hæc tædia temporum, summis digitis vix tango. Curarum,
fateor, largiter est: & publica siue priuata respiciam, bona ea-
rum vbique seges. Atqui scito, ait Victor, non ab alio quàm
curarum igne magis interfici vitalem illum in nobis fontem.
At enim patria & nos periclitamur. Scio. sed tu egoque habe-
nas scilicet temperabimus publici fati? Curæ sint hæc curæ illi,
qui supra nos curat. Tu Anaxagoram cogita, qui increpanti
cuidam * ἐδὲν σοι μέλει τὸ πατρίδ' ὅ, ἀφ' ἧμεν, ἐφ' ἡμῶν τὸ καὶ σφόδρα μέλει
τῆς πατρίδ' ὅ, & simul cælum ostendebat. Hæc enim reuera pa-
tria nobis, & ut radij solis per terram sparsi, à cælo & in cælo ta-
men sunt: sic noster animus quanquam in terris, humilia ista
spernat, verseturque apud originem sui. Dicebat hæc Victor;
& ecce puer nuntians duos de viâ, uti apparebat, aduenisse,
quibus

* Nilne tibi
cum patriâ?
Bona verba,
inquit, mihi
summa cu-
ra illa pa-
tria.

quibus opus esset me conuento. Surrexi. & iam ad vos redeo, inquam; ne graue sittantis per solos esse ad hunc ignem. Et simul innui puero ligna iniicere, & largiùs exstruere focu. Ecce autem exiens video ad fores Duzam, Pighiumque. Cum trepidâ gratulatione collum iis inuasi, Et vos estis? inquam. ô sperati mihi optati que saluete. Vnde autem, & quò per hanc anni hiemem? nec enim temerarium est, credo. Ego quidem è Batauis, ait Duza, & tuâ vnius causâ. Pighius hic à Veteribus suis: iunxitque nos in viâ bonus aliquis deus. Mihi certè bonus, inquam: & iam viuo valeoque, cum vos teneo. Sed intremus, quæso: & date duobus istis pariter quod gaudeant. Simul Victor & Lernutius ad limen facti obuij, atque inter se amicissimè complexi sunt. Sed diuelli ego, Et heus, heus, inquam, sedeamus: neu diutiùs ignem inuideat istis, qui stupent certè à curru. Nam herclè strictum hodie frigus, & vt ille ait,

Iam prata canis albicant pruinis.

Imò iam calemus, ait Duza, apud te quidem nostrum ignem. Sed quid morbi fuerat, sodes? Nam de inualetudine tuâ Antuerpiæ accepimus à nostro Plantino. & mehercules etiam palles. Non nunc quidem, inquam ego. nam vos me hoc gaudij dedistis in ruborem. Tamen febricula fuerat, in quâ oppugnandâ noster hic verè Victor. Sed sedete, agite, mi hospites. vetus verbum nostis, Romanus sedendo vincit. Cum sedissemus, Quàm saluè autem omnia in Batauiâ inquam, mi Duza? Privatim omnia, inquit. Nam de rep. quid dicam, nisi maria malorum? Melius ominare, inquam. & nōne per hanc pacem sedauit illa tempestas? Caput mouens leuiter Duza, Vereor, inquit, vt paucorum modò dierum Alcedonia illa sint, non firma tranquillitas. Facem extinctam si igni admoucas, vehementiùs accenditur: sic positum hoc bellum metuo vt insurgat & acriùs recrudescat. Heu sæculum! inquam ego.

Enimuerò di quasi pilas nos homines habent,

vt ait Comicus: ita pace & bello alternis iactamur, quasi per lusum. Sed mittamus hæc scæna. Pighius noster quid, & quò? Antuerpiæ, inquit, nescio quid litium molestiarumque mihi fuit cum nummario tricone: quas deter sum veni (me designabat) in hoc Sole. Ego verò detergebo, inquam: & lubentio rem te fa-

te faciam, quàm ipsa Lubentia est. Conuersusque ad reliquos, Vos amici, aio, cænabitis apud me vnà cum isthoc hodie. Vultu renuit solus Duza, & Non potest Lipsi, inquit. nam vocata opera est. Quid vocata? inquam. nōne Aduenticia hodie debita vobis? Iure communi peregrinantium impetrabo hoc certè: si minùs, vel * *ἐν χειρὶς νόμος*, vt dicunt Græci. Et simul iniiciebam manum. Cum subrisu Duza, Hæc quidem vis est, inquit. Cæsar videor: ita iugulum mihi perit iste Brutus. Tamen, amici, relictas omnes res habeo præ quod vos vultis. Puer modò adsit, qui ad Canterum renuntiet. En adest, inquam. abi puer, & redi citiùs quàm Asparagi coquantur. Nos intereà ambulemus.

CAPVT II.

Salini religio in mensâ. Arnobius explicatus: Liuij lectio vulgata defensa. Saturnalia, seruorum dies. Seneca correctus explicatusque. Saturnus deus. Festus & Cicero emendati. Mutatio vestis. Censoria. Synthesis. Plautus explicatus. Petronius & Dio correcti.

PVER redire mihi tardè visus. Itaque spatiis aliquot confectis, Sedeamus, inquam: puer hic Duza intereà ministraverit. Age tu, vasum cum aquâ. Lauimus. & cum trepidarent de loco, Etiam inter vos hæc deliciæ? inquam. Amicitia aut pares omnes accipit, aut facit. Sede tu Duza, tu Pighi, vos reliqui. Ego adsedi in imo. & cum oculos circumtulissem, Heus puer, inquam, profana nobis hæc mensa est. salinum oblitus. Lernutius me adspexit, velut causam requirens eius dicti. Ita, inquam, Lernuti. Profanam sine salino mensam esse veterum opinio fuit, sed & nostra. Arnobius: *Sacras facitis mensas salinarum appositu, & simulacris deorum.* Quin & salinum ipsum inter vasa sacra. Benè notat interpret verus ad illud Horatij,

— splendet in mensâ tenui salinum.

Salinum propriè est patella, in quâ diis primitiæ cum sale offerebantur. Et Statius ad hanc mentem:

— & exiguu placuerunt farra salino.

Itaque in Liuiio libro xxvi ferre iam possum, *Vt salinum patellamque deorum causâ habeant.* etsi non pessimè rescripsi * olim, *culignam.* Sed adfirmat vulgatam etiam Valerius, qui de pau-

* manuaria lege.

Salinum sacram mensam facit.

* Vide epist. Quæst. lib. i. ep. vii.

B pertate

pertate Fabricij & Æmilij: Vterque, inquit, patellam deorum & salinum habuit. Et Plinius: Fabricius bellicosos Imperatores plus quam pateram & salinum ex argento habere vetabat. At de simulacris deorum, quod addit Arnobius: verum est, collocasse eos in mensâ statuum dei cuiuspiam velut tutelam geniumque mensæ. Ita Herculem Epitrapezium lego in Siluis Statij: qui Vindici fuit

— Castæ Geniis tutelaque mensæ.

Et ante Vindicem, cum

— Pellæus habebat

Regnator, latius numen venerabile mensis.

Quinetiam deos ipsos initio mensæ inuocabant. Quintilianus Declamat. CCCI. Habuisti honorem & illud humile limen intraisti, & adisti mensam: ad quam cum venire cepimus, deos inuocamus. Inter hos sermones puer regressus à Cantero. Ego inclamaui, Ades, inquam; testudo, non homo: & qui ignauiolem possis facere ipsam ignauiam. Dic, ubi moratus? Parabat respondere puer, sed Duza occupauit. &, Vnam hanc noxiam amitte Lipsi, inquit. Seruorum hic dies est. Quid tu iam? inquam. Nempe, inquit, hodie Saturnalia. Cum capite ego abnuissem, Ita verò, inquit, hodie legitima veterum Saturnalia. aut Fasti omnes me fallunt, qui ea coniiciunt in diem XVI. Kalendas. Atqui per id festum, velut vsurariam quandam libertatem seruos habuisse, non ignoras. Imò ius iis datum quodam genere supra ipsos dominos; cum quibus commutabant etiam vestem. Dio lib. LVIII. ἐν τοῖς Κερνίοις οἱ δ' ἔλοι τὸ τ' διαποτῶν χῆμα μεταλαμβάνοντες ἐορτάζουσιν.

id est, Saturnalibus serui habitum herilem sumentes festiue agunt. Atque adeò sedebant ad dominicam mensam, dominis præministrantibus. Athenæus lib. XIV. τοῖς τ' Κερνίοις ἡμέρας ἐστὶ τὸ ῥωμαίων παισὶν ἐστὶν τὰς οἰκίας, αὐτὰς τὰς τ' οἰκίας ἀναδεχομένους λειτουργίας. id est, Saturnalium diebus, mos Romanis, præbere seruis conuiuium, sic vt ipsi officia seruorum obirent. Attij versus huic rei:

Exercent epulas lati, famulosque procurant

Quisque suos.

Et Senecæ locum non inuitum huc traxerim, epistolâ XLVII.

Instituerunt diem festum, non quo solum (ex veteri meo libro, solo, cum sententiæ totius medicinâ) cum seruis domini vescerentur, sed

* Martialis de eodem Hercule Vindici. Hoc habuit numen Pellæi mensæ tyranni.

Saturnalia veterum, quod die.

Serui sunt libertas.

Imò domini sungebantur eorum vices.

Seneca explicat:

Correctusque.

sed quo utique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam remp. esse iudicauerunt. Nam intellegit hoc Saturnalium festum. Ego postea Duza verba placatior, imò verò iam hilarior, Abi puer, inquam, vicisti hoc patrono conuersusque ad conuiuas, Amici, aio, comburamus hunc diem. Bona Saturnalia hodie.

Quapropter edulcare conuenit vitam,

Curasque acerbis sensibus gubernare.

vt ait Matius. Id quidem in proclui, ait Pighius. Certè, vt hic apparatus est, nos hodie mollius apud te curabimur, quam regi Antiocho oculi solent. Non cibo, Pighi, inquam, (subita enim hæc cænula est, & velut condicta) sed voluntate certè lubentiaque. Sed doce nos, antiquumne hoc Saturni festum? Antiquissimum, ait Pighius. Nam Saturnus, vt scire te scio, inter veterimos Italiæ deos. qui frugibus repertor, quique gentes eas primus docuisse creditur sationes. Itaque non dubiè Latinis nomen inuenit à satu. Vt enim à portu Portunus, à nuptu Neptunus, sic diserte à satu, Satunus. Nam ita primitus pronuntiabant Festus: Hic Deus in Saliaribus Satunus nominatur, vt

delicet à sationibus. malè ibi vulgò, Satirrus, vel, Saturnus. Nam Salij scilicet aliter indigetabant, quam vulgus. Sic Tertullianus, Exceptus à Iano, vel vt Salij volunt, Eano. Crebra autem & vetus ea terminatio in nominibus deorum. Sic Pilunus, Picunus, Vertunus, etiam hodie in antiquioribus libris: denique, vt dixi, Neptunus. Victor hinc interfatus, De Neptuno Pighi, inquit, permitte ambigam: Cicero contra te, qui deriuat à nando. Eius verba II. De naturâ deor. Vt à portu Portunus, sic Neptunus à nando, prioribus litteris paululum immutatis. Pighius excepit, Imò tu permitte de scriptura ista ambigam. Neptunus ais à nando? quomodo potest? Rem spectem, siue verba: infelix originatione tua Cicero, imò falsa. Varro melius, Neptunus, inquit, quod mare terras obnubet. Sed, meâ fide, nunquam fugit id verbum ab ore Marci. Corruptum locum adfero, scribendumque, à nubendo, vel, à nuptu. Res auctor est, & Cicero ipse, qui comparat Neptuni etymon cum Portunni. ineptissime, vulgata quidem illa lectio si vera sit quam ego planissime persuasus sum ab stolido aliquo Hermæ esse, qui nubendi verbum

Saturni etymon Latinum.

Festus correctus.

Ratio terminandi infestandi, nomina deorum prisca.

In Cicero diuinitio.

non nisi in coniugiis nouerat. Vetus ergo in Italiâ ille deus: etiam festum, si Macrobij centonibus fides, quos vobis non inculco. Dionysius Halicarnasseus originem Saturnalium ad regem Tullum clarè refert libro tertio. At Liuius post reges exactos demum festum id constituit, lib. II. *A Sempronio, inquit, & M. Minutio Cos. ades Saturno dedicata: Saturnalia institutus festus dies.* Imò centenis aliquot post annis agnoscere institutionem eius videtur libro vigesimo tertio: eâ mente tamen, credo, quòd aut paucis adhuc sacer festusque esset is dies, aut quòd tunc demum in Decembrem mensem reiectus, cum antea habitus alio mense. Verba quidem Liuij clara hæc: *Postremo, ex libris Decembri iam mense ad eadem Saturni immolatum est, lectisterniumque imperatum & conuiuium publicum, ac per urbem Saturnalia die ac nocte clamatur: populusque eum diem festum habere ac seruare in perpetuum iussus.* Nam hæc narrat Cn. Seruilio & C. Flaminio Coss. bello Punico secundo. Ait Liuius, clamatum Saturnalia. Vellem voce additâ, Iò Saturnalia. Certè is solemnitas clamor. Dio de militibus in Claudij libertum iocantibus: *συμφορὰντες ἑκατέρωθεν τὸ δὴ τὸ ἑρπυλλόμενον, ἰὸ Σατυρνάλια.* id est, clamantes statim illud tritum, Iò Saturnalia. Macrobius tamen, ut vulgata lectio Liuij: quo solo die apud eadem Saturni, conuiuium soluto, Saturnalia clamabantur. Clamabant &, Bona Saturnalia. Arrianus in Dissertationibus Epicteti: *τοῖς γὰρ παιδίοις ἔστιν προσελθόντες καὶ τῇ καὶ λέγει, σήμερον Σατυρνάλια ἀγαθὰ, λέγοντες, ἐκ ἑστὶ ἀγαθὰ ταῦτα, ἑκατέρωθεν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὁππότερ μὲν.* id est, Pueris enim cum adueniunt plaudentes & dicentes, Hodie bona Saturnalia, dicimúsne, Non sunt hæc bona? nequaquam: sed ipsi quoque applaudimus. Martialis allusit,

Iste tibi faciet Bona Saturnalia porcus.

Fortasse & Catullus, *Saturnalibus optimo dierum.* Causa huic clamori, præter religionem, etiam lætitia, quia certè non alium diem priuatim publiceque habuerunt hilariorem. Inde sermo, Saturnum Pollucis filium esse, vel à pollendo (ait Fulgentius in Mythologicis) vel à pollucibitate, quam nos humanitatem dicimus. Unde & Plautus in comœdiâ Epidici ait, *Bibite, pergracimini pollucibiler.* Nec malè Fulgentius. Omnes enim illi dies reuera iocorum conuiuiorumque. Inde ortum, ut præter reliqui temporis morem, Saturnalibus manè lauarent, quasi statim transi-

ri ad

ri ad mensam. Didici è solo Terrulliano: *Non lauro, inquit, diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam: attamen lauro honestâ horâ & salubri.* Et ab eadem causâ, ut ego quidem conicio, instituta mutatio vestis. Nam Imperatorum temporibus, Senatores Equitesque, Saturnalibus, in synthesi conspiciuntur. Refero ad Imperatorum tempora, quia vix est, ut id obtinuerit antè, vel ex Senecâ, epistolâ XVIII. *Si te hîc haberem, libenter conferrem quid existimares esse faciendum: vtrum nihil ex cotidiana consuetudine mutandum, an & hilarius canendum & exuendum togam.* Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solet, voluptatis causâ & festorum dierum vestem mutauimus. Ita enim narrat, ut videatur eam culpam impingere suo auro. Idque in parte verum. Nam olim quidem Togas ponebant domini, easque serui induebant: at synthesim sumpsisse eos non credo, non lego. Quæ tamen Senecæ & post auro, receptissima per eos dies. Martialis:

Synthesibus dum gaudet Eques dominusque Senatus,

Dumque decent nostrum pillea sumpta Iouem.

Nec alterius sententiæ illud epigramma:

Nil lasciuus est Charisiano.

Saturnalibus ambulat togatus.

Causa recipiendi, quoniam cænatoria, opinor, ea vestis. At Saturnalia, non aliud quàm promiscuæ epulæ & velut continentes comissiones. Iure ergo, tanquam in publico quodam ciuitatis conuiuium, sumpta vestis quæ ad conuiuia, eaque etiam in publico vsurpata lætitiæ testandæ. Finierat Pighius. sed ad eum Victor, Velim Pighi, inquit, paullò ista fusiùs. Tibi hîc liquet, credo: sed nobis in priscis iis ritibus adhuc nubes. quam sermonis tui luce remoue. Parebo, inquit. etsi vobis eruditus rerum veterum, satis censebam, ut pedem modò ponerem in viam. Romanis in duplici discrimine vestis. Alia Domestica, alia Forensis. Suetonius, Ammianus, Iuriconsulti. Illa intra parietes scilicet vsui: hæc in negotiis inque foro. Commutare eas, & domi forenses, aut foris domesticas induisse, probum. Inter domesticas, Cænatoria, quam non fas videre publicam lucem. Martialis in lemma-

B 3

Nec

Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota:

Hoc opus est, pictis accubuisse thoris.

*Ans foris
etiam, sed sub
tenuis cana.*

Itaque ut rem nouam narrat Dio in Hadriano, quod Fronto nobilis orator Turbonis tribunal adierit *ἐν τῇ σολῇ τῇ δεσπίνῃ*, in conuiuiali veste. Et ab hac mente idem Hadrianus Imp. Senatores & Equites semper in publico togatos esse iussit, nisi a cænâ reuerterentur, ait Spartianus in eius vitâ. Et bene iuuat Spartianus. Fas enim mosque, ut apparet, cum cænatoriis conspici in publico, sub cænâ tempus. Cur non igitur Saturnalibus diebus permissum, per quos continuæ, ut dixi, cænæ? Hercules non aliam causam video Synthesis sumptæ. Nam quod probandum superest, Synthesim adfirmo dictam cænatoriam vestem: utrique hominum lautiorum. Martialis satis clarè:

Vndecies vnâ surrexti, Zoile, canâ:

Et mutata tibi est synthesis vndecies.

Tranquillus validè adiuuat, qui in Nerone obseruat cum notâ, quod plerumque synthesisin indutus, prodierit in publicum, sine cintu & discalceatus. qui scilicet conuiuantium habitus. Iamne capitis? an etiam de Cænatoriis latiùs dico? Annuistis: dicam. Mos ille vetus Romæ, ut domi haberent vestes ad cænâ. & si foris cænarent, acciperent ab amicis, aut ipsi adferrent. Capitolinus in vitâ Maximini: Cum ad cænâ ab Alexandro esset vocatus, in patris honorem, quod ei deesset vestis cænatoria, ipsius Alexandri accepit. Plautus pallium malacum id appellauit, me interprete, Bacchidibus:

*Semper Romani vestem
in canâ mutabant.*

*Pallium, pro
in veste.*

Plautus lux.

Pro galeâ scaphium, pro insigni sit corolla plectilis,

Pro bastâ talus, pro lorica malacum capiam pallium.

Nam describit omnia, quæ solita conuiuio. Et benè, Pallium, credo enim fuisse ad eam formam. Martialis quidem sic appellat, vbi de se cum vxore accumbente:

Ad mensam venies, sed sic diuisa recumbes,

Vt non tangantur pallia nostra tuis.

Et Petronius de Trimalcione cænante: Pallio cocco adrasum incluserat caput, circaque oneratas veste ceruices laticlaviam immiserat mappam. Rectè etiam, Malacum Plautus. Reuerà enim mollior pretiosiorque ea vestis, & è purpurâ læpè. Apud Horatium vetula amatrix:

Muri-

Muricibus Tyriis iterata vellera lana

Cui properabantur? tibi nempe.

Ne foret æquales inter conuiuia, magis quem

Diligeret mulier sua, quàm te.

Nam ad conuiuia manifestè accommodat. Etiam Petronius:

Vestimenta mea cubitoria (legerim, accubitoria, litterulâ retractâ) *Petronius leuiter emendatus.* perdidit, quæ mihi natali meo donauerat cliens quidam, Tyria sine dubio sed iam (malim negandi notâ, sed haud, ut dibapha significet) semel lota. Sed & Persius:

— ecce inter pocula querunt

Romulida saturi, quid dia poemata narrent.

Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina lena est,

Rancidulum quiddam, &c.

Nam lænam circum humeros & quidem hyacinthinam, vestem hanc dixit conuiuialem. Lautiorum videlicet hominum cænatoria semper purpurea coccinaue: quæ fortassis propriè Synthesis dicta, & ideo tantum Equiti & Senatori adtributa à Martiale, exclusâ plebe. Dio, vbi Suetonius de Nerone, synthesisin dixit, siue synthesisim: vertit in eadem re, *ἡ δὲ σύνθεσις*, id est, tuniculam floridam. Et scio floridam vestem in Apuleio aliisque legi, sed videte tamen ne verius hîc sit, *ἡ δὲ σύνθεσις*, à colore videlicet, qui in synthesisi violaceus, vel ut Plinius etiam appellat, ianthinus. Hæc de Cænatoriis. quem morem mansisse ad Sisonij tempora disco ex libro primo Epistolar. vbi de conuiuio imperatorio, à quo iam surrexerat: Paulum à prospectu Imperatoris processeramur, atque etiamnum chlamydibus induebamur, cum mihi Consul, &c. Ostendit clarè positam à se chlamydem, & resumptam.

*Læna, pro
cænatoriis.
Plerumque è
purpurâ, coccineâ.*

*Coniectura
in Dione.*

**Plinio lib.
XXI. c. VI.
Ianthina vestis
dicta.*

*Quâdiu per-
seueratis is
mos.*

CAPVT III.

De Saturnalium diebus. Opalia. Suide lux. Ausonio medicina. Varro lux & medicina. Ausi Saturnalium dies.

BEAS nos, Pighi, sermonibus istis, inquam. sed de numero dierum Saturnalium, nîlne addis? Neque enim liquida vulgò ea res: & Macrobius, qui conatur, puluerem ob oculos nobis spargit. ita concinnat nescio quid perplexi, & quod, peream, si unquam cepit ipse. Pighius, Ita solus ego qui confusor?

Qui celebrat
inter priscos
Iureconsultos.
Quot dies Sa-
turnalium.
Opalia.

Suidas ex-
plicatus &
excusatus.

lor? inquit. Melius est domum aperiam, & solium mihi ponam nouus Brutus. Tamen, quâ de re quæris, sic habuit. Antiquitus vnus Saturnalia dies: & idem communis cum Ope. Nam Opalia & Saturnalia vtraque incidebant in diem x i v. Kal. Iani. Macrobius testis, & Kalendarium vetus repertum Romæ. Quid mirum? quorum lectus communis est, ut sit dies? Nam Ops siue Rhea, vxor Saturni. Hoc nisi præscimus, nunquam illud Suidæ è Lexico dextrâ manu capiemus: *Κεόνα, ἑορτὴ ἀγομένη Κρόνου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ*: id est, Saturnalia, festum celebratum Saturno & Matri deum. Quid enim in speciem vanius, quàm Saturnalia adscribere Matri deum, siue Opi? At causa confusionis Græculo non iniusta, communio illa dierum à me dicta. Hæc Ops opem feret Ausonio poëtæ, cuius desperatæ sanitatis versum etiam Æsculapius noster, Scaliger, deposuit: ego de viâ medicus sanabo. In carmine de Feriis Romanis:

Visne ope sancte sacrum, vel Saturnalia dicam?*

Festaque seruorum, cum famulantur heri?

Ausonius cor-
rectus.

Varroni da-
ta lux.

*Vide Ma-
crobiū, qui
multa, lib. i.

Varro, quādo
libros de L. L.
scripserit.

Fortasse is
emendatus.

Nam clarè lego, *Visne Opis antè sacrum*. Ambigit poëta Opalia prius an Saturnalia dicat. quare? quia, ut iam iteravi, conueniebant ea festa, & vtrique deo, deæ, sacer idem dies. Interpellauit hîc Victor: &, Correctio, inquit, per clara: non illa quam ponis dierum concursio. Varro facit tenebras, qui lib. quinto de L. L. Saturnalia, inquit, dicta ab Saturno, quod eo die feria eius, ut post diem tertium Opalia, Opus. Ecce, nōne disertè post diem tertium à Saturnalibus Opalia celebrata vult? at tu aiebas die eodem. Respondit Pighius, His tenebris, Victor, dabo lucem. Quæ de communione dierum prædixi, ad Consulū tempora pertinent & temp. priscam: non idem de C. Cæsaris & deinceps ætate sentias. Ut enim Cæsar fastos correxit, & huic Decembri mēsi duos addidit dies: * Saturnalia, ut sic dicam, sedem mutarunt, & à x vi. Kal. numerari cœpta, non ut antè à xiv. Migrarunt igitur Saturnalia: non tamen Ops, quæ in die veteri stabilis permanfit. Hanc correctionem Cæsarianam clarum Varronem spectasse. qui condidit eos De linguâ Latinâ libros (vri vel hinc discimus) Cæsare iam Dictatore: & feriarum dies ad Fastos eius aptauit. Tamen in Varrone scribi erit verius, ut post, die tertio. Hoc mihi iam lucet, inquit Victor: tu perge.

Quomodo
autē Satur-
nalia dies.

Quintus dies
à Caligulâ
est.

Quartū quō
addiderit, in-
certum.

Videri tamē
ab Augusto
esse.

perge. Iterumque Pighius: Ut ergo cœpi dicere, inquit, vnus Saturnalium dies mansit ad C. Cæsarem: ab illo, tres celebrari cœpti. idque Octavianus Augustus tenuit, qui in legibus iudiciariis triduum ferias seruari iussit. Hactenus certa possum: de die quarto dicam incerta. Nam illum quis addiderit, non lectum mihi, & credo, nunc non scriptum. Quintum saltem diem additum à Caligulâ reperio. Suetonius: *Ut letitiam publicam in perpetuum auget, diem adiecit Saturnalibus, appellauitque Iuuenalem*. Diem Beroaldus intellegit sextum vel octauum. Errat. vos accipite quintum. Dio lib. lxx. de hac ipsâ re: *τὰ τε Κεόνα ἐπὶ πᾶσι τῇς ἡμέρας ἑορταζέσθαι ἐκέλευσε*: id est, Saturnalia per dies quinque celebrari iussit. Tamen ille ipse quintus dies post Caij cædem abolitus, sed restituit Claudius docente eodem Græco lib. lxx. *τοῖς τε Κεοίοις τὴν πάλαιον ἡμέραν, τὴν κατὰ εὐθείαν τὴν ὑπὸ τοῦ Καί, καὶ μὴ τὴν κατὰ δέξιαν, ἀπέδωκε*. id est: Saturnalibus quintum diem, à Caio institutum, posteaque omissum, restituit. In vniuersum ergo Saturnalium dies legitimi, vti videtis, quinque. Ego dixi. Cùm defuisset Pighius, Lernutius occupauit. Sed enim scrupus ille de die quarto. non tollis hanc molestiam pedibus? Vellem tu meo capiti, inquit. nam iuxta tecum id scio. Diuinemus, inquam ego. An Tiberius, si fortè, addidit? Certè ille solus interiectus Caligulam & Augustum. Huic vaticinio, ait Pighius, ex Tiberij moribus non est fides. Nec enim ille vnquam fautor rei ludicræ: &, ut eius seueritas fuit, diminutum potius publicas voluptates isset, quàm auctum. Ego quamquam cum Euripidæ à nutrice possim dicere,

Οὐ μὲντις εἰμὶ τ' ἀφ' αὐτῆς γυναικὸς σαφῶς:

Vates ego haud sum, incerta certò vt nouerim.

tamen diuinem diem quartum esse ab Augusto. cuius extremis annis irrepperit, crescente luxu, & quia ea auctio plebi volenti.

CAPVT IIII.

Etiā quæsitum de diebus. Obiectiones posita, & in parte remota.

VSICIPIT Lernutius. Anchoram iecisti, Pighi, sed nondum adspicis terram. Duo me turbant. Ais à Iulio Cæsare tres Saturnalium dies factos, antea vnum. Ais nunquam

Tres dies etiā
ante Cæsare.

C

plures

plures fuisse quinque. Primum oppugnat Cicero, qui libro v. ad Atticum diu ante Iulianam correctionem tertia Saturnalia nominat: *Mancia venibant*, inquit, *Saturnalibus tertiis*. Sed & Mallius quidam apud Macrobiū, cuius ibi verba. Alterum. Interrupit Pighius, St, inquit, turbinem hūc prius remoueam, ne naui nostrae frangat ratem. Tertia Saturnalia nominat Cicero? Fateor. hilaritas ergo triduana, sed non feriæ, non sacrum. Festus pro me: *Quinquatrus* appellari quidam putant à numero dierum, qui scilicet errant, tam hercules quā qui triduo Saturnalia & totidem diebus Compitalia. Nam his omnibus, singulis diebus fiunt sacra. Iam dic de altero. Septem dies Saturnalium compeior, ait Lernetius, non vt tu perseueras quinque. Lucianus in Croniis plus vno loco. Martialis,

Quo modo
septem nu-
merati.

Saturni septem venerat ante dies.

& poëta alij. Subridens Pighius, Per hanc, inquit, tempestatem facile ero in portu. Saturnalia legitima dixi quinque fuisse: tu, illique quos laudas, spurios adiicis dies binos. Vt clare dicam. Ipsa Saturnalia constabant diebus quinque: at Sigillaria, quæ subsequiebantur, binis. Quæ festiuitas quia non abhorrens à lætitiâ priori, illique continens erat: factum vt confusè numerati Saturnales septem. At in re aliud fuit. Itaque ille ipse Martialis, vbi veritatis diligentior, nominat Saturnalia modò quinque:

Et iam Saturni quinque fuere dies.

Alibi: *Hæc signata mihi quinque diebus erunt.*

Tamen septem
dies etiā an-
te Cæsarem.

Et iamne hæc res in vado? Imò, inquit Duza, ecce alius imbricator Auster. Nam vt Martialis ætate dies septem numerentur, causam video: anteriori æuo quid fiet? cum septem recensitos reperiam multis ante Cæsarem annis? Nouius Atellanarum scriptor:

Olim expectata septem veniunt Saturnalia.

Sed & Mummius quidam:

— nostri maiores veluti bene

Multa instituere, sic hoc optimè, frigore

Fecere summo dies septem Saturnalia.

Nec facilis
soluitur is no-
dus.

Et quid ais tu? Vnus ante Cæsarem Saturnalia dies: binos Sigillaritios adde: vbi septem? Amplius largior, tres fuerint Saturn-

Saturnalium: vbi septem? Exspecto quid ad ista noster Brutus. Tacebat Pighius. Et mehercules obbrutui, inquit. Iuua in partem Lipsi. Egone? inquam. oram reperire nullam quā te expediam queo. & quin ad prius illud tectorium confugimus, lætitiæ fuisse dies plures, non festi? Nisi id sit, submitto equidem arma.

CAPVT V.

Saturnalia Gladiatoribus ludisquæ destinata. Ipsi Gladiatores Marti, vel potius Saturno sacri. Saturnus inter inferos maleficus & cruento sacro gaudens. Tibullo lux, & Tertulliano. Sacerdotes Saturni.

RISIT vehementer Duza, & Hic Auster, vt video, inquit, vos omnes perculit. Heus puer, da vinum huic naufrago Lipsio: sed merum. Nam aquā non vltra illi opus. Etiam rides? inquam ego. vlciscar. Da mihi puer eccillam pateram è crystallo: illam capaciorem dico, quæ est in Delficâ. Admiratus Duza, Hui! tam grandem? inquit. Non id è more tuo, non è sanitate. Nimirum, inquam, non Cereri, sed Saturno hoc sacrum fit. Itaque, ait Duza, tu nos omnes hodie reddes saturos. mallem hilares & lubentes. Sanè mos Romanus non magis conuiuuiis hunc diem dicauit, quā facetiis & ludis. Itaque Gladiatores, Venatio, Circenses, quanquam aliās; tamen his diebus propriè dabantur. Gladiatores imprimis, quorum tutela Saturnus. Erras Duza, inquam: Mars potius. Apud Tertullianum certè lego (libello de Spectaculis) *Martem & Dianam vtriusque ludi præsidem nouimus*. ludi videlicet gladiatorij, venatoriique. Item Saluiantum: *Colitur & honoratur Minerva in gymnasiis, Venus in theatris, Neptunus in Circis, Mars in arenis, Mercurius in palastris*. Duza renidens & renitens, Non pugnem, inquit, tantis scriptoribus libens: tamen vercor vt verior Lactantius sit: *Munera*, inquit, & quæ vocantur *Venationes*, Saturno adtribuunt. Ita eum locum insertâ copulâ lego. Nam & in Epitomâ Lactantij: *Munerum editiones Saturno factæ (lego sacre) sunt: scena Liberipatris est*. Addicit Lactantio Ausonius,

Gladiatores
Saturnalibus
dant.

Eorum præ-
ses Mars.

Vel potius
Saturnus.

Et gladiatores funebria praelia notum

Decertasse foro: nunc sibi harena suos

C 2

Vindicat,

Vindicat, extremo cum iam sub mense Decembri

Falcigerum placant sanguine caligenam.

Vbi duo notes, & pugnas gladiatores Saturnalibus; & Saturno placando propitiandoque. Caussam quam putem eius tutelae fuisse, hæc est. Saturnus non inter superos, sed inferos deos.

Plutarchus in *καταρχαῖ καφαλαίων. Ρωμαῖοι*, inquit, τὸν Κρόνον ἡγείνται θεὸν ὑποδαῖον καὶ χθόνιον. & alibi, Κρόνον δὲ τὸ κάτω θεῶν, ὃ τὸ ἄνω νομίζουσιν.

Eademque opinio apud Græcos ipsos. Itaque in Tartaro cum collocat Prometheus apud Æschylum,

Εμοῖς δὲ βελγῖς παρτάεσσιν μελαμβάδης

Κρόνου καλύπτει τὸν παλαιγενῆ Κρόνον

Αὐτοῖσι συμμαχοῖσι.

Me consulente, in Tartari recessibus

Habet latebra antiquitus satum Cronum,

Eiusque comites.

Et in Catalogo deorum duodecim maiorum omisit Ennius,

Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,

Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

non facturus, si inter cælites fuisset. Credo eam opinionem valuisse, quia triste Saturni sidus & maleficum: quale ingenium deorum inferorum. Inde est nenia Græcorum, Κρόνον ὄμματα: id est, Saturnius oculus: inde superstitio, Saturni diem viæ non faustum. Tibullus,

Aut ego sum caussatus aues, aut omina dira,

Saturni aut sacram me tenuisse diem.

Ovidius ad amatorem, cui iter inuito suadet:

Nec pluias opta, nec te peregrina morentur

Sabbata, nec damnis Alia nota suis.

Iure ergo Romani, quia gladiatorum sanguine placari manes credebant, eaque prima ludici causa; hoc spectaculum dedi-

carunt crudo & sanguineo deo. Quod traho etiam cultum sacerdotum eius à reliquo vulgo secretum. Nam pallio coccineo mystæ Saturni velabantur. Tertullianus de Testimonio animæ: Atque id plerumque facit & vittâ Cereris redimita, & pallio Saturni coccinata, & deæ Isidis linteata. Idem de Pallio: Cum letioris purpuræ ambitio & galatici ruboris superiectio Saturnum commendat. Coccineus enim color (quem Galaticum rubo-

rem

rem appellat, quia granum id Galatiæ frequens) sanguinis & cædium est: ideoque & Imperatoriis olim paludamentis, ait Plinius, dicatum coccum. Hæc satis certa. Abnuere tamen nobis Prudentius tuus videtur, Victor, in Hamartigeneiâ:

Respice terrifici scelerata sacraria Ditis,

Cui cadit infestâ fusus gladiator arenâ.

Sed * Ditem qui eundem cum Saturno hîc capiat, meâ sententiâ, haud aberret.

CAPVT VI.

Gladiatores olim in conuiuio: Camparum instituto. Romani id emulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in Cubiculariis gladiatoribus. Germanorum immanitas.

INTER hos sermones intulerant pueri missum secundum. In quo gallinæ, columbæ, turdi, & eiusmodi altitium minuta. Et ego ad hospites, En, inquam, paravi ad illud Comicum,

Non ampliter, sed munditer conuiuium.

Tempus non tulit. nec inter eos ganeones ego, quibus modulus est vitæ culina, ut ait Varro. Itaque sumite quæso contenti istis. Etiam excusas? ait Pighius.

Sibi habeant sua regna reges, sibi diuitias diuites:

nobis dum sic sit. Et quæ cæna præ istâ, quam suauissimæ doctissimæque fabulæ condiunt? Vellem paullò magis, inquam: nec tu Pighi sermonis esses tam parcus. Parcus ego? inquit. cui linguarium meherclè dandum fuit, ita insolitè hac omni cænâ sum loquax. Scis enim ingenium meum: quamque illud Homericum in me conueniat,

Αλλ' ὃ οἱ χάρει ἀμφοτέρωθεν ἐπείεσσιν.

Sed non illius cingebat Gratia labra.

Tace, inquam. Nam tu quidem

Λέγειν ἀεὶ σὺ, ἀδυνατῶντες λαλεῖν.

Bonus loqui, sed fabulari nescius.

ut inuertam illud Eupolidis. Sed quoniam cœpimus, & bella iam occasio est, de Gladiatoribus placetne largiùs fabulari? Nam verum fateamur. non alius mos est, quem disertè intellegi pluris intersit veterum scriptorum. Quæ historia ab hac

Paludamēta
Imperatorū
coccinea.

Dii sacros
esse gladiatorum
ex Prudentio.

* Aut etiam
Dii, hoc respectu,
quod
manibus placandis dati
gladiatores.

Vultus
intellectus rei
gladiatorie.

commemoratione gladiatorum, quis orator, quis poëta absti-
nuit? Et quidem pleræque metaphoræ, similitudines, imagi-
nes, alij flores orationis sunt ab istis. Occupa ergo hanc gra-
tiam tu Pighi, & doce nos inuulgatum adhuc ritum. Egone?
ait. imò Duza hic potius — *παλαιότε πολλότε εἰδότες*. — & *prisca*
& *pluria noscens*. Et solusne Pighius hîc pro magistro? Tum
ego, Qui viam ad mare nescit, amnem sibi quærit ducem: sic
nos te Pighi, vti penetremus ad mare illud antiquitatum. Eia!
vrgetis modestiam meam, inquit. sed enim ne alienum sit ab
hac mensâ. Renidens Duza: Adeò hîc sermo, Pighi, mensæ
non disconuenit, vt Romani rem ipsam cottidie oculis vsur-
pauerint super mensam. Nam in lætiori conuiuio solemne fuit,
in triclinio paria aliquot gladiatorum exhibere ad pugnam.
Ortus, vt videtur, mos à Campanis: de quibus Silius libro
x. i. Punicor.

Gladiatores
olim super
mensam.

Auctoribus
Campanis.

*Quinetiam exhilarare viris conuiuia cæde
Mos olim, & miscere epulis spectacula dira
Certantum ferro, sæpe & super ipsa cadentum
Pocula, respersis non parco sanguine mensis.*

Strabo de iisdem lib. quinto: *ὅτι τοῦτον δὲ ἐνεβλήσαν, ὡς ἐπὶ δειπνῶν
ἐκάλουν πρὸς ἑὸν μονομάχων, ὅριζοντες ἀλλήλων κατὰ πλῆθος δειπνῶν ἀλλήλων.*
id est: *Eò luxus prouecti sunt, vti conuiuias vocarent ad paria gladi-
atorum, quorum numerum augebant minuebantve pro dignitate cuius-
que conuiuij. Liuius libro nono: Et Romani quidem ad honorem
deum insignibus hostium armis vsi sunt: Campani ab superbiâ & odio
Samnitium, gladiatores (quod spectaculum inter epulas erat) eo ornatu
armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt. Ab iis ergo auidè
hauserunt Romani. de quibus Nicolaus Damascenus: τὰς τῶν
μονομάχων θύας, inquit, ἢ μόνον ἐν πανηγύρεσι καὶ θεάροις ἐποιοῦντο Ῥωμαῖοι,
ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐσχάταις. ἐκάλουν δ' ἐν ταῖς πολλάκις ἐπὶ δειπνῶν τὰς φίλους ὅτι
τα ἀλλοις, καὶ ὅπως ἂν δύο ἢ τρία ἑὸν ἑαυτὸν μονομάχων, ὅτε καὶ πολεμῶντες δει-
πνοῦ καὶ μέδης, εἰσεκάλειν τὰς μονομάχους. καὶ ὁ μὲν ἄμα ἐσφάτετο, αὐτοῖς δ'
ἐπρότερον ὅτι τέτω ἡδόμενοι. id est: *Spectacula gladiatorum non per ferias
tantum & in theatris Romani exhibuerunt, sed priuatim in conuiuiis.*
*Quin & ad cenam sæpe amicos vocare soliti, cum ob alia, tum vt bina
aut terna paria gladiatorum viderent: quos vino iam & cibo madidi
intro vocabant. atque ille quidem trucidabatur: isti plausum manibus**

Quos Roma-
ni imitati.

dabant.

dabant, tanquam in re lætâ. Nec de alio ritu Horarium exaudio:
Cedimur, & totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.

Horatius ex-
plicans.

Lumina accipio, cenæ, præter opinionem florilegi interpretis.
Perseueravit ille mos ad extrema imperij tempora. Capitoli-
nus de Vero: *Gladiatorum etiam frequentis* (ita inibi lego) *pugnas
in conuiuio habuit, trahens canam in noctem, & in thoro conuiuali
condormiens. Lampridius de Antonino: Gladiatores ante conui-
uium pugnantes, sibi frequenter exhibuit. Atque hi conuiuales gla-
diatores sunt, quos Cubicularios Lampridius in Commodo* *Cubicularij
gladiatores.*
*dixit: Inter hæc habitu victimarij victimas immolauit: in arenâ rudi-
bus, inter cubicularios gladiatores pugnavit lucentibus aliquando mu-
cronibus. Ita paullò veriùs doceo, quàm Turnebus: qui Rudia-
rios pro Cubiculariis substituit, deâ non fauente. Nam & Dio
illum in publico sine ferro, domi gladiis, & ad cædem vsque,
dimicasse commemorat: καὶ ἐμονομάχῃ, inquit, ὅμοιοι μὲν, ὡς καὶ πο-
λεμῶντες τινες: ἐν δὲ τῶν κοινῶν, ἀνδρὶ σιδήρεϊ καὶ ἀνδρὶ ἀίματι ἀνδραγατεύει. id est,
Et digladiabatur domi quidem, etiam ad cædem quorundam, in publico
autem, sine ferro, & sine sanguine humano. Desierat Duza, & ad
eum ego: Sed censent hanc legitimam in conuiuio pugnam
fuisse, an quasi lulum? Hostibus quidem nostris, inquit, sit
hic lusus. prorsus legitima pugna, & cum applausu conuiuan-
tium, occidebant, occidebantur. Ita Nicolaus: cuius verba, vt
video, præteruolarunt tuas aures. Vultu auersatus feritatem
eam Victor, Di boni! crudas & immanes epulas! inquit. &
iam miror Lapitharum conuiuia in prouerbium isse, non isse
Romanorum. Quid illos culpas? respondit Duza. nos ecce
Galli nihilo meliores. Posidonius: καλῶι, inquit, ὡς τὸ δειπνῶν
μονομάχῃσιν. Galli super canam digladiantur. Imò hoc ampliùs scri-
bit, eò dementiæ prouectos, vt paullulo argento vel vasis ali-
quot fictilibus conducti (quæ pacto scilicet propinquis daren-
tur) supini in scuto immobilesque iacerent, atque ibi accedens
alius iugulum iis incideret. At enim, inquit Victor, de Ger-
manis id accipi commodius veriusque est. Scis enim quomo-
dò Græci vsitati voce καλῶι.*

Vulgata in
Lampridio
lectio defensa,
distinctione
tamē adnota.

Cruenta Ro-
manorum
conuiuia.

Celtarum si-
ne Germa-
norū magis.

CAPVT VII.

In genere de Spectaculis primò. Tum de celebritate & frequentia Gladiatorij ludicri. quamque id gratum. Quo nomine antiquis dictum. Munus, Munerarius, Munerator. Editio, Editor. Tacitus correctus. Gladiatores significatione duplici, pro re proque hominibus.

AT tibi, Pighi, satini' ut præcisa nunc omnis tergiuersatio? Perge, cum Musis beneuolentibus. Sed mussante etiam Pighio, ego velut commotior, Quam lenta hæc materies? inquam. corbita celerius moueatur in tranquillo mari. Fac, siquid facis. At Pighius renidens, Sine præmediter saltem, inquit. Vnde enim tam numerò possim, de re obsita & vetusta? Nos precabimur, ait Lernutius, Numeriam deam tibi ut adsit & Monetam. De postrema, inquit, accipio omen: fauentior ut mihi quam Antuerpiæ sit. Vos audite, adiuuate, & aberrantem dirigite. Spectaculorum res nec antiquis quidem sine curâ fuit: scripseruntque de iis ex professo, quod sciamus, Suetonius Tranquillus, & *Tertullianus. Alterius liber nunc est: alterius, fuit. Sed causa scribendi iis finisque, non vna. Ille ut explicaret, noster ut damnet, descenderunt in hanc arenam. Et sanè plerique. Theologi è priscis, cum viderent pietatis damno, additum deuinctumque populum his ludis, passim inuerti in eos, ut libidinis fauitiæque fontes. Et bene illi. nec malè nunc ego, qui per Suetonij vestigia iens ritus illustrabo prisci & nobis ignoti æui. Quomodo enim vel illos ipsos viros sanctos legemus capiemusque, nisi cognitione aliquâ imbuti rerum earum quas carpunt? Ut omittam scripta omnia profana, quibus immittenda lux ab hac narratione. Atque ut primas totius sermonis lineas ducam, Spectaculorum apud Romanos quadrigas constituo, Gladiatores, Venationem, Circenses, Scenam. Tria ex iis ad oculos maximè, vnum pertinuit ad aures. Quæ ad oculos, propria ferè Romanorum. aut si in aliâ gente, tenuia præ istis, & dictu parum digna. Scio & Agones Musicos fuisse, & Gymnicos ludos: sed nouè illa traducta Romam, nec mihi nunc curæ. Dicam de Gladiatoribus, ut petistis. quod inter omnia scire vos volo celeberrimum fuisse frequentissimum.

Scriptores etiam olim de ludicris. Præter hos, etiam Silius Capito.

Theologi veteres inuerti in spectacula strebro.

Dispositio spectaculorum.

Gladiatorij ludi, inter omnes, celeberrimi.

que Romæ. Cicero adfirmat seriò, oratione pro Sestio: Equidem existimo nullum tempus esse frequentioris populi, quam illud gladiatorium: neque concionis vllius, neque verò vllorum comitorum. Et in quo plebs maximè vel delectabatur, vel veriùs, insaniebat. Idem Cicero, de gladiatoribus: Id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maximè delectatur. Idemque studium appositè exprimit & tangit quicumque scriptor, De causis corruptæ eloquentiæ. Iam verò, inquit, propria & peculiaris huius vrbs vitia penè in vtero matris concipi mihi videntur, histrionalis fauor, & gladiatorum equorumque studia. quibus occupatus obsessusque animus, quantulum loci bonis artibus relinquit? quotumquemque inueni-^{Gratissimi plebi.} ris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios * adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intrauimus? Nam illud fædum, incredibile, quod addit: Ne præceptores quidem vllas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent. Colligunt enim discipulos non seueritate disciplinæ, nec ingenij experimento, sed ambitione saluantium, & illecebris adulationis. Spectaculum hoc appellatum propriè, Munus. vel quia populo gratis daretur, vel, ut Tertul-^{Inuentus in deliciis.} lianus ait, ab officio, quia officium se mortuis facere arbitrabantur. Et bene ac peritè Tertullianus. nam Munus propriè officium antiquis, sicut Munis, officiosus. Festus: Munem significare certum est officiosum: sicut è contrario immunis dicitur, qui nullo fungitur officio. At origo gladiatorum, ut mox dicam, à funebri re. Is qui præbebat, ab eâ voce Munerarius dictus. Glossæ, Munerarius, ^{Munerarius.} à γυνώσκω. cuius vocis primum patrem Quintilianus facit Augustum libro VI II. Quædam in usu, inquit, perquam recentia, ut Messalla primus Reatum, Munerarium Augustus primus dixerunt. Nam antea vel Domini ludorum dicebantur, ut Ciceroni de ^{Domini.} Legibus: vel Editores, & res ipsa Editiones. Capitolinus in ^{Editor.} Antonino: Absens populi Romani voluptates per ditissimos editores ^{Editiones.} curari vehementer præcepit. Lapis propter Neapolim: HIC OB- LITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO. IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDVLGEN. MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORVM. ET. OMNEM. APPARATVM. PECVNIA. SVA. EDIDIT. Alius Præneste: OB. INSIGNEM. EIVS. EDITIONEM. MVNERIS. BIDVI. Et exempla plu-
D ria ob-

In Tacito
coniectura.

Munerator.

*Vide lib. 11
cap. V.
Gladiatores,
pro ipsi la-
dis.

*Lib. 11. ad
Attic. ep. 1.
Philip. 1. &
12 aliasq.

Gladiator
quis.

ria obuia vulgò. Tacitum in hac voce bene emendasti Lipsi, lib. 11. Annal. de vitiis Drusi: *Huc potius intenderet, diem adificationibus, noctem conuiuiis traheret.* benè, inquam, tu, editionibus: quia ad ludos hos cruentos edendos frequentandosque Drusus pronus. Nec sine causâ tamen ficta ab Augusto illa vox noua. quia Editores Dominive, communes sunt omnibus ludis: Munerarius non nisi is qui munera edit, id est Gladiatores aut Venationes. Muneratorem dixit magis nouè Florus de Spartaco: *quasi planè expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore munerator fuisset.* Hic Lernutius, Sed non res ipsa, etiam Gladiatorium dicta? quæ vox mihi alibi lecta. Ad illum Pighius, Lecta in Liuius, inquit: sed pro auctoramento pretioque gladiatorum, non pro ludis. At Cicero aliique, plus semel Gladiatores, pro spectaculo & munere ipso vsurpant, homines pro re: vt contrâ rem pro hominibus, cum Seruitia, Coniugia dicimus, seruos & coniuges ipsos. De verbo quod satis est dixi, si addidero Gladiatorem à Quintiliano definiri *qui in arenâ populo spectante pugnavit.* Ita enim hic appello: non eos, quos Iurisconsultus, l. ult. De iure immunitatis *μνηστῆρας* dixit, satis propriè, at parum vsitatè.

CAPVT VIII.

Dispositio & ordo futuri sermonis. Origo ludicri: & causâ. Ciceroni lux facta. Primi gladiatores. Ausonio præluximus, eumque emendauimus. Recensio veterum munerum. quæ olim comprehensa Aetis, inter res serias. In illustrium funere gladiatores mox etiam plebeio: idque ex testamento. Postremò & feminarum.

Termini gladiatori
huius sermonis.

Gladiatores
orti ab Etruscis.

*Sed hoc ad
duellum potius
pertinere videtur,
quàm
ad hoc ludicrum.

AD ipsam rem venio. de quâ dicenda mihi quattuor, Origo progressusque, Locus, homines, Modus. Hæc septa non transiliam: si fecero, lineam aduersum me poscite, vt olim vrbane Afer. Origo gladiatorum à re funebri: exemplum, ab Etruscis. Ita Damascenus Nicolaus tradit: *οἱ Περσῶν, inquit, παρὰ τοὺς ἑσπερίων παρέλαβον τὸ ἐσθλόν: Romani à Tyrrhenis morem hunc accipere.* At forrasse Etrusci ipsi à Græcis. Hermippus certè apud Athenæum *ἡ μόνον ἀρχὴ τῶν ἐσπερίων ἀποφαίνεται τῆς Μαντινέας, inuectores gladiatoria pugna facit Mantinenses.* Et Statius Papinius extremo libro

libro VI. inter certamina ludosque Argolicos, etiam Gladiatores tentatos ponit: idque prisco illo (nescio an satis cautè) æuo. Vndecumque exemplum, causâ tamen & origo, Funus. Terullianus: *Olim quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captiuos vel malo ingenio seruos mercati in exsequiis immolabant.* Postea placuit impietatem voluptate adumbrare. itaque quos parauerant, armis quibus tunc & qualiter poterant eruditos, mox edicto die inferiarum, apud tumulos erogabāt. Hæc muneris origo. Et cum illo Seruius ad hoc Virgilij, *Viuentes rapit, inferias quos immolet vmbri.* Moris erat, inquit, in sepulchris virorum fortium captiuos necari. quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulchra dimicare, qui à busti cineribus *Bustuarij* dicti. Quod suggerit de Bustuariis, Ciceroni præibit ad lucem, scribenti in Pisonem: *Neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu patricia tenuisset, si mihi cum illo Bustuario gladiatore (Clodium intelligit) & tecum certandum fuisset.* Mos autem vetus, quem tangunt, immolandi captiuos, vex Homero notus, apud quem Achilles in Patrocli rogam coniecit

Causâ præbendi, Funus.

Bustuarij
gladiatores.

Cicero explicatus.

Captiuus ad
bustum immolatus.

Δωδὲκα μὲν Τρώων μετὰ δούμων ἤϊας ἐσθλός.

Bis senos iuuenes Troiano sanguine cretos.

Itaque prætextu hoc religionis dati publicè Romæ primi gladiatores. Dico publicè. quia facilè suspicor, iam anteâ priuatim & per conuiuia innotuisse. At publicè primò in Foro boario, anno vrbis cccxc. Dederunt M. & D. Bruti, causâ mortis patris. Valerius Maximus adnotauit: *Gladiatorium munus primum, inquit, Romæ datum est in Foro boario, Ap. Claudio & M. Fulvio Cos. Dederunt M. & D. Bruti, funebri memoriâ patris cineres honorando.* Et Epitome Liuiana xv 1^a. *D. Iunius Brutus munus gladiatorium in defuncti patris memoriam edidit primus. vbi malè tamen scriptoris an exscriptoris culpâ, omissus Marcus. Ausonius;*

Primi publici
gladiatores
Romæ.

Tres primas Threcum pugnas, tribus ordine sellis

Iuniade patrio inferias misere sepulchro.

Ita rectè. & Threces, pro quouis gladiatore. Pheaces non habent hic locum, quidquid vetus liber eos ingerat, & vir doctus, qui in iis defendendis sudat. Malè autem *tribus ordine sellis*, pro bellis. Nam intellegi vult, primò data tantum tria paria: quæ

*Vide lib. 11
cap. xv.

Ausonius
correctus &
explicatus.

poëticè & *μεγαλύνων* appellat tria bella, non aliter quàm antea
Tres Threcum pugnās. Nisi quis tamen *tres fellas* capiat, triplicem
illum confesum Senatus, Equitum, Plebis. Hæc origo, & fal-
lor? an numquam rep. illā priscā data munera, nisi in funere,
& ut Liuius appellat, *mortis causā*? Non fallor. Illum ipsum
scriptorem videamus, qui, in libris qui exstant, pleraque ea se-
riò recensuit & cum curā. Libro xvi. narrauerat (id enim ex
Epitomā liquet) tria paria data à Iuniis. Ecce annis quinqu-
aginta pōst, (non enim prius in ipso Liuiο reperio) refert data
paria duo & viginti, anno vrbis dxi. Verba eius è lib. xxi. *M. Emilio Lepido qui bis Consul fuit, filij tres L. M. Q. ludos funebres
per triduum, & gladiatorum paria duo & viginti per triduum in fo-
ro dederunt. Iterum libro xxxi. interiectis quatuordecim fer-
mè annis, P. Sulpicio C. Aurelio Coss. paria vigintiquinque.
Ludi, inquit, funebres eo anno per quatrduum in foro mortis M. Va-
lerij Lauini causā. paria quinque & viginti pugnarunt. Et lib. xxix.
P. Licinij funeris causā Visceratio data, & gladiatores cxx. pugna-
runt. Qui numerus grandior, quàm vt conueniat in id æuum:
scribamque gladiatores lxx. Denique etiam, anno vrbis dlxxx.
paria data triginta septem: quod velut primariæ magnificentie
recensuit lib. xli. Munera, inquit, gladiatorum eo anno parua ali-
quot alia data. vnum ante cetera insigne fuit, vt per triduum quattuor
& septuaginta homines pugnarint. Nec pluriens, quod mens mi-
hi suppeditet, gladiatorum mentio in Liuiο: nisi lib. xxviii. de
Scipionis munere, quod in prouinciā præbitum, non Romæ.
Scipio, inquit, Carthaginem ad vota soluenda diis, munusque quod
mortis causā patris patruique parabat, edendum rediit. Victor hîc
interpellans, Quæso, inquit, quod consilium aut quod otium
Liuiο, in grauem illam historiam res ludicras intexere, & has
verè nugas? Pighius, Nugas nobis, inquit: non Romanis, qui
hæc talia etiā referebant in Acta vrbis. atque inde scito Liuium
hausisse. Satis id liquet ex Epistolā Ciceronis ad Cælium: à
quo cum petiisset acta omnia vrbis ad se mitti, ille gladiatorum
compositiones miserat, Cicerone leuiter irridente & indignante.
Sed ne excidam, quod dicitur, à lineā, in funere tantum olim
noti gladiatores: nec eo omni, sed virorum principum, illu-
striorumque. Non enim dabantur, credo, nisi in funere Indi-
ctiuo.*

*olim, tantum
in funere gla-
diatores.
In Liuiο dili-
gens recen-
sus munerum
publicorum.*

**Ed, quia li-
bri alij desunt.
Nam paria
curā oblique
recensuit.*

*Gladiatorum
editiones A-
ctis publicis
per scripta.*

*Et non in
omni morte,
sed illustri.*

ctiuo. Cicero suadet i. de Legibus: *Reliqua sunt in more*, inquit,
funus vt indicatur, siquid ludorum. Et Festus: *Indictiua funera sunt,*
quibus adhibentur non ludi modò, sed etiam desultores. Spectauit eò
Spartaci immane factum, qui illudens, & quasi imitatione
Romanā, Crixo è ducibus suis cæso, ccc. captiuorum morte
parentauit, hoc gladiatorio ritu. Appianus narrat. & Florus
elegantè: *Ille, inquit, de stipendiario Thrace miles, de milite desertor,*
inde latro, deinde in honorem virium gladiator, defunctorum quoque
*prælio ducum funera imperatoris celebravit exsequiis, captiuosque cir-
ca rogum iussit armis dimicare, quasi planè expiaturus omne præteri-
tum dedecus si de gladiatore munerator fuisset. Sed & Hispani in Vi-
riathi funere fecerunt apud eundem Appianum: Igne extincto*
& iustis factis, decreuerunt vt in eius honorem multa gladiatorum
paria super sepulchrum eius dimicarent. Ergo hæc certamina primò
in honorem Imperatorum procerumque. Sed paulatim, vt so-
let, res increbuit: & à tenui canali in mare quoddam (fas sic lo-
qui) excreuit editionum. Dare enim cœperunt vulgò etiam
priuati: & plerisque ea cura in testamentis. Cauebant, inquam,
post mortem suam tot & tot paria sibi edi. Tertullianus: *Pri-
uatorum memoriis legataria editiones parentant.* Seneca de breuita-
te vitæ: *Quidam disponunt etiam illa quæ ultra vitam sunt, moles ma-
gnas sepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum*
munera, & ambitiosas exsequias. Munera ad rogum, gladiatores
sunt: rideo, qui munia subiiciunt. Apud Horatium, heredes

*Floro & hi-
storia data
lux.*

*Mox etiam
in priuatorū.
Idq; ex testa-
mento.*

*Firmata &
interpretata
Seneca scri-
ptura.*

Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum

Damnati paria.

Apud Persium senex,

— at tu meus heres

Quisquis es, à turbā paullum seductior audi.

Dis igitur genioque ducis centum paria ob res

Egregiè gestas indico.

Quæ malè accipi scio de Hecatombâ. Cicero pro Sullâ: *Ita
prorsus. interpositi sunt gladiatores, sed quos testamento patris deberi
videmus.* Imò vsque eò mos eualuit, vt ditiori aliquo mortuo,
populus Munus efflagitaret, velut debitum, & ex præscripto
legis. Exemplum in Suetonio insigne, cum Tiberij reprimen-
tis laude. *Cum Pollentina plebs, inquit, funus cuiusdam primipilaris*

*Persius ex-
plicatus cōtra
vulgum.*

*Licentia ple-
bis in flagiti-
dis munerib.*

non prius ex foro misisset, quam extorta pecunia per vim heredibus ad gladiatorum munus: cohortem ab vrbe, & aliam à Cotyis regno, dissimulatâ itineris causâ, detectis repente armis, per diuersas portas in opidum immisit. ac partem maiorem plebis & decurionum in perpetua vincula coniecit. Nec verò hac fini, aut in virorum saltem funebus, stetit mos: transiit etiam (pudet pigerque) ad fœminarum. Dux & auctor rei stirps illa Veneris Cæsar Iulius: qui munus populo epulumque in filia memoriam pronuntiauit, quod ante eum nemo, ait Suetonius, cap. xxvi. Et confirmat Dio: *ὅτι τῇ θυγατρὶ*, inquit, *καὶ ἀνδρῶν σφαγὰς καὶ ἀνδρῶν ὀπλομαχίας ἐποίησεν*. id est, Filia suæ & ferarum cedes, & virorum pugnas exhibuit. Nec dubitate quin Diui exemplum cupidè imitatus sit vulgus. In Spartiano certè lego, Hadrianum præcipuos honores socii suæ ludis gladiatoris impendisse.

In mulierum
etiam fimeri
bus dati.

CAPVT IX.

Præterfunus & religionem, etiam voluptatis causâ dati gladiatores. A plerisque magistratibus, etiam Sacerdotibus. Arcariis, (in quâ voce Lampridius correctus.) Imperatoribus.

Voluptatis
causâ præ-
buit.

FONTEM crebræ editionis habetis: sed vnum. Alter superest, Voluptas. Postquam enim res placere populo visa, & omne vulgus cupiens harum spectationum: ecce ansa præbendi reperta est etiam circa funus. Florus tangit & carpit: *Vnde*, inquit, *gladiatorij aduersus dominos suos exercitus? nisi ad conciliandum plebis fauorem effusa largitio, cum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium, artem facit*. Scilicet nimis raræ illustrium diuitumque mortes: & inuentum, vt Magistratus darent, Sacerdotes, Principes, denique omnes qui gratiam à populo exambire vellent aut honorem. Bene Tertullianus ad hanc insaniam, *Transiit*, inquit, *hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, Quæsturas dico & Magistratus & Flaminia & Sacerdotia*. Et Lactantius lib. vi. *Quid dicendum est de iis, qui populari leuitate ducti, vel magnis vrbibus suffecturas opes (notate de effuso sumptu) exhibendis muneribus impendunt? Nisi eos dementes atque furiosos, qui præsent populo quod & ipsi perdant, & nemo eorum quibus præstatur accipiat*. Distinctè & velut per indicem de omnibus dicam. sed propitia mihi esto dea Fides: quia vereor

Ab omnibus
qui in honore

vt apud

vt apud istos inueniam fidem. Primi è magistratibus dederunt, vt conicio,

ÆDILES. Quidni enim exemplum rei primum ab illo magistratu censeam, cui, velut peculiare munus, ludi? Adde quod antiquissima mentio Ædilitiorum aliquot munerum Ciceroni de Officiis secundo: quem est videre. Etiam Cæsar Ædilis munus præbuit, ex Suetonio cap. x. & Plutarcho in eius vitâ. Edirio tamen ea quando cœperit, non callidè scio: vix est vt ante sexcentimum vrbis annum, si non imponit mihi Liuius. Cur enim funebria aliquot munera recenset, nulla Ædilitia: quæ probabile fuisse ampla, & Senatorij apparatus? Quandocumque cœperint, mansere tamen ad extrema imperij, recensetque Capitolinus in Gordianis: *Ædilitatis suæ tempore, duodecim populo Romano munera, id est per singulos menses singula de suo exhibuit*. Secundò dedere

Coniectura
de exortu vo-
luptarij mu-
neris.

PRÆTORES, more item vetere. Plutarchus, in Bruto, Cassium facit eum alloqui: *Ὅσα μὲν τ' ἄλλων στρατηγῶν, ὅτι δόσεις καὶ δατέα, καὶ μοναρχίας: Ὅσα δὲ τῷ κατέλυσι τ' πνευρίδι ἀπαρτύνει*. id est: *Ab aliis quidem Prætoribus munera, & spectacula, & gladiatores: à te verò depulsionem tyrannidis populus exspectat*. Augustus aliquid hac in re innouans & astringens, τοῖς μὲν στρατηγοῖς συνέταξεν τὰς πανηγύρεις πᾶσας, ἐν τῇ δὲ ἡμέρᾳ διδόναι τὴν αὐτοῖς καλόντας, καὶ προστατίζων μήτε ἐς ἐκείνας οἰκόθεν πᾶσι πλείον τῶν ἐτέρου ἀναλίσκων, μήδ' ὀπλομαχίας, μήτ' ἄλλως, εἰ μὴ ἢ βαλὴν ἡγήσασθαι, μήτ' αὖ πλεονάμεις ἢ δις ἐν ἑκάστῳ ἔτει, μήτε πλεόντων εἰκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν: id est, *Prætoribus curam ludorum omnium imposuit, è publico aliquid eis dari præcipientes: & interdicens, nequis à se aliquid amplius altero impenderet, siue in Gladiatores, siue in alios, nisi Senatus id decreuisset. Nè sepius, quàm bis quoque anno, Gladiatores daret, neu plurium quàm sexaginta parium: ait Dio, libro l i i i. Postea tamen edictum illud, quâ de sumptu est, laxauit Augustus idem: καὶ τοῖς βαλομένοις τῶν στρατηγῶν τετραπλάσιον τῷ ὅσῳ τῇ δημοσίᾳ σφίσιν ἐς τὰς πανηγύρεις διδόμενα προσαναλίσκων ἐφῆκεν. id est, *Et Prætoribus, si qui vellent, concessit, vt triplum in ludos impenderent, eius quod è publico accipiebant*. Imò è publico aliquid dari vltra vetuit, narrante eodem Græco, lib. l v. τὸ ἀργύριον τὸ τοῖς στρατηγοῖς, τοῖς τὰς ὀπλομαχίας ποιεῖσιν, ἐκ τῇ δημοσίᾳ διδόμενον, ἐκέλευσε μόνον ἀναλίσκειν. id est, *Pecuniam Prætoribus, qui Gladiatores daret, è publico ad-**

In Prætoribus
mutata sæpe
res.

E publico da-
ti sumptus.

Sed mox
sublati.

co ad-

co adtribui solitam, vetuit vltra in eam rem absumi. Caligula etiam aliquid constituit hac in re: *ἡ δὲ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῶν ὀπλομαχικῶν ἀγωνῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐν τῷ ἱεροῦ, καὶ ἡ ἀνὰ τὴν ἐκκλησίαν*: id est, & duos Praetores ludos Gladiatorios, vti antea factum, sortiri iussit. notat Dio lib. LVIII. At Claudius prorsum vetuit, & à Prætoribus ea munera remouit. Idē Dio: *τοὺς τε ἐκκλησιαστικὰς ἀγῶνας τὰς ὀπλομαχικὰς ἀπὸ τῶν ἀρχόντων μὴ ποιεῖν*. id est, Praetores vetuit vltra edere Gladiatoria munera. fortasse tūc, cum Quæstoribus imposuit, vt dicam. Videntur tamen iterum irrupisse, & sub Traiano ea Iuuenalis agnoscit:

— quanti sua funera vendant

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nec dubitant celsi prætoris vendere ludis.

De arenâ enim ij versus. Et Lampridius in Commodō: Commodianum etiam Praetorem dixit, quo præsentē sēpissimē gladiator pugnauit. vbi legam, præsidente. Tertiō

QuæSTORES. instituto Claudij, vt disertē notat Tranquillus cap. XXIII. Collegio Quæstorum pro statūrâ viarum gladiatorium munus iniunxit. Quod tamen conatus Nero tollere, qui sanxit, vt ne designatis quidem Quæstoribus gladiatores edendi necessitas esset. Sed reduxit denuō Domitianus, & Quæstoria munera olim omiffa reuocauit, vt scribit Suetonius capite IIII. Itaque crebra mentio deinceps. Capitolinus in M. Antonino: Gladiatorium quasi priuatus Quæstor edidit munus. Idem in Vero: Medius inter Pium & Marcum resedit, cum Quæstor populo munus daret. Spartianus in Caracallâ: Papinianus qui ante triduum Quæstor opulentum ediderat munus. Non leuauit sed auxit Quæstorum onus Alexander: qui Quæstores candidatos iussit ex suâ pecuniâ munera populo dare: sed vt post Quæsturam Præturas acciperent, & prouincias regerent, ait Lampridius. Quartō dedere

CONSULES, * exemplis tamen haud ita crebris. Cicero secundo de Offic. magnificentissima Pompeij munera secundo consulatu celebrat. Marcellus Iuriconsultus l. XXV. De cond. & demonstr. Viuo Mevio Seius consul designatus est, & munus edidit. Et facit Suetonij locus, Nerone capite IIII. Hæc de magistratibus reperio. Iam verò dedere etiam

SACERDOTES. atque ita Pontificales ludos in Tranquillo obseruo Aug. cap. XLIII. & Sacerdotales ludos in Plinio

* Crelo id capiendum, vt iterum publico sumptu edere, permissu Caij. Claudius prætoriam munera tollit.

Quæ mox iterum in vñ.

Lampridius correctus.

Quæstorum munera Nero tollit.

Frustrâ reuocante iterum Domitiano.

* Nō crebro repleta consularia munera, dico de gladiatoribus. Nam de Venatione scpe. Et ad eā hæc ijsa posita referre, excepto Tranquilli loco.

nio libro VII. Epistolarum. Addite & Tertulliani verba, quæ suprâ. Item nouo nomine & re

ÆRARIJ. Ita enim sanè in Lampridij Alexandro legitur: *Ærarios verò instituit qui de arcâ (ita vetus lectio) fisci ederent munera, eademque parciore.* quamquam emendandum cenfeo, *Arca-rios instituit, & mox, de arcâ fisci.* Arcarij enim apud Symmachum, Cassiodorum, & in Codice Theodosij lecti, qui præerant arcæ. Denique

IMPERATORES, ita quidem frequenter, vt hoc eximium censuisse videantur inter munia Principatus. Dabant enim Natali suo: dabant Quinquennialibus, Decennialibus, Vicefimalibus: dabant in Dedicatione publicorum operum: in Victoriâ & triumpho: & per variam occasionem, vti ex historiâ inferioris æui promptum colligere, ne fastidium vobis pariam tot exemplis.

CAPVT X.

Nec Romæ solùm, sed in prouincijs. Vbi reges dabant, præsidēsque. Paulatim in colonijs & municipijs increbuit mos: vbi minores magistratus dabant. Postea promiscuè priuati, vario prætextu. Dies etiam, quibus ex more dabant.

ROMAE ista. Quid in prouincijs? certè & eas peruasit studium huius ludicri, velut tabes. Primus Perseus Macedonum rex transtulit in Græciam: quod docuit me Liuius libro XLI. *Speclaculorum quoque magnificentia, inquit, reges omnes vicit superiores, reliquorum sui moris & copia Græcorum artificum: gladiatorium munus Romana consuetudinis, primò maiore cum terrore hominum insuetorum ad tale spectaculum, quàm cum voluptate dedit. deinde sepius dando, & modò vulneribus tenuis, modò sine missione etiam, & familiare oculis gratumque id spectaculum fecit, & armorum studium plerisque iuuenum accendit.* Nec dubiè alij reges & dynastæ, in sua regna. Et profanæ solùm gentes? imò ipsi ecce ludæi. apud quos * Herodes rex sub Augusto in singulis panè opidis theatrâ & amphiteatra constituit. & Agrippa vnâ commissione dedit paria septingenta, Romanos quodammodo ipsos exsuperans. Iosephus lib. XIX. in hæc verba: *Ἐπεὶ δὲ Ἰεροσολίμα ἐκείνη ἐν Ἰουδαίᾳ*

Lampridius emendatus.

Arca & Arcarij.

* In veti Notâ ad Symmachum vide, lib. I. epist. LXII.

Principes quando dederunt.

Dati etiâ in Prouincijs, & regibus.

Quando in Macedonia, & fortasse Græciâ, primum.

* Quod ipsum hodie eueniret.

Quando in Iudæâ.

* Vide Ioseph. lib. XIX. varijs locis.

Multitudo gladiatorum in Iudæâ.

το αὐτῶν τῶν καὶ δέξασθαι μεγαλοφρονῶς, ἐν τῷ ἀμφιθέατρῳ, πᾶσι δὲ μονομα-
χεῖν, τῶν αὐτῶν δεινῶς μεγαλόνοτον· ἐν δὲ καὶ τῶν καὶ πᾶσι δὲ ἀντίθετον, βαλ-
θεὶς γυμνάσει τῶν δεινῶν τέρψιν, ἐπὶ τακοσίαις ἀνδράσι, ἐπὶ τακοσίαις μαχησόμενος
ἐπαμύνη, καὶ κέρους ὅσοις εἶχεν ἀποτάξας εἰς τὴν δὲ τὴν ἀντίθετον, ἵνα οἱ μὲν κολασθῶσι,
τὸ πολέμου δὲ ἔργον γένηται τέρψιν εἰρήνης. id est: Dedicationem eorum ope-
rum magnificè celebravit in Amphitheatro, copiā gladiatorum, osten-
dens animi sui magnitudinem. ubi etiam, ut multitudine inter se pu-
gnantium augeretur voluptas spectantium, septingentos viros cum se-
ptingentis commisit, noxios quotquot habuit in hanc operam destinans:
ut & illi pœnas dignas luerent, & belli imago, oblectatio pacis esset.

Dati etiam à
Præsidibus.

Tacitus ex-
plicatus.

Nec reges solū insanierunt hanc insaniam, sed etiam in pro-
uinciis passim Proconsules Præfidesque. Ab eā mente est, quod
Tacitus Iunio Blæso qui Pannoniæ Præfectus, gladiatores ad-
tribuit, lib. I. Annal. Noctē proximā, inquit, iugulauit per gladiato-
res suos, quos in exitium militum habet atque armat. Et mox: Pars
militum gladiatores, qui ē seruitio Blæsi erant, vinciunt Et multo cla-
rius lib. XIII. Edixit Cæsar nequis magistratus aut Procurator qui
prouinciam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod
aliud ludicrum ederet. Nam antè non minùs tali largitione, quàm corri-
piendis pecuniis subiectos adfligebant: dum quæ libidine deliquerant,
ambitu propugnant. Vbi etiam vetitas eiusmodi editiones vide-

Dati in colo-
niis & mu-
nicipiis vul-
gè.

tis: sed obedientiā, ut metuo, non diuturnā. Iam verò coloniæ
& municipia pleraque æmulabantur: & passim inter reliquias
vetustatis Amphitheatra etiam nunc, cædium istarum sedes.
De Græciā quidem Philostratus satis testabitur, IIII. de vitā
Apollonij. Alius item error Athenis emendatus est. Conueniens
enim populus in theatrum, quod in arce est, Gladiatores sese mutuo in-
gulantes spectabat, magis que ibi tunc talia exempla edebantur, quàm
nunc Corinthi. Nam magnis pecuniis empti homines nequam eò duce-
bantur, ut adulteri, perfossores parietum, sectores marsupiorum, rece-
ptores fugitiuorum, aliq; tales. Athenienses autem eos armis instruen-
tes, certare inter se iubebant. quam tam crudelem consuetudinem Apol-
lonius illuc sustulit. Videtis in Græciā passim edita, & parum fi-
deliter, puto, sustulit Apollonius. Idem alibi: atque ut Romæ
magistratus præbebant: sic in coloniis municipiisque Duum-
uiri aut Aediles. Apuleius indicat libro X. Thyasus, inquit, oriun-
dus patriā Corintho, gradatim permensis honoribus, quinquennali ma-

Ab Aedili-
bus.

gistratus

gistratu fuerat destinatus: & ut splendori capeffendorum responderet
fascium manus gladiatorum triduanis spectaculis pollicitus, latius mu-
nificentiam suam protendebat. Nam quod scribit quinquennalem
magistratum, non alios intellegit quàm Aediles quinquenna-
les. Sed & multi priuati dabant, nullā lege, ad populi tantum
gratiam & pecunię suę illudentes. Sic apud eundem Apuleium
lib. IIII. in Platearum ciuitate Demochares quidam, munus
gladiatorum editurus, genere primarius vir, & opibus pluribus, & li-
beralitate precipuus, digno fortunę suę splendore publicas voluptates
instruebat. Sic apud Martialem nescio quis cerdo: quem poëta
cangit iure,

Apuleio huc,
silente; Bero-
aldo.
Dati etiam à
primatis.

Imò à cerdo-
nibus.

Das gladiatores sutorum regule cerdo:

Quodque tibi tribuit subula, sica rapit.

Apud Tacitum, Fidenis, Atilius quidam generis libertini. Et
ab hac causā in lapidibus frequenter decreti honores legun-
tur: ut Præneste,

Statua ob
præbitionem,
& tituli pas-
sim.

A. MVNIO. A. F.

MIN. EVARISTO

*SPL. EQ. R. PAT. COL.

OMNIB. HONOR.

NITIDE. FVNCTO

OB. INSIGNEM. EIVS. EDITIONEM

MVNERIS. BIDVI. POPVLO

POSTVLANTE. BIGAM

PLACVIT. EQVEST. STATVA

DECRETO. ORDINIS. EVM

ORNARI

L. D. D. D.

Item iuxta Neapolim:

L. EGNATIO. INVENTO

PATRI. L. EGNATI. POLLI

RVFI. HONORATI. EQVO. P.

AB. IMPERATORIBVS. ANTONINO

ET. VERO. AVG.

HIC. OBLITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO

IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDVLGEN.

E 2

MAX.

*Id est, Splē-
dido equis
Romano, pa-
grom colonie.

SATVRNAL. SERMONVM
MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORVM
ET. OMNEM. APPARATVM. PECVNIA. SVA
EDIDIT
COLONI. ET. INCOLAE
OB. MVNIFICENTIAM. EIVS
L. D. D. D.

Dabant pro
salute princi-
pis.

Venit Clau-
dius frustra.

Certis diebus
dati.
Saturnali-
bus.
Quinqua-
tribus.

Dies inserti
ad honorem
principis.

Frequens etiam titulus præbendi, Salus Imperatoris. Sic Sues-
sæ C. Titio cuidam honores decreti in marmore leguntur,
QVOD. PRO. SALVTE. ET. INDVLGENTIA. IMP.
ANTONINI. PIL. FELICIS. AVG. MVNVS. FAMI-
LIAE. GLADIATORIAE. EX. PECVNIA. SVA. EDI-
DISSET. Quanquam id Claudius, quod in se erat, vetuisset,
narrante Dione libro vlt. *Τῷ τε Σεπτιμῷ*, inquit, *τὴν ἀγωνίαν τὴν*
ὀπλομαχίαν ἀπηγόρευσε μὴ ποιεῖν, καὶ εἰ δὴ τις ἄλλος. *ὁ αὐτὸς ὁμοίως ποτε ὅτι*
τελοῖν, ἀλλὰ μὴ πινεῖν καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ σωτηρίας γηγομένων σφῶν ἢ ἡρώδης ἢ καὶ
λέγας ἐκέλευσε. id est: Prætoribus edixit gladiatorios ludos non præbe-
re: & si quis alius eos ubicumque locorum daret, ne susceptos eos fa-
ctosque pro salute suâ aut scriberet aut diceret. Atque hi fortasse
Honorarij ludi Suetonio dicti, in Aug. cap. xxxii. quia in ho-
norem Principis suscepti: etsi aliam eius verbi sententiam haud
sperno. Postremò non homines solùm certi qui darent, sed
etiam tempora quedam quibus darentur: Saturnalia inprimis,
vt prædixi. Deinde Quinquatruum festi dies. Quidius:

Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro;

Caussa, quòd est illà nata Minerua die.

Alterà trësque super rasâ celebrantur arenâ,

Ensibus exsertis bellica lata dea est.

Quod ait diem primam puram à sanguine: ita capio, vt pugna-
uerint quidem, sed rudibus non ferro. Dio ad hanc rem scribit
lib. liiii. Augustum dedisse *μονομαχίας ἀγωνίας*, *ἐς τῷ Παναθηναϊστικῷ*,
πρὸς τῷ παλαιοῦ νόμου, gladiatorum ludos, Quinquatribus, filiorum no-
mine. Atque etiam per adulationem Senatus, dies vnus alierve
gladiatoribus sæpe additus, in honorem Cæsaris: vt in eo ipso
scriptore obuia exempla.

CAPVT XI.

Crebritas munerum, & multitudo pugnantium, supra nostram fidem.
Plinius ac Suetonius probabiliter emendati.

INTERQVIESCENTE paullùm Pighio, Victor, Non te-
neo me vltà, inquit. & quis hic furor? quæ publica clades
orbis terræ? Pighius illum intuens, Magis id dicas Victor, in-
quit: si numerum tibi dierum recensuero, quibus dati: nume-
rum hominum, qui dati. Cæsar Aedilis cccxx. paria dedit, au-
ctore Plutarcho. Adrianus Cæsar *Gladiatorum munus per sex*
dies continuos exhibuit, narrante Spartiano. Gordianus, *adilitatis*
sue tempore duodecim populo Romano munera, id est, per singulos men-
ses singula exhibuit: ita vt *gladiatorum nonnunquam quingena paria*
exhiberet, numquam minus centenis quinquagenis, vt scribit Capi-
tolinus. Et nugas adhuc loquor & vitreas fractas, præut Tiri-
editio fuit, qui Gladiatores, Venatus, Naumachias per centum
dies dedit, auctore Dione. Quid plura? ecce bonus & modera-
tus Princeps Traianus, spectacula eiusmodi per dies centum
vigintitres continuauit, & gladiatorum decem millia dedit.
Tu Lipsi abnutas? dabo fidei meæ causâ Dionis ipsa verba.
καὶ δέας, inquit, *ἐν ἑστίαι καὶ ἐκκοσι καὶ ἐξαπὼν ἡμέρας ἐπαύεσθαι, ἐν αἷς θηρία τε*
καὶ βότα χίλια παρὰ καὶ μύρια παρὰ ἐσφάγη, καὶ μονομάχοι μύριοι ἡγωνίσαντο. id
est, Et spectacula centum & viginti dierum edidit, in quibus feras
cicuresque animantes, interdum mille, interdum ad decem millia, in-
terfectæ sunt. gladiatorum autem decem millia pugnarunt. Itaque ma-
gna copia Romæ & in prouinciis gladiatorum: nec diutius
conniueo in mendâ quæ Plinij codices obsedit libro x i. cap.
xxxvii. Viginti, inquit, gladiatorum paria in Cæsaris principis ludo fue-
runt, in iis duo omnino qui contra comminationem aliquam non conni-
uerent. Vestram fidem! in magnifici illius & in has voluptates
effusi Principis ludo, dumtaxat viginti paria? At ego scio plu-
res sæpe habuisse vnum aliquem è Quiritium plebe: Gordia-
nus ecce Romæ habuit gladiatorum fiscalium paria mille, ait Capi-
tolinus. nec tamen aut imperium tunc, aut ipse, ad Caligulæ &
illius æui opes. Otho Imperator duo millia gladiatorum con-
tra Vitellium armauit, auctore Tacito. credo, ex iis tantum,

Crebritas
gladiatorum
& numerus.

* Ergo vnus
ille nō minus
tribus milli-
bus dedit, vno
Anno.

Incredibilis
editio Traia-
ni.

In Plinio me-
dis ostensum.

Et sublatum. qui in Principis fisco. Fidenter igitur rescribo, *Mille gladiatorum paria.* & video erroris causam. Notatus apud Plinium scilicet numerus fuit, non perscriptus. Nota autem millenaria hæc olim, in lapidibus obuia, ∞: quæ ignorabilis obiecta exscriptori. Itaque censuit, similitudine aliquâ captus, geminatum X esse: fecitque viginti. Nunquam mihi fides apud vos, si hodie huius rei sum mendax. Idem planè mendum in Suetonij Tiberio, cap. LXI. de Principis illius immani sæuitiâ: *Viginti*, inquit, *vno die abiecti tractique*, interque eos pueri & femine. Corrigo vtiliter, *Mille vno die.* Quidni corrigam? Tacitus de eadem re: *Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas, illustres, ignobiles, dispersi aut aggregati.* Quæ hîc (vt cum Plauto loquar) paratragediat Tacitus, non est vt locum habeant in viginti hominibus. Denique historia ipsa refellit, quam censo legatis in Dione. Quod autem ad rem, de quâ Plinius: certè magis mira eius adseueratio, si inter tam multos reperti dumtaxat inconniuis oculis duo; non mira, si inter viginti.

CAPVT XII.

Detestatio huius verè sceleris. quæque leges ab antiquis late, ad coercendam effusam præbitionem. Ea duorum generum, quæ certos homines ab editione arcerent: quæque numerum & modum editionis ipsi ponerent. Postremò tota res sublata. Ammianus explicatus & Prudentius.

*Calamitas
orbi inuecta
per hos ludos.*

*Diuinatio
probabilis in
numero in-
terfectorum.*

ORIGINEM videtis, progressumque: & quàm non temerè à funere orta res, quæ reuerà funus & pestis orbi terræ. Credo, imò scio, nullum bellum tantam cladem vastitatemque generi humano intulisse, quàm hos ad voluptatem ludos. Numerum cum animis vestris recensete dierum quos dixi hominumque: mentior, si non vnus aliquis mensis Europæ steterit vicenis capitum millibus aut tricenis. Heu mores! Neronem culpamus aut Caligulam, qui centum aliquot homines vitâ interfecerunt, irâ siue metu: ecce vnus editor, homines supra mille ludens interfecit, & die non toto. Atque hæc delicias vocabant, & cibum oculorum: fiebantque non per vnus alteriusve lasciuia, sed velut publicâ lege, & decreto.

Itaque

Itaque eò ventum est, vt aliis legibus effusio ista fuerit coercenda: quas ordine dabo. Primò ad ambitum reprimendum, inuenio cautum, nequis daret candidatus. Legem eam tulit M. Tullius consul: & vis eius sententiaque expressa, interrogatione in Vatinius: *Cum mea lex dilucidè vetet, biennio quo quis peteat, petiturusve sit, gladiatores dare, nisi ex testamento præstituta die: quæ tanta in te sit amentia, vt in ipsâ petitione gladiatores audeas dare?* Et pro Sestio: *Acta mea ait sibi displicere. quis nescit? qui legem eam contemnat, quæ dilucidè vetat, gladiatores biennio quo quis petierit aut petiturus sit dare?* Ex quibus postremis verbis facile visu & sublato mendum in priore loco contra Vatinius, biennio quo quis petat. Potius enim, quo quis petiit. Cautum etiam de numero gladiatorum aliquid, sub idem tempus. Suetonius de Ædilitate Cæsaris, cap. x. *Cum multiplici familiâ vndique comparatâ, inimicos exterruisset: cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam Romæ habere liceret. etsi id interdictum ad habitationem potius in vrbe pertinere videatur, quàm ad pugnantium numerum.* Sicut in Catilinariâ coniuratione, item remoti gladiatores ab vrbe: &, *decreuere*, inquit Sallustius, *vti gladiatorie familiæ Capuam & in cetera municipia distribuerentur.* Sed Augustus certè etiam de numero parium cauit, edixitque anno vrbis DCCXXXII. *μηδ' ὀπλομαχίαν πλεονέκεις ἢ δ' ἑς ἐν ἑκάστῳ ἔτει, μήτε πλείονων εἰκοσὶ καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν:* nec Gladiatores sepius quàm bis anno dari, nec plurium quàm LX. parium. quod ipsum tamen pertinuisse modò censo ad editiones Prætorum, qui publico, in parte, sumptu præbebant: vt ex prioribus Dionis verbis apparet. At Tiberius firmus contra ista, certum numerum in commune præscripsit, narrante Tranquillo, cap. xxxiiii. *Ludorum ac munerum*, inquit, *impensas corripuit, mercedibus scenicorum rescissis (ita verius quàm, rescissis) paribusque gladiatorum ad certum numerum reductis.* Ad hoc edictum, siue Sc. fuit, respexit Tacitus lib. xiiii. *Annal. Non referrem vulgatissimum Senatusconsultum, quo ciuitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum concedebatur, nisi Petus Thrasea contradixisset, præbissetque materiam obtrektoribus arguendæ sententiæ.* Sed post Tiberium Caligula, conculcato hoc interdicto, *ἐπέτρεψε τοῖς βυλομένοις καὶ ὑπὲρ τὸ νόμον τῶν ἀειδουσῶν καὶ μουσικῶνταιν γένεσθαι:* permisit volentibus cum eis,

Leges reprimendis editionibus. Vtut dare Candidatis.

Cicero correxit.

Numerus definitus, supra quem ne haberent in vrbe.

Ne darentur etiam.

Tiberij eâ de re edictum.

Tacitus explicatum.

Caligula nullum fecit Tiberij interdictum.

etiam

Foris & Domitiani.

Cautum qui dare possent, qui non possent.

Non liberti.

Nō Praefides.

De sumptu item cautum.

Tandem sublatis gladiatoribus. Zonaras laesus.

Constantini lex.

etiam supra numerum definitum, gladiatores praebe. Et Domitianus gratificatus contra eandem legem ingenio suo & saeculo videtur, ducente nos Plinij loco, in Panegyrico: De ampliando numero gladiatorum aut instituendo collegio fabrum consulebamur: & quasi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, nunc menses nomini Caesarum dicabamus. Nec de numero solum Tiberius, aliquid etiam statuit de munerariis, cauitque Sc. nequis gladiatorum munus ederet, cui minor quadringentorum millium res, ait Tacitus libro IIII. Fortasse & idem vetuit, nequis edidisse vellet libertus. Fuisse id scitum, colligo ex Suetonij Claudio cap. XXVIII. qui Harpocræ liberto, lecticā per urbem vehendi spectaculaque publicē edendi ius tribuit. Nisi enim id antē vetitum, indulgeat nunc frustra. Quin & Nerone Principe statutum, nequis Praefes aut Procurator qui provinciam obtineret, gladiatores daret. Tacitus auctor lib. XII. cuius verba memini referre antē. Reperio etiam Sumptum ad munera, coercitum plus semel. Antoninus Pius Sumptum muneribus gladiatorij instituit, ait Capitolinus: id est, profusionem vetuit, certā pecuniā definitā. Post illum Marcus Philosophus Gladiatoria spectacula omnifariam temperavit, siue, ut idem Capitolinus postea ait, Gladiatorij muneris sumptus modum fecit. Alexander verō, monente Lampridio, Habuit in animo ut munera per totum annum dispergeret, ut per xxx. dies munus populo daretur: salubri consilio, sed sine effectu. Perripuit enim omnia septa inueterata licentia: nec iam princeps aut lex, qui capere posset tam effusis cupiditatibus modum. Itaque tardē, imō serō, descensum cō, ut gladiatoria spectacula prorsum tollerentur. Eam sublationem Zonaras Neruæ Imperatori adsignat, qui, ut ait, gladiatorum compositiones & certamina vetuit. Parum cautē, verequē. quoniam reuerā sub Neruā & post Neruam mansēre ij ludi: sed sumptus dumtaxat numerumque imminuit. & circumspectiūs Dio, πολλάς, inquit, ἱπποδρομίας, ἀλλὰς τε πῶς θείας κατέλυσε, συζέλων ὡς οἷοντα διαπνήματα: Crebros Circenses, & alia quaedam spectacula sustulit, imminuens & temperans, quā fieri posset, sumptus. Veriūs pulcherrimæ rei laudem ad Constantinum Imp. referemus: cuius utinam cetera fuissent ad hoc exemplum! Is primus Romanorum Principum, gladiatoria spectacula è toto orbe Romano submouit, anno ab vr-

ab vrbe conditā ∞. LXVII. pænē sexcentis, post institutā ea, annis. Auctor Sozomenus lib. I. Πᾶσα δὲ Ῥωμαίῳ, inquit, τότε πρῶτον ἢ ἥ μὴ μονομάχων ἐλύθη θεία: Apud Romanos tunc primum sublatum Gladiatorum spectaculum. Et Eusebius lib. IIII. de vitā Constantini: διενεχθέν, inquit, μὴ εἶναι εἰς ἀλλοίς, μὴ μονομάχων μαυφονίαις μόλυνεν τὰς πόλεις: vetuit idolis sacrificari, vetuit gladiatorum cadibus pollui vrbes. Meminit & Callistus libro VII. Quin etiam nunc inserta Iustinianeo Codici Constantini ipsa lex: Cruenta spectacula, in otio civili & domesticā quiete, non placent. quapropter omnino gladiatores esse prohibemus. Et hoc quidem rectē notatum à peritis duobus nostri æui Iuriconsultis: quibus suggero Ammiani Marcellini egregium locum lib. XIIII. de sauitiā Constantij: Erat, inquit, diritatis eius hoc quoque indicium nec obscurum, nec latens, quod ludicris cruentis delectabatur, & in Circo sex vel septem aliquoties vetitis certaminibus pugilum vicissim se concidentium perfusorumque sanguine specie, ut lucratus ingentia letabatur. Nam ludicra cruenta, ita, ut Constantini lex cruenta spectacula. & quod ait Pugiles, vsurpat sanē pro Gladiatoribus, ritu Græcanico, quibus πύκναις & πυκνῶς etiam de istis. Ipse clare indicat, cum addit, sese concidentium & sanguine perfusorum: multoque clariūs, cum ait, vetitis certaminibus, respiciens scilicet ad Constantini interdictum. Et repressit quidem igitur Christianus Princeps, eoque nec apud Saluianum, qui ludos exagitat ex professo, memoria gladiatorum; nec apud Cassiodorum quidem accurata: tamen & sub Constantio, & postea sub Theodosio a c Valentiniano conati irrumperē: imō irrumperē. Lex in Theodosiano Codice est, quā Munerarij prohibentur auctoratos militiae, vel Palatinā praeitos dignitate, in ludum producere. Si in istis tantum vetitum: iure argumentor, permisum in aliis. Adde & l. quanquam. Cod. Theod. De paganis. Etiam Augustinum lib. VI. Confess. cap. VIII. qui Alypiū suū, gladiatorij spectacula inhiatu incredibiliter abreptum scribit. Etiam sub Honorio, Prudentius locis aliquot describit, & damnat: votum imō precesque interponit ad Principem, pro tollendo:

Quod genus ut sceleris iam nesciat aurea Roma
Te precor Ausonij dux augustissime regni:
Et tam triste sacrum iubeas, ut cetera, tolli.

F

Et pau-

* Lib. XI. tit. XLIII.

Ammiano data lux.

* Artemidorus in capite περὶ μονομαχων.

Iterum in vestis gladiatores.

Lib. VI. contra Sym.

* Bene, Sacrum. quia Dis inferis placandis.

Et paucis interstitis:

Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam,
Quodque patris superest, successor, laudis habeto.
Ille urbem vetuit taurorum sanguine tingi:
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litare.
Nullus in vrbe cadat, cuius sit poena voluptas.
Iam solis contenta feris infamis arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.

Et sustulit sanè Honorius, occasione Telemachi cuiusdam monachi, qui gladiatores Romæ pugnantes, pio quodam ardore diducere conatus, à populo lapidibus obrutus fuit. De quo factò Theodoretus lib. v. Histor. Eccles. cap. xxvi. & Cassiodorus in Triperitæ lib. x. cap. ii. Ita obuiam itum ludo non ludo: & sublata adeò res cum memoriâ gladiatorum, vt ægrè nunc ad intelligentiam retrahere possimus morem fugitium.

CAPVT XIII.

Additamenti loco ad primam sermonis partem adiectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illustratus.

DE origine, progressu, deque interdicto gladiatoriae rei, quod satis est, dixi: non absurdè adiunxero, quo habitu dederint, quoque modo. Duo genera collocaui inter Editores: Magistratus, & Priuatos. Qui enim munus mortis causâ dabant, plerique videlicet fuere priuati: tamen dabant non quasi priuati. Per dies enim omnes muneris, prætextæ illis ius, licitorum, accensi: omninoque imaginem quandam gerebant magistratus. De prætextâ, Festus: *Prætextâ pullâ nulli alij licebat uti, quàm ei qui funus faciebat.* Cicero in Pisonem: *Sex. Clodium qui nunquam antea prætextatus fuerat, ludos facere & prætextatum volitare passus es.* Ex hoc ritu Suetonium nouè interpretor Claudij cap. ii. *Ob valetudinem gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoria patris edebat, palliolatus nouo more præfedit.* Benè, nouo more: debuisset enim prætextatus. Sed Palliolum, in morbo vestis. Quinctilianus: *Palliolum, sicut fascias & focalia, sola excusare potest valetudo.* Seneca libro iiii. Natural. Quæstionum: *Videbis quosdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & egros.*

Habitus vestitus, Editorum.

Prætextati fuere.

Suetonius nouè illustratus.

Pallioli, egri.

Egros. De licitoribus & accenso, Cicero de Legibus: *Reliqua sunt in more, funus vt indicatur, siquid ludorum: dominusque funeris vtatur accenso atque licitoribus.* Nec illud in occasione prætereo, propriam quandam vestem fuisse in munere funebri ipsorum spectatorum. Spectabant enim in penulâ pullâ. Dio l. v. *καὶ πενυλῇ, ad τὸν καὶ ὁπτασίους ὅτι τῶν Ἀρχέπου ἀπολαύσαι, φαίεν ἐδιδῆκε τῶν τε ἄλλων, πάλιν τῶν Ἀρχέπου καὶ αὐτῶν τῶν ἰσίων αὐτῶν, λαβόντων, καὶ ἐνδὲς πρὸς ἑνα καὶ πλείονων πρὸς τοὺς ἐξέγοντο: Interea & funebre manus gladiatorium editum, cum singulis certantibus, tam pluribus contra pares, quod cum alij omnes spectarunt in pullâ veste, tum & filij Augusti, solo ipso excepto. Lampridius in Commodò: *Contra consuetudinem, penulatos iussit spectatores, non togatos ad munus conuenire, quod funeribus solebat, ipse in togâ pullâ præfident.* Quibus è verbis vtrumque discimus, in funebri munere penulatos, in alio, togatos spectatores fuisse. Nec procudo vltra sermonem limitis primi.*

Licetores & accensus Editorum.

Spectatores in quâ veste. Penulati, ad funebre munus.

Ad voluptarium, Togati.

CAPVT XIII.

Pars secunda, De loco. qui cum duplex, primò de Ludodictum. Cui res inuentus: quàm multi Romæ: qui præfecti & administrati. De vitiis & saginâ gladiatorum in his ludis. qui fuere etiam extra Romam. & aliquid de ludorum formâ.

AD locum transeo. qui duplex, Ludus, & Arena. Illum appello, vbi habiti alti que gladiatores: hunc, vbi dati & producti. De priore, prius. *Ludus gladiatorius*, inquit Isidorus, *Inde dictus quòd in eo inuenies vsum armorum condiscant.* Nam primò credo gladiatores domi & in reliquâ familiâ fuisse, imò nec eruditos valdè ad pugnam fuisse. Polybius hoc mihi dicit, nec ratio abnuat, quæ vult prima omnia rudia magis & impolita esse: sed Polybius ita in fragmento apud Suidam: *καὶ τὸ μὲν παλαιὸν ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν ἐξέρετο τῶν πρώτων ἢ μονομαχία. ἐν δὲ τῇ κατὰ ἡμῶν πάλαι ὁ πολὺ ὁρῶνται: Olim & initio apud Romanos nudis viribus gladiatorum certamen constabat: nunc autem plures viæ & modi reperti.* Significat nec genera tam multa fuisse, quàm mox dicam: nec item ludos, in quibus accuratè docerentur. qui tamen, crescente numero & crebritate editionum, publicè sunt aperti, & in iis Magistri. Et si quidam splendidiore, etiam post institu-

De ludis gladiatorum. Antea in domibus.

tos ludos, habuere domi eos aut apud amicos. Ita C. Cæsar *Tirones neque in ludo neque per lanistas, sed in domibus per equites Rom. ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat*, scribit Sueton. cap. xxvi. Quod tamen perrarum, & vulgò ars pugnandi docta exercitaque in ipsis ludis. Prudentius:

Nam quid vesani sibi vult ars impia ludi?

Quid mortes iuuenum, quid sanguine pasta voluptas?

*Malo par-
ta.

Lusoria, dicti
etiam.

Seneca libro i. de Irâ: *Non alia quam in ludo gladiatorio vita est, cum iisdem viuentium, pugnantiumque.* Lusorium appellasse Lamprius videtur in Eligabalo: *Strauit sibi, inquit, triclinium in summo Lusorio, & dum pranderet, noxios* (ita appellat gladiatores) *& venationes sibi exhibuit. vel ut mauelem, ibi exhibuit.* Et in Saluiano Massiliensi Episcopo idem verbum, lib. vi. *Longum est nunc dicere de omnibus Amphitheatris, Odeis, Lusoriis.* Græcè *κρητίζιον μονομάχων* appellat Herodianus, quasi dicas diuersorium domiciliumque. De Commodò: *eis ποσειδι, inquit, ποσειδώνος, ὡς μνηστὴρ βασιλεὺς ἐστὶν οἰκῆν, ἀλλὰ τὸ μετοικιδίον ἐβίλετο μονομάχων κρητίζιον.* id est, *Eò dementia venit, ut iam nec Aulam & Palatium inhabitare vellet, sed migrare constituerat in ludum Gladiatorium.* Quam eandem monstri illius insaniam etiam Lamprius & Xiphilius adnotarunt. Suidas *μονομαχοτεφεῖον* dicit, contentus tamen, sine alio additamento, posuisse nudam vocem. In vrbe autem plures eiusmodi ludi, nominibus suis noti & discreti: quorum in P. Victore mentio, & passim in memoribus prisca vrbis. Repperi istos. **LVDVM GALLICVM.** **LVDVM DACICVM.** **LVDVM MAGNVM.** **LVDVM MAMERTINVM.** **LVDVM MATVTINVM.** & in Horatio in eâ ad Pisones, *Ludum Æmilium.* Equibus tamen non abnucri, quin aliqui etiam bestiariorum fuerint: vti certè **Matutinus.* Hisce ludis non Lanistæ solùm præerant, ut dicam iam nunc, sed etiam digniori nomine Procuratores. nec ij de plebe, sed ex ciuium primis: fuitque velut inter dignitates & infulas id munus. Lapis priscus: **CVRATOR. MVNERIS. PVBL. GLADIATOR.** Tacitus Annali xi. *Decius quoque Calpurnianus & Sulpicius Rufus Procurator ludi, eadem pœnâ adfecti.* Inscriptio alia vetus:

T. FLA-

Plures ludi in
vrbe Româ.

Eorum cata-
logus.

Distincti ludi
bestiariorum
& gladiatorum.

*Nam ma-
eutina specta-
cula, ferarum.

Procuratores
ludorum.

T. FLAVIO. T. F. GERMANO

CVRATORI. TRIUMPHI. FELICISSIMI

GERMANICI. SECVNDI. IMP. CAES. FL.

DOMITIANI. AVGVSTI. EXORNATO

SACERDOTI. SPLENDIDISSIMO

PONTIF. MINOR. PROC. XX. HER

PROC. PATRIMONI. PROC. LVDI. MAGNI

PROC. LVDI. MATVTINI

*Vigesima
Hereditaria.

Nec longè diuersi ab istis Curatores munerum ac venationum: quorum mentio Suetonio in Caligulâ, cap. xxvii. Et vis addam quod vos medici rideatis, Victor? Medici etiam sui singulis his ludis: nec id noui sæculi inuento, sed diu ante Imperatores. Lapidem legi hunc:

SILVANO. SANCTO

C. AVSTRVNIVS. MEDI

CVS. LVD. GALLIC

PORTIC. ET. EXEDR.

ET. SIGN. AEN.

VOTO. SVSCEP.

L. M.

DEDIC. KAL. MAI

L. MARCIO. ET

SEX. IVLIO. COS.

In quo sculpti Consules incidunt annum Urbis DCLXIII. Adeò antiqua cura illa in valetudine gladiatorum. Legi & in alio lapide, **EVTYCHVS AVG. L. MEDICVS. LVDI. MATVTINI.** Censeo exemplum translatum è Græciâ, apud quos medici athletis. Arrianus lib. iii. Dissertationum, Athletam compellans: *δεῖ σε, inquit, εὐτακτεῖν, ἀναρμοσχεῖν, ἀπέχεσθαι πρὸς μάχην, καὶ συγχεῖν αὐτὸν, καὶ οἷον ὅτ' ἐτυχὲν ἀπὸ τῆς ἰατρῆς τὸ ὡς δεῖ δεικνύειν σκαυτὸν, καὶ ὅπως αὐτῇ.* Oportet te iam in ordinem redigi, ad præscriptum vesci, abstinere bellariis, frigidam non bibere, nec si quid fortuito incidit aut offertur. Medico enim uerò obtemperare, sed & præfecto aut doctori. At quæres, cui bono medici mox morituris? Dicam. Primò medicos haud tam artè acceperim, ut hodie, sed incluserim etiam chirurgos, ysurpatione prisca. Ij autem opus certè gladiatoribus læsis, luxatisve. Deinde & ratio victus gladiatorij

Curatores
munerum.

Medici ludo-
rum.
Iij, veteres.

Qui instituit
exemplo Gra-
corum.

Quo fine
medici.

Medici etiam
pro chirurgis.

Ratio gladia-
torij victus.

ea, vt salui esse sine medico non possent. Largè enim edebant, bibebant: & dabantur velut in saginam. cā fini, vt Domini valentes eos producerent, &, vt Cicero ait, cum gladiatoria totius corporis firmitate. Cyprianus eleganti epistolâ ad Donatum, libro 11. Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. Impletur in succum cibus fortioribus corpus, & aruina assidui nidoris moles membrorum robusta pinguescit, vt saginatus in pœnam carnis pereat. Quinçtilianus; Alebat deuotum corpus prauior omni fame sagina. Inde gladiatoria sagina Tacito: Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, tanquam gladiatoriam saginam, diuidebat. Inde Saginæ nomine, ludum ipsum Propertius intellexit hoc versu,

Sagina gla-
diatoria.

De Plinij loco
addubitatū.

Hordeaceus
panis non
bonus.

Indi isti etiam
in coloniis.
Capna præ
ferim.

* Legerem,
libertate. id
est firmat. cō
ciliariq; sibi
data liberta
te pilleim
positione.
Li. Rannna

Qui dabit immunda venalia fata saginæ.
id est, ad gladium se auctorabit, & ad ludum. Plinius videtur
adtribuere hordeum iis in cibum: *Antiquissimum, ait, in cibis hor-*
deum. sicut Atheniensium ritu, Menandro auctore, apparet: & gladi-
atorum cognomine, qui Hordearij vocabantur. Sed mihi anceps ad-
huc sententia eius loci: dicam & lectio. Cedò enim. ideon
euincas hordeum antiquissimum in cibo Romano, quia gla-
diatores ab eo dicti? atqui tota gladiatoria non veteris Romæ,
vt vidimus, inuenti. Sed nec credo eo vsos. malè alibilis is pa-
nis, flatus genitor malique coloris, vt tui, Victor, medici vo-
lunt. ideoque ignominie causâ, militibus datus qui deliquis-
sent. Seneca etiam eum inter vilissima genera habet: *Voluptas*
est, inquit, posse capere voluptatem vel ex hordeaceo pane. Quæ
omnia contraria gladiatorie huic saginæ. Nec tamen Plinij
verbis quid faciam habeo sine libris: & fortasse prisci tenuius
eos alebant. Sed redeo ad ludos, quos comperior non Romæ
solum fuisse, sed in coloniis item municipiisque. Capuæ in-
primis & Rauennæ. De Capuâ Cæsar lib. 1. belli ciuilis: *Capuæ*
primum sese confirmant, gladiatoresque quos ibi Cæsar in ludo habe-
bat, in forum productos Lentulus libertati confirmat, atque iis equos
attribuit. Cicero lib. v. 11. ad Atticum: *Gladiatores Cæsaris qui*
Capuæ sunt, sanè commodè Pompeius distribuit binos singulis patribus
familiarum. Spartianus in Iuliano: *Sed postea sponte sua gladiata-*
res Capuæ iussit armari per Lollianum Titianum. De Rauennâ, Stra-
bo dilucidè: *ἔτιος γ' ἐν ὀνόματι τοῦ ἡρώδου, ὅς ἐστιν ὁ τῶν μονομα-*

2015

47
 Aded, inquit, saluber lo-
 cus, ut illic gladiatores ali atque exerceri Principes voluerint. Rauen-
 næ autem ludum extruxit, aut certè voluit, Cæsar. Suetonius
 cap. xxxi. Ne qua suspicio moueretur, & spectaculo publico per dissi-
 mulationem interfuit, & formam quâ gladiatorum ludum erat ædifi-
 caturus considerauit. Formam, ait. de quâ nihil dixerim, præter
 multiplices in iis ludis minutasque cellas fuisse, in quibus seor-
 tim haberentur singuli gladiatores. *Quintilianus: Commora-*
bor inter homicidas, inclusus turpiore custodia & sordido cellarum situ.
Idem: An ille animus rediret in cellulam, ferret saginam, magistrum,
personam denique sceleris? Exemplo scilicet feruorum, quibus
cellæ. Seneca pater: Ex cellâ suâ dominæ migrabit in cubiculum: vel
Dominæ ex cubiculo suo migrabit in cellam? Seneca filius, de seruo
Pompeij Demetrio: Cui iamdudum diuitiæ esse debuerant, duo vi-
tarij & cella laxior. Suetonius Nerone cap. XLVIII. Receptus in
proximam cellam, decubuit super lectum. Sed & meretricum cellæ
(ex Iuuenali & Petronio) & capitum omnium viliorum. Con-
cludam de ludo cum Quintiliani dicto: In ludo fui. quâ pœnâ
nullam grauiorem scelera nouerunt, cuius ad comparationem ergastu-
lum leue est.

Tella in iis
Indis.

Cella servit-
les.

Cella meretricia.

Pana ludi.

CA P V T XV.

Ludorum præfecti, Lanista: qui Familiae præesse dicti, eamque Ducere. Idem Doctores, magistri, commentabantur, Dictata dabant. Tirones apud eos instituti: quorum exercitium, Batuere rudibus. Rudem videri gladium è ligno, etiamque Lanistis fuisse, ac tironibus.

His ludis præfuisse Lanistas monui: de quibus opportu-
nè nunc adtexo. A laniandis corporibus vulgò cam vo-
cem formant: nec persuadent. Isidorum potiùs audio, qui
Thuscum verbum esse vult, & illis carnificem signare. & au-
dio eò libentior, quia res gladiatoria petita à Thuscis. Lanista-
rum multa ubique mentio. Lapis Romæ:

Lanista vox.

P. POETILIUS. P. L.

SYRVS

LANISTA. AD. AR. FORIN

Glossarius liber, *Lanista*, λεδοξοφ, μονομαχοξοφ, επὶ αὐτῆς μονομα-
χων. *Lanistæ* autem, etiam apud Columellam, qui aves condo-
ces faciunt

Lanista pro
gladiatoribus

cefaciunt ad pugnam. Pro ipsis gladiatoribus Prudentius vsurpat: patum propriè, imò imperitè:

— sedet illa verendis

Vittarum insignis faleris, fruiturque lanistis.

Nam de Vestali scribit, quæ spectabat gladiatores. Emebant autem lanistæ futuros gladiatores, aut expositicios pueros huic rei tollebant. Quinctilianus Declamat. CCCXXVIII. *Quantum ad te pertinet, non habet respublica virum fortem, aut illum fera lacerauerunt, aut aliquis (quod multo sit indignius) sustulit leno aut lanista.* Martialis:

Inspexit velut emptor aut lanista.

Familia gla-
diatorum.

Tota autem manus quæ sub vno Lanistâ, Familia appellabatur: & eum dicebant Familiae præesse. Cicero pro Sullâ: *At præfuit familie Cornelius.* Iam si in parandâ familiâ suspicio est nulla, quod præfuit, nihil ad rem pertinet. Nam hunc Cornelium scilicet fuisse pro lanistâ. In lapide prisco M V N V S. F A M I L I A E. G L A D I A T O R I A E. Suetonius Augusti cap. XLII. *Cum venalicios & Lanistarum familias vrbe expulisset.* Seneca de Beneficiis: *Lanista, qui familiam suam summâ curâ exercet atque ornat.*

Familiam
ducere.

Hinc natum prouerbiû Ciceroni familiare, Ducere familiam: quod idem censeo ac familiæ præesse, sumptumque ab hac ipsâ lanistarum præfecturâ. Cicero in Antonium: *Lucius quidem frater, ut qui peregrè depugnauit, familiam ducit.* Idem alibi: *Sententia, quæ familiam ducit.* Et: *Accedit, quod familiam ducit, in iure scientia.* Nam qui caput in aliquâ re princepsque, bene Ducere eum dixeris & Ducem. Sic in Historiis passim Ducere ordines, in Quinctiliano, Ducere classem. Nec vis verbi huius adhuc satis intellecta: non certè ab iis qui Adagia nobis concinnarunt.

Doctores pro
Lanistis.

Hi iidem Lanistæ, honestiori & Inuidendo verbo Doctores dicti. Valerius lib. I. *Ex ludo C. Valerij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis.* Quinctilianus Declamat. CCCII. *In ludo fuit. Fuerunt & doctores, & medici, & ministri: neque tamen illo*

Et magistri.

gladiatorum nomine tenentur. Et Magistri. Cicero III. de Oratore: *Magister hic Samnitium summâ senectute est.* Videlicet quia gladiatores nouitios & tirones docebant. Quin iidem Commentari dicuntur, & dare Dictata: verbis omnibus à meliore ludo sumptis. Cicero de Magistro Samnitium: *cottidie commentatur.* Cæ-

Commen-
tatur.

far

far apud Suetonium, à plerisque Senatorum & equitum precibus enisus est, ut ipsi disciplinam tironum susciperent, & exercentibus Dictata darent. Tertullianus ad Martyres: *Nec tantus ego sum, ut vos alloquar. sed tamen & gladiatores perfectissimos non tantum magistri & prepositi sui, sed etiam idiotæ & superuacui quique adhortantur de longinquo: ut sepe de ipso populo Dictata suggesta profuerint.* Nec ineptè, Dictata: quia reuerâ præcepta sua armorum, commisere etiam scripto. Iuuenalis de futuro gladiatore,

Dictata dant.

Etiam in
scriptis.

Scripturus leges & regia verba lanistæ.

Hirtius gladiatoriam hanc rationem docendi, bene cum militari composuit lib. I. De bello Africo: *Cæsar, inquit, contra eiusmodi hostium genera, non ut imperator exercitum veteranum, sed ut lanista tirones gladiatores condocere facere. quo pede se reciperent ab hoste, & quemadmodum obuersi aduersariis, & in quantulo spatio resisterent, &c.* Ait, tirones gladiatores. quia in ludo genera duo, Tirones siue nouitij, & Veterani. Veterani nobiliores, & vsu longo edocti. ad Tirones cura & institutio præcipuè pertinebat. Symmachus lib. II. Epistolar. *Nam gladiatura idoneos communis cura prospiciet, quæ pars in apparatu Quæstorio prior est, ut auctoramento lectos longius vsus instituat.* Quinctilianus: *Et interdedita noxæ mancipia contemptissimus tiro gladiator, ut nouissimè perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam cottidie scelus.* Ratio modusque instituendi, ut rudibus batuerent cum Lanistâ. Suetonius Caligulâ: *Mirmyllonem è ludo (malim, in ludo) rudibus secum batuentem, & sponte prostratum confodit ferreâ sicâ.* Siue etiam ad palum exercerentur, militum instar. Vegetius lib. I. cap. XI. *Palorum enim (malo, palariorum) usus non solum militibus sed etiam gladiatoribus plurimum prodest.* Sed prius illud de Rudibus, propriè, Batuere dicebant: & gymnasium ipsum, Batualia. Glossæ priscae, *Batualia, γυμνασίον ὃν ποιοῦντες.* Adamantius Martyr: *Batualia, quæ vulgò Battalia dicuntur, exercitationes gladiatorum vel militum significant.* Nec malè addit litterator ille de militibus. nam & ij interdum rudibus pugnabant, ludendi exercendique causâ. Liuius lib. XXVI. *Scipionis curam in milite formando describens: Tertia die rudibus inter se in modum iustæ pugnae concurrerunt.* Ita vetus liber, qui apud Lipsium: non, rudibus, ut præferunt vulgati. Firmat Polybius, qui eâse in re

Tirones docti
in ludis.Rudibus ba-
tuebant.*Idem Suet.
in Cal. cap.
LIIII.

Batualia.

Etiam milites
batuebant.Correctus
Liuius.

Quid Rudis?

Νύκας

G

ἄνωγας μαχάλας dixit: gladios ligneos. Id autem, ni fallor, Rudis: gladius, inquam, ē ligno. Suadeor Dionis etiam loco, in Commodo, qui post meridiem exercitia eius cum gladiatoribus denarrans: ἡτοιμασέν τινος δὲ, inquit, καὶ ἐχρήσθη τῇ ὀπλίσει τῇ τῷ Σεκτόρι. *Et quidem pro modo cuiusque armaturae. Threici incurvum: Secutori rectius: Retiario dentatum. Fortasse etiam ē ferro, sed tamen hebes. Vide lib. i. cap. xxi.*

Videri eam duplicem. Lanistarum ferulaceam: qualis accepra pedagogorum.

Tirones vulabant ferulis.

Martialis lux.

Varroni lux.

Arma tironum graviora.

Id est, Exercebatur, & in usu habebat armaturam Secutoris dextrā: clypeum dextrā, gladium ligneum sinistrā preferens. Ait enim clarè ἔχων: ἔχων: ad batuendum scilicet, non pugnandum. Itaque Baculos eos appellat Capitolinus in Gallienis: Pugiles baculis, non veritate pugilantes. Ita enim ego emendem, cum vulgò sit, faculis. ex quo alij, saculis, me iudice, haud aptè. Tamen vulgò aliter iudicant, scio: & satis habent dixisse Rudem, baculum fuisse. At ego etiam aliud eos doceo in rude. Duplicem eam fuisse: Lanistarum, & Tironum siue exercentium. Lanistae sua rudis, quā secerni cognosciq̃ue potuit. eam dico ē ferulā fuisse, & ferulam etiam nominari à priscis. Dio in Commodo: ἀντισηκόνιστρο δὲ αὐτῶν γυμνασῆς περὶ καὶ μονομάχων, νερόν τε ἔχων. id est: Pugnabat cum eo Lanista quispiam, vel etiam gladiator, ferulam habens. Et nōne discriminat apertè? Commodo velut discipulo gladium ligneum tribuit: magistro ferulam. Seneca ab hoc more ludit in Satyrā Menippæā: Eum proximo munere, inter novos auctoratos, ferulis capulare placet. Nam novi auctorati, novitij gladiatores: quos rude ferulaq̃ue suā aberrantes lanista cædebat, velut legitimus magister. Nam & hæc res à litterario ludo. Martialis illud tortuosum & breue, credo, iam capitis, Vide an te delectet contra retiarium ferula. id est, rudis, contra tridentem. De hac ferulaceā rude Charisius: Rudis, scipio quem Lanista liberandis gladiatoribus gerit. Glossæ: Rudis, ῥάβδος ἢ ῥῥῖς ὀπισθοδόν. ῥῥῖς μονομάχων. Varro transtulit decorè: Ad te enim rudem agricultura esse nunc, olim ad Stolonem fuisse dicunt. id est, magisterium & velut præfecturam agriculturæ. At rudis ad gymnasia, diuersa ab hac, & gladij formā, ut dixi, fortasse etiam ponderosior, grauiorq̃ue. Suggestit apud Senecam Latio Portius: Non est utilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi quod exerceat. itaque durior solet esse vero certamine. Gladiatores grauioribus armis discunt, quā pugnāt: diutius illos magister armatos, quā aduersarius sustinet. Idemq̃ue in militibus notat Vegetius tactitatum: lib. i. cap. xii.

Duplicis

Duplicis ponderis illa cratis & claua ideo dabantur, ut cum vera & leuiora tiro arma sumpsisset, velut grauiore pondere liberatus, securior alacriorq̃ue pugnaret. Hæc exercitatio & velut meditatio nouis gladiatoribus ad cædem. quam Cyprianus, ut cum Lucretio loquar, iure increpat incilatque: Homo, inquit, in hominis voluptatem perimitur. *Desectatio eius discipuli.* & ut quis possit occidere, peritia est, usus est, ars est. Scelus non tantum geritur, sed docetur. quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est, ut perimere quis possit: & gloria est, quod peremit.

CAPVT XVI.

Mense secunda. interruptus paulum sermo de loco: dictumque per occasionem de Saturnaliciis muneribus: item de Apophoretis, quæ duplicia, & in mensis, & item in ludis spectaculisque.

DICEBAT etiam Pighius: cum ego ad puerum, Tolle ocus has mensas, & bellaria nobis infer. quæ bellaria? inquit Victor, non opus.

— *τεράγµα δὲ.

Οὐ σωφρονιστὴς τοῖς φιληκδοῖς λόγῳ.

Pighianus hic quidem sermo ante omnia tragemata & mella nobis. Ecce autem dum loquimur, pueri adesse nuntiantur onusti, pomis, pyris, oliuis, palmulis, caricis, aliaq̃ue copiā partim domestici, partim exotici fructus. Missi erant ab Hieronymo Berchemio, familiari nostro. Hem! inquam ego. semper ita munis noster Berchemius? Tutores illi dabimus, ne prodigat. At vos pueri grates illi dicite gratias, & rogate cras ut apud nos sit. Versusque ad conuiuas, Amici, inquit, numquam vidi munera magis opportuna: non eò solum quia allata in punctifitio, ut sic dicam, mensæ postremæ, sed quia hoc Saturni die. Morem enim Romanum scitis, per Saturnalia, munuscula missitandi vltro citro. Spartianus in Hadriano: Saturnalia & Sigillaricia frequenter amicis inopinantibus misit, & ipse ab his liber ter accepit. Tertullianus de Idololatriā: Nobis, quibus Sabbathæ extranea sunt, & Neomeniæ, & feriæ aliquando à deo dilectæ, Saturnalia, & Ianuaria, & Brumæ, & Matronales frequentantur: munera commendant, strenæ consonant, lusus, conuiuia conspiciunt. Martialis:

* Bellariū est, Sermo bonus prudensq̃ue cupidis discere.

Saturnalia mune a missis.

*Saturnalia diuitem Sabellum**Fecerunt, meritò tumet Sabellus.*

*Apophoreta
item Saturna-
libus.*

Quid, ea?

Meminit & Suetonius Augusto, cap. LXXV. & plures alij. quid enim moror in re trita? Tu Pighi, dum interiungis, bibe. Licet, inquit, nam sitiebam in hoc sermonum æstu. puer affunde largius. Dum ille bibit, ad me Lernutius, De muneribus mos mihi satis liquidus: non æquè de Apophoretis, quæ ipsa donata Saturnalibus lego. Suetonius Vespas. cap. XIX. Sicut Saturnalibus dabat viris Apophoreta, ita & Kalendis Martij feminis. Sodes, illustra. Ne id quidem Lernuti, inquam ego, in altâ nocte. Nam Græco eo nomine dicta propriè, quæ in conuiuiis dabantur auferenda. Ipse Martialis, qui libellum eo indice scripsit, interpres,

Premia conuiue det sua quisque suo.

**Dubito an
comissione
ut per ludos
ei hoc munus
tamen &
vulgata re-
cta.
Lampridius
correctus.
Apophoreta
in ludis, vel
Apophoreti-
ca.*

Et Ambrosius: Qui ad conuiuium magnum inuitantur, Apophoreta secum reportare consueuerunt. Suetonius in Caligulâ: Agitatori Eutycho, commissatione quadam, in Apophoretis vicies HS. contulit. Nec ignota ista, scio, vobis: illud nouè fortasse moneo, Lampridium corrigendum in hacce voce, vitâ Eligabali: Eunuchos pro aphroditis dedit. dedit quadrigas, equos stratos, mulos, basternas & rhedas. rescribendumque, pro apophoretis dedit. Atque hæc, Lernuti, in mensâ Apophoreta. Postea translata ea vox ad munera etiam editionum. Ne enim lineam spectaculi huius transiliamus, scitote fuisse ritum ut Editores munuscula aliqua amicis fautoribusque mitterent, ludis confectis. ea quoque Apophoreta dicta. Symmachus lib. I. Filius noster Symmachus, peracto munere candidato, affert tibi dona Quæstoria, & ceteras necessitudines nostras pari honore participat. Quæso igitur ut eius nomine Dypticha & Apophoreta suscipere dignemini, qui apparatus eius plura & præclara tribuistis. Et sæpius Apophoretica apud eundem. ut lib. IX. Non aspernabere, ut æstimo, dyptichi & apophoretici oblationem. neque enim graue est verecundie tuæ sollennia & votiuâ suscipere. Libro quinto: Ad te dyptichum candidati, & apophoreticum librarum argenti duarum misimus, approbare cupientes editioni te nostræ non animo defuisse. Nec omitto denique, Apophoretum vel Apophoretam potiùs inter genera vasorum censeris Isidoro, cuius verba De vasis escarum: Apophoreta, à Græcis, à serendo poma vel

tale

tale quid nominata. est enim plana. Desieram ego: sed excipiens Duza, Bene & benignè doces de Apophoretis, inquit. sed auden' tu ea dare nobis? Quænam illa? inquam. magnum sit quod tibi negem, ô Batâua Syren. Ex medio, inquit, Saturnalium ritu cereos accensos. scin' cui rei? qui nobis domum præluceant. certè enim iam tempus. Heu, inquam, Mormo, non Syren. — * ποῖον σὲ ἐταρῶ φέρων ἐπὶ πρὸς ὁδὸν τῶν? Vix ad sedimus etiam, & faris de discessu? Caue, caue, ne per hoc Saturni festum Saturnum te faciã ego, & nouus Iupiter te dem in vincla.

*Cerei in Sa-
turnalibus
dati.*

** quæ vox
clauso tibi
fugit ab ore?*

CAPVT XVII.

Iterum ad gladiatores reditum: de quæ locis pugne dictum. Ea sunt, Rogus, Forum, Amphitheatrum, Septa, Circus, Vici & regiones.

AT tu, Pighi, redis in eandem arenam pugnatum? Ille ridens, Ego, inquit, iam missum me putabam. Scin' quomodo? inquam. ut mihi domino citiùs decretum sit auctori, quàm ut te soluam. Pergo igitur, inquit. De loco vbi habiti, dixi: locus superest pugne, qui non vnus. Ad rogum enim dati: in foro: in Circo: in Amphitheatro: in Septis: Vicatim & regionatim. Ad rogum olim, in exequiis: isque antiquissimus locus. Postea non placuit circumducere populum, & omisso rogo ipsi gladiatores funebres in foro dati. Forum ergo locus vetus pariter & diuturnus. Vitruuius: *Italiae non eadem ratio fuit. Nam à maioribus consuetudo tradita est, gladiatorum munera in foro dari. Proinde spatiosiora distribuebant intercolumnia. Idem alibi: Muneribus quæ à magistratibus foro gladiatorum, scænisque ludorum dantur. Asconius in Verrem: Menius exceperat sibi ius vnius columnæ, super quam tectum proiceret, vnde ipse & posterius eius spectare munus gladiatorum possent: quod etiam tum in foro dabatur. Ait, etiam tum: quia nimirum is mos non prorsus exoluerat etiam Asconij, id est, Claudij ætate. Plinij verba caute vobis imponant, lib. XV. cap. XVIII. Ara inde sublata gladiatorio munere Diui Iulij, quod nouissimè pugnavit in foro. ancipitis dico & fallacis sententiæ verba. Videntur enim adfirmare postremum id fuisse in foro munus. Falsò. Nam & sub Augusto fuit, ex Propertio*

*Vbi dati gla-
diatores.*

In foro olim.

*Plinij ambi-
gua verba
enodata.*

Seu cum lasciuum sternet arena forum.

& Tiberius munus gladiatorium duplex dedit, alterum in foro, alterum in Septis, auctore Tranquillo, cap. vii. At Plinius de ipso Cæsare sensit, nouissimum id fuisse forense munus, illo editore. Tamen cœptum vilescere & forum. opinor idcō, quia loca sessui & spectationi parum apta. Itaque magno ambitu locum in foro Consules magistratusque clientibus tribulibúsque suis adsignabant, & in beneficij loco. Cicero oratione pro Murenâ satis multis verbis: ad Atticum lib. i i. epist. i. *Quarrit ex me, num consueffem Siculis, locum gladiatoribus dare? Negavi. At ego, inquit, nouus patronus instituiam sed soror, quæ tantum habeat consularis loci, vnum mihi solùm pedem das.* Et facit eò decretum Senatus in honorem Ser. Sulpicij: *Senatui placere Ser. Sulpicio statuam pedestrem aeneam in rostris statui: circumque eam statuam locum ludis, gladiatoribusque, liberos posterosque eius quoquò versus pedes quinque habere,* apud Ciceronem Phil. ix. Igitur structa * Amphitheatra, destinata propriè huic ludicro & Venationi. Et plerūque exhinc in iis dati gladiatores: tamen non omisso prorsus foro. Etiam in Septis Agrippæ. Suetonius Calig. cap. xviii. *Munera gladiatoria partim in Amphitheatro Tauri, partim in Septis aliquot edidit.* & idē scriptor notat aliàs. Sed & Circus interdum huic rei, vt reperietis in Dione. sæpe Vici & xiii regiones vrbis: quod sub Impp. factitatum obseruo. Sed non mihi mens onerare vos copiâ vulgarium exemplorum. Explicui de loco.

Forum non apte extructum ad spectacula.

Difficilis in eo loci: & in beneficio danti.

* Ad librum nostrum De Amphitheatro. Amphitheatra. Septia.

Circus. Vici & regiones vrbis.

CAPVT XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi. vnde id dictum, & cui rei vsuique. Obiter etiam de obscenâ ludi parte.

HIC Victor, Nimum properas. Quod olim de Haterio Augustus, de te Pighi dixerim, Sufflaminandus es. Nam Spoliario quid fiet, nisi locus ei est in loco? Caput percussit Pighius, & Hem/ inquit, videte vestrum Cyneam. Absque hoc monitore, res tam illustis elapsa mihi erat. Sed retraham. Spoliarium non ipse ludus, sed ludi, vt appâret, pars. Ex lapide prisco, quem Tybure vidimus: CVRATORI. MVNERIS. PVBLICI. GLADIATORI. III. QVOT. IS. TEMPORE. HONORVM. CVRARVMQVE. SVARVM. PLENISSIMO.

Spoliarium quid.

MO. MVNIFICENTIAE. STUDIO. VOLVPTATIB. ET. UTILITATIBVS. POPVLI. PLVRIMA. CONTVLERIT. LVDVM. ETIAM. GLADIATORIVM. ET. SPOLIAR. SOLO. EMPTO. SVA. PECVNIA. EXTRVCTVM. PVBLICE. OPTVLERIT. Etiam Tertullianus ab ipsis Amphitheatris separat: *Ceterum à seculo coronantur & lupanaria, & latrina, & pistrina, & carcer, & ludus, & ipsa Amphitheatra, & ipsa Spoliaria, ipsæque Libitina.* Ductum nomen à re balneariâ. Nam exteriores cellule in balneis, Spoliaria, dictæ, vt notant Glossæ Latinæ veteres: vel, vt Græcæ, *Amphitheatra, Spoliarium.* Vbi ergo in balneis exuebantur, seque veste exspoliabant, Spoliaria dicta. & à causâ simili, in Ludis. Nam ibi, credo, gladiatorum vestes, ornamenta. Plinius in Panegyrico de Ærario differens: *Nunc templum, nunc verè deus, non spoliarium ciuium cruentarumque predarum scauum receptaculum.* Imò amplius, locus ille receptor vulneratorum cæforumque. Cassius Severus in Controuersiâ, *Debilitans expositos. Produc agedum familiam semiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam: ostende nobis captiuos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitarum officinam, illud infantium spoliarium.* Seneca de Prouidentiâ: *Videant largum in foro sanguinem, & supra Seruilianum lacum (id enim proscriptionis Sullanæ spoliarium est) Senatorum capita.* Itaque crebræ illæ acclamationes Senatus, mortuo Commodo, sunt ab hoc ritu, apud Lampridium, *Gladiatorem in spoliario.* & *Gladiatoris cadauer vnco trahatur: gladiatoris cadauer in spoliario ponatur.* Quin & ij, qui sine spe curationis læsi, illic interficiebantur. Seneca epist. xciiii. *Nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas, vt iugulari in Spoliario, quàm in Arenâ malit? Obscenam partem ludi in eodem Senecâ lego libro vi i. Quæst. Nat. extremo: nec scio an ad Spoliarium, an ad ludi locum fœdum, vbi * Spongia, referam: an potiùs emendem, artem ludi, & capiam de iis qui spontè sese auctorant.*

A balneis ducta vox.

Cui rei spoliaria.

De Seneca loco.

* De quâ Martialis, Quod scias, infelix dantæ spongia virgæ. & Seneca epist. lxxi.

CAPVT

CAPVT XIX.

Finis conuiuij sermonisque. per occasionem de Diludijs. item de ratione inuitandi ad hilaritatem inusitatâ hodie. Ammianus expletus à coniecturâ. De Mutitatione, Agellius correctus, & Nonius.

*Diludia,
quid?*

DIXI. & sit iam sermonum pausa quæso. Nam & serum est, vt video: & in me quidem omnis vis loquendi iam vacuit. Itaque domuitionem paremus. Inclementi vultu ego, Tu Pighi cesses? nec per limites illos eas, quos ipse tibi posuisti? Non ego homo trioboli sum, si id feram. Cras licebit, inquit, nunc te Lipsi, per hanc dexteram oro, mitte. Non, si per hanc sororem læuam quoque, inquam. Et iamne mitto ad Pretorem, vt te nectam? Nec etiam, inquit, si voles. Nam mihi decretum in hoc Spoliario mori potius, quàm amplius in hac Arenam. Lernutius cum Victore interueniens: Hercules multa nox est, Lipsi, inquiunt: & tempus abeundi. Ego commotior, Etiam me latrant meæ canes? Sed surgebat iam & Duza. Itaque ego, Hæc quidem conspiratio est, inquam. at sedete saltem dum patera ista circumfertur. Nam Pigbio nostro non aliâ lege diludia do. Sedit iterum & respexit me Duza, Diludia tu quid appellas? Appositè ad hanc rem, inquam. Nam, tempora que gladiatoribus conceduntur inter dies munerum quibus pugnatur, Diludia dicuntur, vti scribit ad illud Horatij,

Displicet iste locus, clamo, & diludia posco.

vetus scholiastes. Hic Victor, Verè fortasse Commentator, inquit, tamen mihi olim sententia mea non displicet, Diludia esse cum medijs ludi alio genere spectaculi interrumpuntur, & quasi diffinduntur. Ita enim mos, vt in mediâ sæpe comœdiâ aut tragœdiâ, Venationem aut paria aliquot gladiatorum poscerent, tædij leuandi. Horatius testis:

Si discordet eques, media inter carmina poscunt

Aut vrsum aut pugiles.

Et Dio: qui Circenses diffissos ait Venatione & Athletis interpositis, lib. IX. ἀρχοὶ μὲν, inquit, μετὰ τὴν δόμην τῶν ἱππῶν ἐσφάζονται, καὶ ἄλλοις ἡρώδεσσιν, καὶ παῖδες Ἀσιανοὶ πυρρίχην ὀρχήσαντο: id est, *Ur si Circensibus interpositi & casi, & athleta certarunt, & pueri Asiatici Pyrrhi-*

Pyrrhicam saltarunt. Approbo, ait Duza. Et similis calamitas Terentianæ Hecyræ interuenit, interposito funambulo. Eius enim sententiæ querela illa Prologi,

*Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat.*

Etiam gladiatoribus: vt statim,

Primo actu, placeo: cum interea rumor venit

Datum iri gladiatores. populus conuolat.

Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.

Cum dixisset, paterâ acceptâ ego Victorem intuitus, Hanc ita spumantem, inquam, Latio & Latia: Eduxi, & Victori tradens, Viuamus, inquam; moriendum est. Ille abominatus tam tristem vocem, Quæso, inquit, vitemus hanc *duo populus* in mensâ: & despue, ne omen habeat tua vox. Ego risi, & Homo religiosissime, inquam, ita nescis morem antiquum? Numquam illi hilarius se inuitabant, quin lacerarent lætitiâ hoc sermone.

*Inuitandi mi-
ra, sed prisca
ratio.*

Atque adeo ipsa verba, vt protuli, apud Vibium Gallum in Controuersia Senecæ VII. lib. IX. *Conuiua certe tui dicunt, Viua-*

*Seneca leni-
ter correctus.*

mus, moriendum est. Ita lego, non *Bibamus*, cum vulgo. Riturum non vulgatum obseruo in hac ipsâ admonitione apud Ammianum, lib. XVI. Nam pueri ministri cum lumina mensæ inferrent, soliti similia dicere. Ita enim supplicam legamque defecta hæc verba: *Malignitate simili quidem Agens in rebus in Hispaniâ, ad ca-*

nam itidem inuitatus, cum inferrentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu, Vincamus perun lem ne interpretatum, atrociter deleuit nobilem domum. Lego, *Viuamus*, per eundem est. addiditque Ammianus calumniatorem aliquem sic interpretatum esse, solemne verbum, tanquam machinaretur Dominus ille aliquid magnum, & cum exitij sui metu coniunctum. aut, tanquam id detorsisset in seuitiam Imperatoris, sub quo omnibus pereundum esset. Hoc ecphonema etiam in veteri inscriptione sepulchrali,

**At qui di-
cunt resili-
uisse Am-
mianum, hæc
omnia infideli-
omittunt.*

AMICI.

DVM. VIVIMVS.

VIVAMVS.

Et sententia non semel obuia in poetis. Quid autem dices, si ipsum cranium mortui inferre in mensam soliti, huic rei?

*Cranium in
mensâ.*

H

Epi-

Epigramma Græcum disertè:

Ἡ πῶχ' ὃν χάρι' ἔσ' ἀπὸ πᾶν ἄλλ' ἄνθρωπον
Αὐτὴ, καὶ δ' ὁσπερὶ ὃν ἐν πετάλῳ ἔσ' ἄνθρωπον
Καὶ τὸ φθιμένοιο ποταστόν ἔσ' ὅσ' ἄνθρωπον
Εὐκαρῶς ψυχῆς φρέον ἀκρόατον.
Πῶς, λέγει τὸ γλῶσσο, καὶ ἔσ' ἄνθρωπον, καὶ περὶ κείνου
Αὐτὸς. Ἐπεὶ τοι γὰρ ὁμοῦ δ' ἔσ' ἄνθρωπον.

Sed & in Trimalcionis conuiuio apud Petronium: Potantibus
& accuratissimè lautitias nobis mirantibus, laruam argenteam adtu-
lit nobis seruus, sic aptam, Ut articuli eius & vertebraeque locatae in om-
nem partem flecterentur. Hanc cum super mensam semel iterumque ab-
ieciisset, & catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio ad-
iecit, Heu heu nos miseros: quàm totus humuncio nil est.

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Ergo viuamus, dum licet esse bene.

Quod ab Ægyptio quidem ritu videtur, qui ^{μελετον} ipsum
mortui inferre conuiuio soliti, cum monitione, Ita breui om-
nes futuros. Plutarchus auctor in Conuiuio. Hic Lernutius:
Morem asperum, inquit, & non longè à Scythis, quibus etiam
potus in cranio mortuorum. Quin & hodie, ut audio, apud
quosdam noui orbis Indos. Tamen inuitatio illa in specie bar-
bara: re, optima. Quid enim homulli sumus? aut quamdiu hec
vita? Ite mortales, & magnis cogitationibus animum imple-
te: cras morituri. Et in calore illo simul effudit hos Anapæstos:

Miserum, miserum, mortale genus,

Cui vix orto fatum aboriri est:

Heu quàm fallaci iactariis

Turbine vite!

Ille superbi limina regis

Ambit, & alter populi fasces:

Alter nullo sine parandi

Aurum congerit, & congesto

Pauper in auro est.

Ah nescitis viuere, nec mori.

Moneo, moneo, ponite curas:

Cursu precipiti ruit ætas.

Ludite,

Ludite, viuite, dum breuia sinunt

Pensa sororum.

Cum sine versuum omnes surgebant. Duzam ego laciniâ te-
nui, Atque audin? inquam, iam opus viuere. Imò Bitere, ait, ut
Comici nostri loquebantur. Tempus nos admonet; certè
somnia. Non etiam mittis? Polypus mihi videre: ita quidquid
tetigeris, tenes. Mittam in hanc legem, inquam, uti cras iterum
apud me sitis. Imò apud me, ait Lernutius. Sit enim hæc per
dies hos festos quædam, ut antiqui dicebant, Mutitatio. Mi-
rantibus nouitatem verbi, Ita dico, inquit, Mutitatio. Agellius: ^{Mutitatio}
Legitur in Atteij Capitonis Coniectaneis Senatus decretum vetus, in ^{priscorum.}
quo iubentur principes ciuitatis, qui ludis Megalensibus mutitarent,
id est mutua inter se conuiuia agitent, iurare apud Cos. &c. Vbi lego ^{Agellius cor-}
fide codicum, mutua inter se dominia agitent. Dominus anti- ^{rectum.}
quis, Præbitor: & Dominia, præbitiones hilariores. Lucillius:
Primum dominia atque sodalitia omnia tolluntur. Cicero Frumen-
tariâ in Verrem: Huius argento dominia vestra, huius signis forum
comitiumque ornari. Mutilus hic Tullij locus apud Nonium in ^{Es Nonij.}
Dominus: Cicero Frumentaria: Adria argento dominos vestra: fa-
cilis ex Cicerone correctu. Ad hæc alternantia conuiuia Virgi-
lius respexit,

Mutuaque inter se lati conuiuia curant.

Etiâ Pindarus Ode I. de Tanralo, qui, ἀποβαῖα τοῖς δειπνοῦ πα-
ρέχει: id est, alternantia conuiuia diis præbet. Occupauit respondere
Duzam, Ergo apud te Lernuti in prandio cras erimus. Nam hic
Lipsius petit tanquam Cæsaris candidatus. Etiâ irrides? in-
quam. At enim Berchemium vocauit. Igitur & is apud nos
erit, ait Lernutius. Tu abi, & cum nos bene curasti, valetudi-
nem tuam cura. Et cum dicto facta discessio, vel ut ego ap-
pellabam, fuga.

I. L I P S I
S A T V R N A L I V M
S E R M O N V M
L I B E R I I.

C A P V T I.

Quid ante diei secundi conuiuium. cum Victore dissertatio super Taciti loco, de inuentione argenti apud Germanos. crebra manuum lautio antiquis.

SECUNDVS dies erat, quo Lernutio constitueramus: venitque ad me ante conuiuij horam Victor. Iamne vales? inquit. Ab animo Victor, inquam: à corpore (vt Augustus loquebatur) betizo. Quid ergo mirum, inquit, à morbo tam propinquo? Sed animum quod purgas; crede mihi, ab illo fonte hic languor. Studia animum, animus corpus fatigauit. Nec vultu aspernere. Est enim & animorum lassitudo quædam, non minor quam corporum, sed occultior: quæ fugienda nobis, & scintilla illa diuini ignis non obruenda est. Sed cui rei in mensâ libri? quos peius odisse te volo, quam fullo vlulam. Ne erres Victor, inquam: libris nihil nunc facio periculi. Tacitum alucinans modò in manus sumpteram, atque aliud agens. Ecce autem versabar & vexabar in loco isto, De Germanorum moribus. *Aurum & argentum propitij an irati dii negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ venam argentum aurumue gignere. quis enim scrutatus est? possessione & usu haut perinde adficiuntur. Negat ecce clarè inuentam in Germaniâ argenti venam, quæsitamue. At contra Annali x i. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus querendis venis argenti. Quæ inuentio argenti, quinquaginta, ante hunc libellum Taciti scriptum, annis. Non concilio prorsus. Libri veteres, in agro Machiaco. Igitur lego, Maciaco, vel, Maz yaco. Non enim apud Germa-*

Taciti non certa historia locum.

De argento apud Germanos reperto.

Tacitus forte emendatum.

Germaniæ Mattiacos hæc Curtij fossio, vt arbitrantor: sed apud Macas vel Mazyas Africae populos. cui ipsi prouinciæ hic Curtius præfectus. Plinius certè in Germaniâ venam argenti nullam, ambiguè eris commemorat: & multis sæculis post, inuentionem hanc adsignant mediij temporis scriptores. Ditmarus libro i i. Chroniconum: *Temporibus Othonis aureum illuxit sæculum, apud nos inuenta primum venâ argenti.* Windichindus monachus (vixit ante annos D C.) lib. i i i. *Ergo qualiter Otho Romanos duobus præliis vicerit, terra Saxonia venas argenti aperuerit, imperiumque cum filio quàm magnificè dilatauerit, nostræ tenuitatis non est dicere.* Hæc taliaque, Victor, historica & oblectantia mugnabar. Ne ista quidem fas, inquit, sed eamus. Sol iam duodecimam lineam tangit. In viâ eram, ecce obuius nobis Duza. Bona scæua est, inquam. capio ex nomine tuo omen hodiernæ voluptatis. Sed quod herè oblitus, Hautenus noster qui valet? ille flos poetarum? Nam certè hoc elogiû illi debemus, Vnum esse inter Belgas, qui nostrâ linguâ viam viderit ad carmen. Ille quidem rectè, inquit: & te amat. Sed carminum eius famam scis quàm premant iudicia vulgi. Nempe vulgi, inquam: sed dic illi à me, sodes: peruiuet hanc nouitatis inuidiam: & vt arbores quædam, sic fama eius æternior erit, quò tardius crescer. Pulchrum est cum Manilio gloriari, — *nec in turbam, nec turba carmina scribo.* In his sermonibus peruentum ad Lernutij ædes. Tristior nobis visus. Itaque Duza ad illum,

Quis istic voltus, quæ caligans tristitas?

Parumne in tempore, aut parum grati aduenimus? Ille singulos amplexus, Vos quidem opportuni & gratissimi, inquit. Pighius dedit me in hunc tumorem, qui puerum iam nunc misit, & renuntiari iussit: Negotium sibi natum esse. Id tu tristis? inquam ego. Ne veniat. an de illius vespere victuri sumus? & succidaneum ecce tibi hunc Berchemium do, qui in portâ. Simul intrauit Berchemius, & ad eum Lernutius, Tu certè fidem amas, & te fides. Nasiternam huc puer: lauate. Non ego, ait Victor: iam ante laui. Hem! ait Lernutius, adeo remotus à more prisco? qui non ante mensam modò, sed in conuiuiò meliore per singula fereula & missus lauabant. Ita apud Athenæum lib. i i i. cap. 7. in Carani Macedonis conuiuiò iam medio leges:

tu vero conuiuiò Romanis sapias lauabant.

καὶ αὐτὸν ἐξ ὧν βραχέως, ἐπεὶ ἴδμεν: & cum satis cibi sumpsissemus, manus lauimus. Iterumque post aliud ferculum: καὶ ἄλλοι τὰς χεῖρας ἐπὶ πᾶσι μετὰ: id est, & manus loti coronas sumpsimus. Apud Lampridium in Eligabalo: Exhibuit aliquando & tale conuiuium, ut haberet viginti duo fercula ingentium epularum, & per singula fercula lauant. Idem in eodem Principe: Parasitis in secundā mensā sepe ceream cenam, sepe ligneam, sepe eburneam exhibuit: cum tantum biberent per singula fercula, & manus quasi comedissemus, lauant. Hoc quidem molestum more Romano, inquit Victor. Quomodo enim in lecto? & surgebantne? Minimè, inquit. sed auertebant à mensā. Sidonius bene adsignificat, lib. i. cum apud Cæsarem epularetur: Retrorsusque conuersus, tanquam manibus aquam postulare, tantumque remoratus quantum stibadij circulum celerantia ministeria percurrunt, cubitum thoro reddidi. Fateor Lernuti, inquit, hoc me hodie doces.

Cuiusmodi
ea lotio.

CAPVT II.

In ipso conuiuium, de Carptorum munere & vario nomine. Item de Structoribus. Translatus ceptus sermo à Pighio ad Duza.

IAM adfederamus, & illatae sunt epulae sanè laetae, & quae (ut Plauti iocus) cinerem non quærent. Inter alia Capus, qui magnitudine suā omnium oculos in se conuertit. Tamen ad nos Lernutius: Mi hospites, inquit, pauca praestinaui. Nam per hos dies, ut scitis, promiscuae cenae non solum cande, sed vacuefaciunt annonam macelli. Itaque hic Capus prandij nostri fundus & fundamentum est. Tu Duza, diuide hunc spadonem, quod sine fraude legis Scantiniæ sit. Carptor hîc ego? inquit Duza. tibi hoc ius erat in domo tuâ. Mirantibus, ut videbatur, nobis insolentiam vocis: Duza, Carptores, inquit, antiquis dicti, qui cibum scindentes carpentesque praeministrarent. Iuuenalis:

Carptores
qui?

— carptores, archimagiri.

Stabilita
Iuuenalis le-
git.

Vbi tamen, fartores, &, captores substituunt non boni arbitri veterum conuiuiorum. Proprium enim huic muneri Carpendi verbum. Apud Petronium Trimalcio, quasi per delicias, identidem imperat, Carpe: & explicat conuiua veteranus, Vides illum

illum qui obsonium carpit? Carpus vocatur, itaque quotiescumque dicit, Carpe, eodem verbo & vocat & imperat. Quod proinde est, quasi tu Lernuti hunc puerum pocillatorem voces Fundum. Scissores iidem dicti. Petronius: Processit statim scissor, & ad symphoniam ita gesticulatus lacerauit obsonium, ut putares Darium hydraule cantante pugnare. Qui locus satis indicat, cur eosdem Cheironomontas Iuuenalis dixerit — & cheironomonta vocanti Cultello — itemque Sidonius lib. i. ii. Inter Apicios epulones, & Byzantinos chironomontas. Nescio an eos ipsos, Diribitores dixerit Apuleius lib. ii. Diribitores plusculi splendide amicti, fercula copiosa scitule subministrata. an potius, qui fercula puerorum manibus allata commodè disponent, & collocarent (ut ille iocatur) velut sub signis. Vtraque certè notio in verbo vereri Diribendi. Hos tamen postremos, verbo magis trito Structores nominabant. Iuuenalis:

Scissores.

Cheironomonta
vocat.

Diribitores.

Structores.

Structorem interea, nequa indignatio desit,

Saltantem spectas.

Petronius: Proprium conuenientemque materiae structor imposuerat cibū. Athenæus lib. iii. Ἰόβας ὁ βασιλεὺς τῶν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἑσπερίων, καὶ τὸν ὑπὸ Παρμελίῳ καλεῖσθαι σπῆκτορα. id est: Iuba rex eundem censet Graecorum ἑσπερίων (quasi dicas mensae Curatorem) cum eo quem Romani Structorem dicunt. In hoc verbo Senecam velim emendari libro De vitâ beatâ, cap. xvii. Quare ars est apud te, ministrare? nec temerè & ut libet collocatur argentum, sed peritè seruatur, & est aliquis scindendi obsonij magister? rescribi que, peritè struitur. Tertullianus libello De cultu: Structores capillaturæ, paullo aliter dixit. Desierat Duza, excepit Lernutius, De verbo optimè, ô magister: rem vide. Et simul admouit lancem. Duza capum etiam atque etiam adspiciens, Heu gallum decumanum! inquit. & mirum ni istum submiserint Brugæ tuæ. Ita est, inquit: sed tu Carpe carpe. Quam pinguis autem! ait inter carpendum Duza, viden, Lipsi, quis fructus cælibis vitæ? Fateor, inquam: & cælibem quasi cælitem agnosco, nec in alio etymo Grammaticis credo magis. Sed ut epulae tam laetae condimentum aliquod habeant; placetne Lernuti in Arenam redeamus, spectatum Gladiatores? Placet maximè, inquit. Hæret enim adhuc animo meo hesternus Pighii sermo: cum delectabili re-

Seneca em-
dat.

corda-

cordatione veterum morum. Atque ut ij qui symphoniam audierunt, ferunt secum in auribus modulationem illam & dulcedinem cantus: sic ego in animo narrationem Pighianam. Sed quis absente illo nunc Editor? Quis, nisi tu dominus? inquam. Ita enim ius, mos, ut qui mensam, præbeat & ludos. Ain' tu? inquit. At per meam editionem, ætatem estote sine ludis. Et pugnem ipse potius, quam ut edam. Cur non autem noster Duza? — *ἀντὶς μὲν τοῦτον ἀπὸ τοῦ* Conuersi taciti omnes ad Duzam sumus, quasi rogantes. At ille, Amici, inquit, unde mihi ea vis? ab ingenio tantum, an à memoriâ possim? Denique cœpit herè Pighius, & vniuersum hoc argumentum disposuit & intra sese formauit. Eam partitionem ordinemque quâ diuinatione adsequarè illud modò fiet, ut ego ipse qui ludos paro, vobis sim ludus. Imò omnes nos in partem iuuabimus, ait Berchemius: spondeo. Et ego respondeo, inquam: aude modò. Æstuo, ait Duza,

— *velut minuta magno*

Deprensa nauis in mari, vesante vento.

Hinc preces vestrae sunt: illinc molimentum rei & difficultas. Tamen quoniam iubetis (nam mihi amicorum preces, iussa) aggrediar, & quod in hac re appositè dicitur, * Gladiator in arenâ consilium capiam.

* Proverbium
apud Seneca
epist. xxii.

CAPVT III.

Propositio dicendorum. primoque de conditione gladiatorum, quosdam seruos esse aut quasi seruos: quosdam initio liberos, imò nobiles. Equites Senatoresque passim arenâ se polluisse, quod aliis Principibus permissum, aliis vetitum.

COMPOSUIT se Duza ad dicendum: nos ad audiendum. Et meditatione aliquâ interpositâ, sic inquit: Quattuor, ut meminisse potui, limitibus terminatus à Pighio hic sermo: Origine, Loco, Hominibus, Modo. Priores duo benè & legitimè ab eo destituti sunt: tertium nunc collocabo, & de Hominibus duo dicam. Quæ conditio gladiatorum fuerit: & Quæ eorum genera, quodque discrimen. Ad conditionem quod at-
tinet: è seruis plerumque comperior fuisse, aut captiuis. Serui

Quæ dicenda
Duza.

aut

aut vendebantur in ludum, aut damnabantur. De venditione ^{E seruis.} Terullianus: *Olim captiuos, vel malo ingenio seruos emercati.* Et Suetonius Vitellio: *Asiaticum ob nimiam contumaciam & ferocitatem grauatus, circumforaneo lanista vendidit, dilatumque ad finem muneris repente surripuit.* Adeoque id increbuit, & ob leuem sepe causam: ut Hadrianus Imp. *Lenoni & lanista seruum vel ancillam vendi vetuerit, causâ non præstitâ,* ait Spartianus. De damnatione, passim historiae & legum libri, ubi damnati ad * gladium, leguntur, vel ad gladij ludum. Sic enim etiâ loquebatur. Capitolinus in Macrino: *Seruos qui à dominis fugissent repertos, ad gladij ludum deputabat.* Eos cõquiri moris etiam in prouinciis fuit, ex Tacito, qui lib. iii. Annal. in Galliâ nominat, *E seruitiis gladiaturae destinatos.* De Captiuis etiam, nō ignotum. Aut enim vediti illi ipsi lanistis, aut ab Impp. postquam in triumpho ducti, dati in ludum. In vitâ Probi: *Edita gladiatorum paria trecenta, Blemius plerisque pugnantis, qui per triumphum erant ducti, plerisque Germanis & Sarmatis.* Vopiscus de triumpho Aureliani: *Per ordinem ducta gladiatorum paria octingenta, præter captiuos gentium barbararum. Sæpe & sine triumpho.* In vitâ Claudij: *Claudius omnes qui rebelles animos extulerant, capit, atque in vincla Romam etiam mit-
tit ludo publico deputatos.* Ad captiuos pertinere Tertulliani querelam puto: *Certè quidem & innocentes gladiatores in ludum veniunt, ut voluptatis publicæ hostie fiant.* Serui ergo captiuique primò ad hoc munus. Sed paullatim etiâ liberi & ingenui, nulla quidem aliunde vi, sed pretio inducti vel malâ libidine pugnandi. Vtrūque genus coniunxit Liuius lib. xxviii. *Gladiatorum spectaculum fuit, non ex eo genere hominum ex quo lanistis comparare mos est, seruorum dilectu ac liberorum qui venalem sanguinem habent: gratuita omnis pugnantis opera fuit.* At de liberis, Labienus apud Senecam patrem lib. x. *Controuersi. Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur: non curatis quod iuuenum miserrum simplicitatem circumueniunt, & speciosissimum quemque maxime idoneum castris, in ludum coniciunt.* Tertullianus ad Martyres: *Quot otiosos adfæctatio armorum ad gladium locat? Certè ad feras ipsas adfæctatione descendunt, & de moribus & cicatricibus formosiores sibi videntur.* Lactantius lib. v. cap. i x. *Et quod est sceleratius, ut sint religionis antistites, qui nec vitæ quidem suæ pareant, sed*

E damnatis.
* Discrimen
tamè aliquod
Vlpianus sa-
cit inter Dā-
nari ad ludū
& ad gladiū.
Cuius verba
infra cap.
xxi.
E captiuis.

Etiā è li-
beris.
Qui pretio se
vendebant.

* Malè vulgò
libertorum.

extinguendas publicè animas vendant. Manilius lib. I I I I.

Nunc caput in mortem vendunt, & funus arena:

Atque hostem sibi quisque parat, cum bella quiescunt.

Et verò paullatim, non desidentibus sed corrudentibus moribus, eò ventum, vt primæ nobilitatis viri operas arena locarent: quidam desperatione & bonis exuti, alij principibus gratificantes. Seneca epistolâ centesimâ: *Aspice illos iuvenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria cõiecit.* Idem epist. LXXXVIII. eleganter: *O quàm vellem Catoni nunc occurrere aliquem ex his trof-
sulis in viâ diuitibus, cursores & Numidas, & multum ante se pulue-
ris agentem.* Hic sine dubio cultior comitatorque quàm M. Cato videretur: hic, qui inter illos apparatus delicatus cum maximè dubitat, vtrum se ad gladium locet an ad cultrum. Ludit suauiter in homines inopes sui æris, diuites alieni: qui re cum spe consumptâ, ad extremum deliberant Gladiatores fiant an Venatores. Id enim valet, Ad cultrum. Putavi aliquando, ad pulpitem, blandiente coniecturâ, sed vanâ. Nam culter propriè venatorum. Suetonius Augusto: *Lixa quidam cultro venatorio cinctus.* Martialis ad lemma *Culter venatorius:*

Si defecta gemes grandi venabula rostro,

Hic brevis in grandem cominus ibit aprum.

Sed ad dictum morem Iuuenalis de nobilibus sui æui:

— quanti sua funera vendant

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nec dubitant Celsi pratoris vendere ludis.

Quin vulgò iam sub Principibus equites polluti arenâ & Senatores. Origo prima rei à C. Cæsare, opinor: cuius munere in foro, depugnauit Furius Leptinus stirpe pratoriâ, & A. Calenus Senator quondam actorque caussarum, ait Suetonius in Iulio capite xxxix. Dio hoc amplius, permisisse eum equitibus Romanis vti pugnarent, lib. XLIII. Eoque temeritas hæc, siue infania fuit, euasit, vt lege cauere Augustus debuerit μήτε βελότιν μονομαχεῖν, μήτε δ' ἄλλον παλῶν χεῖν, nec Senatorem gladiatorem fieri, nec seruum libertorem. Equitibus tamen palàm id permisit, non sine admiratione meâ & Dionis lib. LVI. τοῖς ἰππεύσιν (ὁ γὰρ σταυροειδὲς ἄν τις) μονομαχεῖν ἐπέτρεπται. Neque enim, vt Calpurnius ait, conditione gladiatoriâ quidquam est humilior in vulgo. Sed denuò id vetitum Senatusconsulto.

Seneca explicatus.

Culter venatorum.

Equites & Senatores ad gladium.

Permisit Iulius Cæsar.

Veniit Augustus in Senatore, permisit in Equite. Postea interdictum, sub eodem.

tusconsulto. Suetonius Augusti cap. XLIII. *Ad scenicas & gladiatorias operas etiam equitibus Romanis aliquando est usus: verum priusquam Sc. interdiceretur.* Et fraudem quæ huic legi fiebat repressit Tiberius, apud eundem Sueton. cap. xxxv. *Ex iuuentute utriusque ordinis (Senatorium cape & Equestrem) profligatissimus quisque, quò minus in operâ scenæ arenaque edendâ Senatusconsulto tenerentur, famosi iudicij notam spontè subibant.* Eos omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio affecit. Sed non ad Tiberij seueritatem Principes secuti: qui solutè adeò permiserunt, vt Caligula vnâ commissione vigintisex equites dederit: Nero exhibuerit ad ferrum quadringentos Senatores, sexcentosque equites Romanos, & quosdam fortune atque existimationis integræ ex iisdem ordinibus, confectorisque ferarum & varia arena ministeria. Interpellauit hîc Berchemius, Ais quadringentos Senatores? sexcentos equites? Extra fidem ea adseueratio est, mi Duza. At fidus huic rei scriptor Tranquillus, inquit Duza. cap. xxi. Fateor, ait Berchemius: nescio an fidus exscriptor. Numeri nimium faciles corruptu. & vereor vt Suetonius scripserit, quadragenos Senatores. Vniuersus ordo patrum lege Augusti intra sexcentos: & tam matula ego, vt credam pugnasse ex iis infamem hanc pugnam quadringentos? Sed & equites in parte libero eius culpæ, scriboque, sexagenos. numero satis etiam liberali, quoniam Dio sub eodem Nerone pugnasse dumtaxat scribit, vnis ludis, triginta. ἰππεῖς, inquit, ἐν τῇ τελευτῇ τετρακοντα ἑπονομάχουν. Ego ad Berchemium, Fauco correctioni tuæ, inquam. nec magis è Suetonio maculam illam eluis, quàm è nomine Romano. Sed & reliqua Tranquilli sic potius legerim: *Fortuna atque existimationis integræ. Ex iisdem ordinibus confectores quoque ferarum.* fulta expletaque sententia, quæ pendens aliter & hiulca esset. Duza iterum: iam viri estis, inquit, laudo. Antea silentium vestrum perpes, & non ex sponso: nunc cum iuuatis, pascor opere. Igitur pergo. Vitellius quamquam ipse infamis, infamiam hanc genere quodam sustulit, cauitque seuerè ne equites Romani ludo aut arenâ polluerentur. Priores id Principes pecuniâ & sæpius vi perpulerant: ac pleraque municipia & colonie amulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio illicere, ait Tacitus lib. I I. Historiarum.

Permiserunt iterum alij Principes.

Præter fidem in Tranquillo numerus.

Is mutatus.

Iterum correctus idem.

CAPVT IIII.

Feminas imò ipsas descendisse in hunc ludum: in publico depugnasse. donec id vetitum à Seuero.

MIRABAMVR omnes proteruiam illam Romanæ iuuentutis, quæ tam prodiga sanguinis sui pariter & honoris. Sed Duza insurgens, & gestu ipso nouum aliquid dicturus, Viros habetis, inquit, vultis etiam Amazonas? Enigmata loqueris, ait Victor: vnde eæ Romæ? Dico feminas Romanas, inquit Duza. Victor caput mouens, Lamiaæ turres dicis, inquit, & pectines Solis. Duza, Ego seriò loquor, inquit: & iam producam. Hic ego, Apage Duza, inquam. ain' tu feminas pugnasfe Romæ? Pugnasfe, ait. Fortasse pygiacam pugnam, inquam ridens. Imò illam gladiatoriam veram, inquit. Vel Tacitum tuum audi, lib. xv. *Feminarum Senatorumque illustrium plures per arenam scædati sunt.* cum quo in eadem narratione consentit Dio, in rebus Neronis. Suetonius Domitiano: *Venationes gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos dedit: nec virorum modò pugnas, sed & feminarum.* Deque hisdem Domitiani ludis Statius in Siluis:

**Malè vulgò, luxus.*

Hos inter fremitus nouosque lusus,
Stat sexus rudis insciúsque ferri:
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferúmque phasim
Thermodontiacas calere turmas.*

Vetitum id Senatus decreto.

**Nam eæ in gymnasiis nude.*

Neu Principes modò censete hanc insaniam insaniisse: ecce apud Athenæum priuatus quidam testamento cauet, *γυναῖκας ἐν ἀγορῇ ἀπὸς μονομαχίας*, id est, *pulcherrimas mulieres gladiatoriam pugnam edere.* Hoc adeò verum est vt, Seuero Principe, vetandum Senatusconsulto fuerit, *μηδὲν μηδὲν γυναικῶν μονομαχεῖν*, non vltra feminam vllam ad gladium depugnare. Et quid dicitis? iamne mihi fides? Fides, ait Victor. Sed o vates Euripides! manibus tuis bene sit, cum poëtâ Aquinate. Lernutius ridens, Quid culpas? ait. nōne hæc nuda & *Lacæna simplicitas? Oculis meis spectaculum tale sit, & Dianis illis Actæon ego.

Duza suscipiens, Ridemúsne etiam? inquit. Aio non solum feminas

feminas venisse in has pugnas, sed pumilos & nanos, improbo quodam studio nouitatis. Xiphilinus in Domitiano: *Πολύλοις δὲ τῶν ἀγῶνας ὑποπορεύοιτο, καὶ ἐστὶν ὅτε καὶ νάνους, καὶ γυναικῶν συνέβαλλε.* Pugnas etiam noctu saepe exhibuit: & interdum nanos ac feminas inter se commisit. Ita enim rectè emendauit vir eruditus Theodorus Marcilius, cum νόνας legeretur. Papinius de iisdem Domitiani ludis:

*His audax subit ordo pumilorum,
Quos natura breui statu peractò
Nodosum semel in globum ligauit.
Edunt vulnera, conferuntque dextras,
Et mortem sibi quæ manu minentur
Ridet Mars pater & cruenta Virtus,
Cassuræque vagis graes rapinis.*

CAPVT V.

Liberos homines qui in Arenam veniebant, propriè Auctoratos dictos. pretium mercesque eorum Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis. item solempne gladiatorum iuramentum.

SED vt vestigia mea relegam, ex iis quæ dixi videtis, duplex genus fuisse inter gladiatores, Coactos & Voluntarios. Coacti, serui, damnati, captiui: Voluntarij, liberi, quique pretio se addicebant. Hi postremi, propriè Auctorati dicti. Vetus Horatij interpres: *Auctorati vocantur, qui se vendunt ludo.* Auctoratio enim dicitur venditio gladiatorum. Glossæ priscæ: *Auctoratus, ἡ ἀποπέτασις εἰς δόλον ἑαυτοῦ βάλλων, καὶ μονομαχίᾳ.* Inde Auctorandi verbum, notione pari. Quinctilianus: *Quidam vt patrem sepeliret, auctorauit se.* Asinius Pollio ad Ciceronem: *Fadium quendam, quia cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari volebat, vinum combussit.* Plinius lib. XIII. *Vinea in tantum sublimis, vt vindemiator auctoratus rogum & tumulum excipiat.* Ab eodem & Auctoramentum pretium ipsum gladiatoris, & merces. Patereculus: *In eâ iugulati cuius publicè constitueretur auctoramentum.* Seneca: *Quotumque se verterit, pretium aliquod præsens occupationis sue inueniet: nullum sine auctoramento malum est.* Cicero: *Merces ipsa in mercenariis, auctoramentum est seruitutis.* Seneca:

Duo genera vniuersè gladiatorum.

Auctorati.

Auctorandi.

Auctoramentum.

Hominem vñalis animæ crebris incitabat auctoramentis. Gladiatorium Liuius appellauit lib. xliiii. Deinde in custodiam C. Cassio tribuno mil. traditus, vix gladiatorio accepto ab rege, rex vt in eâ fortunam recideret. nisi inibi legendum, vix gladiatorio auctoramento, ab rege rex vt in eam f. r. Nam vulgata non mihi certa. Sed hæc Auctoratio non simplex. Quia enim liberi, iuramento solenni interposito fiebat, quod vinculum seruitutis. iurabatque nouitius gladiator, se omnia passurum ausurumque, quæ legitimum gladiatorem ius mos esset. Formula adeo ipsa iuramenti in Petronij Arbitri fragmentis: In verba Eumolpi, inquit, sacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari: & quidquid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino, corpora animosque religiosissime addicimus. Horat.

Iuramentum
in auctora-
tione.

Eius forma.

Quid refert, vri, virgis ferroque necari

Auctoratus eas? an turpi clausus in arcâ?

Seneca epistola xxxvii. Eadem honestissimi huius & illius turpissimi auctoramenti verba sunt, vri, vinciri, ferroque necari. Ab illis qui manus arene locant, & edunt ac bibunt quæ per sanguinem reddant, cauetur vt ista vel inuiti patiantur: à te vt volens libensque. Allusit Tibullus:

Vre meum potius flammâ caput, & pete ferro

Corpus, & intorto verberare terga seca.

Ad tria per-
tinet.

Sed in Senecæ loco Vinciri verbum suspectum habeo: & fortasse, Virgari. In tria enim iurabant, Vitionem, Verbera, Necem: quæ gladiatores patiebantur ex more. Necem, cum cecidissent, & ferrum iuberentur recipere: flammam & verbera, si quando timidiùs pugnarent, aut fugerent à ferro. Acron in Horatium: Gladiatores ita se vendunt, & cautiones faciunt, vri flammis, virgis secari, ferroque necari. Seneca epist. vii. exprimens fauentis populi voces: Occide, vre, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt. Vbi rideatis licet notam oræ appositam, Plagis, id est retibus. Imò verberibus, ô stupor, & tu iis dignus. Quintiliani verba huic rei, in Gladiatore: Fremebant ubique omnia apparatus mortis. Hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas: hinc virgæ, inde flagella adferebantur. Item Tertulliani: imò qui

qui propter homicide pœnam ad spectaculum veniat, idem gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis compellat inuitum. Hac fini Lorarij Mastigophilius in Nerone: Καὶ οὕτως ἂν τις ἀνέσται μὴ ὅτι ἰδὲν ὑπομένειν, ἀποκτείνεσθαι. Αὐγαστοὶ τὰς ἀγωνοθέτας τὰς τε μαστιγοφόρους φοβέμενον, καὶ χεῖματα αὐτοῖς κρύφα ἀναλίσκοντα μὴ καὶ ἐλεγχθεὶς μαστιγῶθαι: Quis verò audire nedum videre possêt, Imp. Augustumque præfectos ludorum & Lorarios timentem? iisque clam pecuniam subministrantem, ne reprehensus vapularet? Arcadius Iurisc. l. xviii. De muneribus: Mastigophori quoque qui agonothetas in certaminibus comitantur, & scribe magistratus, personali munere seruiunt. Mentio eorum & Thucydidi libro quarto, & Polluci lib. i. Apud Eusebium lib. v. Eccles. historiæ in epist. Viennensium & Lugdunensium, de martyribus qui ad bestias dati: ὁπότερον πάλιν τὰς δεξιόδας ἢ μαστίγων τὰς ἐκείσας εἰδισμένως: id est, Sustinuerunt iterum reciprocationes flagellorum, ibi usitatas.

CAPVT VI.

Factâ sine dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum insertæ. De orientalium parcimoniâ, vel abstinentiâ potius, in potu. De nuntiis litterisque per columbas aut birundines, etiam in Spectaculis.

Mis vs secundus inferebatur, & Duza, dum mensæ commutantur, cibi collocantur, paullisper interquieuit. Lernutiumque adspectans, Dic sodes domine, inquit: apud Orientis populos natus es tu? Quid iam? inquit Lernutius. Quia enim caninum hoc prandium est, ait Duza. mihi certè, qui vinum non attigi. Nescio quis autem scriptor apud Suidam notat, ita receptum fuisse populis ad Ortum, nemo vt vinum infunderet nec biberet quisquam inter cibum. Verba eius: ὀνοχόες ἐδεῖς, ἐδὲ νομίζετο. Ὅτι τοῖς ἑσπερίαις βαρβάραις ἐμπόνηεν δεπνέστας: id est, Nemo vinum infundebat, nec moris est apud Orientales barbaros bibere cœnantes. Colorem non tenuit Lernutius, & ministrum respiciens, Scelus pueri, inquit, cassus oculis manibusque es tu? Monitum hoc à me oportuit? Tamen Duza, ne nescias, nouæ imò veteris Italiæ placitus mihi mos, Sitis? posce.

Orientales
non bibere so-
liti ad men-
sam.

Ita

Ita hinc vivitur. Sed de columbis istis gustas? Pone Victor, ad Duza. Duza toto vultu renuit. Non ego, inquit, non ego. Quid ita? inquit Lernutius. fortasse te columbis non amicum? Amicissimus sum, ait Duza. Quia igitur Syrus es? inquit. Minimè, ait, tamen & nobis Batauis hæc columbæ sacræ. Iure. vitam & hunc spiritum debemus illis. Eæ nobis obsessis arcu-
norum apud socios interpretes, eæ litterarum fidæ admini-
stræ, eæ rebus iam deploratis, & tantum non funere nostro con-
clamato, solæ indices auxilij salutaris. Audita nobis hæc mi-
racula, ait Victor. & tuum tunc robur: sed miracula apud vul-
gus. Nam nos exemplum esse scimus ab D. Bruto, obsidione
Mutinensi. Nam, ut tu disertè scripsisti,

*Quid vigil obsidio, quid arces,
Aut valla profunt, per spatia inuij
Eunte celi nuntio?*

*Columbe ad
litteras fere-
das, in Spe-
Haculis.*

*Varro ali-
qua lux.*

** Factionis
scilicet eius
que vicerat:
puta Veneta,
Prasina, &c.*

Imò Victor, inquit Berchemius, in re ludicrâ inq. his ipsis Spe-
ctaculis, de quibus cum maximè agimus, vsus olim similis co-
lubarum. Nam patres familias qui in Theatrum aut Cir-
cum ibant, vnde non pro arbitrio reditus, columbas secum si-
nu ferebant, easque emittebant cum tabellis, nuntias domum
quid vellent. Varro de Re rusticâ: *Columbas redire solere ad lo-
cum licet animaduertere, quod multi in theatro è sinu missas faciunt, at-
que ad locum redeunt: quæ nisi reuenterentur, non emitterentur.* At-
que à theatro, credo, illud Brutinæ militiæ exemplum. Plinius
factitatum idem in hirundinibus observat lib. x. *Cacina*, in-
quit, *Volaterranus equestris ordinis, quadrigarum dominus, compre-
bensas hirundines in urbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis
mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore.* Dum fa-
bulamur, Pighius ecce intrat. Gratulatione & salute à nobis
excipitur, non à Lernutio, qui adductâ fronte, Homo infide,
inquit, quid de te merui, ut diem tam festum absentiam tuâ red-
deres nobis infestum? Hoc herè pollicitus? Per fidem Lernuti,
inquit Pighius, ignosce. Nescio quod purgamentum hodie
egrediens calcaui: ita notabiliter toto die infelix, & non mei
iuris. Et simul nescio quid in aurem Lernutio insurrexit: ite-
rumq. altiore voce, In Catomum posthac malo, inquit: quàm
denuò ad hos Catones. Duza ad illum, Non tu gratus Lernu-
tio?

tio? mihi certè. Non ille columbarum liberatricium nuper io-
cundior aspectus; quàm nunc tuus. Ecce enim suppositicium
tibi me fecerant boni isti Editores: at nunc scilicet per te sol-
uor. Soluam ego te? ait Lernutius. Agite mastigophori, fla-
gella & ignem. Quid iis factururus? inquam ego. Ut hunc, ait,
nouum auctoratum compellam ad cœptam pugnam. Hem!
inquit Duza. ab igne mihi cautio est, Thetidis marinæ filio.
Pareo, magister, potius.

CAPVT VII.

*Reditio ad gladiatores. De generibus eorum & discrimine. De Secuto-
ribus primò, causâ nominis: ratione pugnandi, & armis.*

PIGHIO locus sedendi apud me fuit. At Duza iterum sic
orsus est. Quod primùm ergo in Hominibus proposui,
id dixi: Genera sequuntur & discrimen. Nec enim gladiato-
rum vnum nomen aut vna classis: sed ab armis, à locis, à tem-
pore, aliisque causis diuersi. Ea omnia operæ mihi est, ut accu-
ratè persequar: quia nec vulgo nota, & litteratorum nostrorum
in his sæpe error. In primâ classe, qui armis & ratione pugne
diuersi, colloco istos,

*Varia genera
gladiatorum.*

SECUTORES
RETIARIOS
THRECES
MYRMILLONES
HOPLOMACHOS
SAMNITES
ESSEDARIOS
ANDABATAS
DIMACHAEROS
LAQUEARIOS

Ordinar à Secutore. is ab insequendo Retiarium dictus, ait Isi-
dorus. Et verum est. nam secutor propriè adsecla, comes ἀκόλ-
ος. Itaque extra rem gladiatoriam lego Secutorem Tribuni,
Secutorem Cæsaris, muneris operæque nomen. Neapoli in
marmore: TAVRO. SECUTO

*Secutores
qui?*

*Secutor in
militiâ, ut
videtur ex
lapidibus.*

RI. CAESARIS

K

Romæ

Romæ ad columnam Antonini:

M. ANTONI. M. F. FAB. PHOEBI
MIL. COH. XIV. VRB. D. PERENNI
STIPENDIOR. IIII. SECVTOR. TRIBVNI
Et alibi:

M. SIL. ROMVLIANVS
MIL. COH. VII. PR. D. VICTORIS
SECVTOR. TRIB.

Mars id
cognomen.Apuleius in-
terpretatus.

Secutuleia.

Petronius in-
terpretatus.Numerus in
Cicerone vi-
sibilis.

Et fortean sic dicti milites, qui ex instituto prisco Tribunos co-
mitabantur, velut loco apparitorum: de quo Lampridius in
Alexandro. Sic & Paulinus Nolanus in epistolâ ad militem: *In
militiâ seculari socius & secutor contubernij tui fuit.* Ab hac eadem
notione Mars cognomento Secutor apud Milesiarum scripto-
rem lib. VII. *Grandem hircum, annosum, & horricomem Marti se-
cutori comitiq; immolant.* quod cognomen ei aptum, cum secun-
dus obsequensq;e. Ideo recte Comitum adiecit Apuleius, ve-
lut interpretamentum. Nec abiit ab hac proprietate idem scri-
ptor lib. IIII. *Non diu, inquit, cruciatus vitam euasit: quem prioris
exemplo sepulture traditum, bonum secutorem Lamacho dedimus, id
est, qui Lamachum sequeretur comitareturq; ad Orci domum.*
In Petronio etiam lego Secutuleiam mulierem: *Et pro pudor, in-
quit, tanquam mulier secutuleia vnus nobis tactu omnia vendidit.* si
recta lectio est, ab hoc eodem etymo, quæ virum appetat & se-
cetur ipsa. Quamquam & respectus ibi fortè aliquis ad rem
gladiatoriam: quia fugitiui illi, quos inducit Arbiter, olim in
Arenâ. At Secutorum, inter certa gladiatorum nomina, men-
tio multa. Cicero ad Atticum lib. VI. *Gladiatores Cesaris qui
Capuæ sunt, sanè commodè Pompeius distribuit, binos singulis patribus
familiarum. Secutorum in ludo ∞. ∞. fuerunt.* id est, duo millia.
Ita inibi malo, quàm I. D. cum Manutio & aliis, numerum
exorbitantem. Quis enim crediderit quinque millia gladiato-
rum Capuæ fuisse, & quidem Secutorianæ, id est vnus ar-
maturæ? Iuuenalis:

— cum Graccho iussus pugnare secutor.

Lapis Veronæ: AEDONI. SECVTORI PVGN. VIII. Dio
in Commodio, *ἐξήτο τῇ ὀπλίᾳ τῇ τῷ Σεκτόρῳ καλεμένῳ.* vsus est ar-
maturâ eorum qui Secutores dicuntur. Lampridius in eius vitâ:
Appel-

Appellatus est inter cetera triumphalia nomina etiam sexcenties vices, ^{Coniectura in Lampri-}
Paulus primus secutorum. Vbi optem scribere, Palus primus. Cer-
tè enim nomen est vilis alicuius gladiatoris, non cognomen
Æmiliæ gentis. Ille autem sic dictus fuerit, quia immobilis in-
uictusq;e aduersum oppugnantes, velut palus, ad quem mili-
tes exercebantur. Suadet hanc scripturam etiam Dio: *ἐπὶ ἐξῆς* Et altera in
τοῖς δὴ λωδεῖσιν αὐτῷ ἐπαύμοις καὶ τῷ Σεκτόρῳ ^{Dione.} si di-
ductim tamen legas corrigasq;e, *παῦλῳ*. Nam nomen
proprium fuisse non dubium, ex ritu quo solent victores ap-
pellari nomine alicuius celebris gladiatoris. Lampridius: *No-
mina gladiatorum recepit eo gaudio, quasi acciperet triumphalia.* Arma
Secutoris describit Isidorus, nescio an ex fide: *Secutor est ab in-
sequendo retiarius dictus.* Gestabat enim cuspidem & massam plum-
beam, quæ aduersarij iaculum impediret, vt antequam ille feriret rete,
iste superaret. Hæc armatura sacra erat Vulcano. Ignis enim semper in-
sequitur. ideoque cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua sem-
per inter se inimica sunt. De massâ quidem plumbeâ nihil mihi
lectum. & gladium illi tribuit Prudentius: <sup>Secutorum
arma.</sup>

Altius impresso dum palpitât ense secutor.

Clypeum adiungit Dio, de Commodio: *τὴν μὲν ἀσπίδα ἐν τῇ δεξιᾷ* Clypeum.
ἔχων. quem inserit eius dextræ, non quia id alij Secutores, sed
quia Commodus gloriabatur iactabatq;e esse scæua. Idem &
Galeam: quæ communis gladiatoribus plerisque. Artemido-
rus lib. I. aliquid iuuat in ratione Secutorianâ pugnandi: Si-
quis, inquit, cum Secutore compositus sibi videbitur, *εὐμορφὸν μὲν λή-
ται γυναικῶν καὶ πλεσίων, μεγάλα δὲ φρονέσαι ἐπὶ τῇ εὐτα, καὶ δεξιᾷ τῷ κατὰ
φρονέσαι τῷ ἀνδρὶ, καὶ πολλῶν κακῶν ἀντίαν ἐσομένην, αἰετὶ δὲ δίδωκε:* id est,
pulchram quidem feminam sibi iunget & diuitem, sed magnū spi-
rantem ob opes, ideoque & viri contemptricem, & multorum malò-
rum auctorem. semper enim insequitur. Secutores cum Myrmillo-
nibus eosdem esse scribit in Epistolas ad Atticum vir disertus.
& vellem ratione aliquâ id docuisset, aut exemplo. ^{Galea.}

De Retiario. vnde petitum id genus. descriptio pugnae & armorum.
& cum quo commissus.

Retiarij, qui?

RETIARIVM ritè subiungam. is enim plerumque com-
missus cum Secutore. Isidorus describit his verbis: Retia-
rius, inquit, qui contra alterum pugnantem occultè ferebat rete quod
iaculum appellatur (vellem scripsisset breuius & veriùs, ferebat re-
teiaculum) vt aduersarium cuspide insistentem operiret, implicitumque
viribus superaret. quæ armatura pugnat Neptuneo tridentis causâ.
Eoriam origo. Origo & exemplum eius armaturæ, non dubiè à Pittaco, qui
inter sapientes. Ita enim ille ex prouocatione cum Phrynone
pugnauit. Strabo lib. xiiii. ὅτερον δὲ ἐν μονομαχίᾳ προσωπαλιστάμενον
τὸ Φρυγίωνος, ἀλυστικὴν ἀναλαβὼν σιδὴρην σιμῶδεραμε, καὶ τὸν μὲν ἀμφιβλήσας πε-
ρίεβαλε, τὴν δὲ τριάντη δὲ καὶ τὸν ἑξιδίον ἔπειρε καὶ ἀνείλε. id est: Postea verò ad
singularem pugnam à Phrynone prouocatus, cum piscatoriâ schemâ in
eum pugnauit: & reteiaculo quidem hominem circumuoluit, tridente
verò & pugione impulit occiditque. Similia Diogenes lib. i. præter
quod δὴ πῶς ὁ πρὸς τὸν ἀσπίδα λαθροχρῆστος habuisse eum scribit. At Re-
tiario certè nostro non clypeus. Iuuenalis cum curâ eius arma
descripsit, & velut ex professo; dum Gracchum quendam ex
primâ nobilitate tangit, qui in arenâ retiarius pugnauit, Saty-
râ viii.

— & illud
Dedecus vrbis habet. nec myrmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce supinâ,
Damnat enim tales habitus, & damnat & odit.
Nec galeâ frontem abscondit. mouet ecce tridentem,
Postquàm vibratâ pendentiâ retia dextrâ
Nequiquam effudit: nudum ad spectacula vultum
Erigit, & totâ fugit agnoscendus arenâ.
Credamus tunica, de faucibus aurea cùm se
Porrigat, & longo iacetur spirâ galero.
Ergo ignominiam grauiorem pertulit omni
Vulnere, cum Graccho iussus pugnare secutor.

Iuuenalis ex-
plicatus: &
retiariorum
arma.

Quæ digna explicatu. Ait, nec clypeo Gracchum pugnantem. non
ergo Retiario clypeus: & remouet à Secutoribus. Addit, aut fal-
ce supi-

ce supinâ. non ergo fica: & remouet à Threcibus. Deinde, Nec
galeâ frontem abscondit. quia contentus solo galero, de quo etiam
subiecit, & longo iacetur spirâ galero. Nudâ facie ergo Retiarij,
soli ex gladiatoribus. Ad quam sententiam aptanda sæuitia illa
Claudij Tranquillo narrata, qui gladiatores etiam fortè prolapsos
iugulari iubebat maximè retiarios, vt exspirantium faciem videret.
cap. xxxiiii. Item hoc Iuuenalis, in loco: nudum ad spectacula
vultum Erigit. Pergit, Postquàm vibratâ pendentiâ retia dextrâ Ne-
quiquam effudit, & oculis subiicit solemne genus eius pugnae.
Ita enim docti Retiarij factique, vt arte quâdam, collectum su-
pensumque dextrâ manu rete in aduersarij caput iacerent: & si
errassent, effusè fugerent donec fortè iterum rete collegissent.
Ad hanc fugam illud, totâ fugit agnoscendus arenâ. & Artemidori
interpretario: εἰ δὲ Πιττακῶς, ἀνίσταται γυναικὶ ἀπορῶν καὶ ἐργασίῳ, καὶ οὐ γὰρ
δαρῶσα τὸν βελόμενον πηλοσάλλων: id est, Si cum Retiario, capiet uxorem
paupertinam & lasciuiusculam, & fugacem, & facilem volenti cuique
iungi. Ait etiam Iuuenalis — mouet ecce tridentem. Tridens
enim siue fuscina illi, pro gladio. Postremò — credamus tu-
nica. scilicet quia inermes Retiarij, & in solâ tunicâ. Sic de eo-
dem alibi idem: — tunicati fuscina Gracchi. Suetonius Calig.
Retiarij tunicati quinque. Tertullianus tamen Spongiam iis ad-
tribuit, pectori nimirum tegmen. Poterit, inquit, de misericordiâ
moueri defixus in morsus vrsorum, & spongas retiariorum. Nec plu-
ra dixerim de armis. Interrumpens Pighius, Non tu plura? in-
quit. Atqui etiam gladium illis fuisse firmare ex Valerio meo
possum, à te negatum. Verba eius libro i. De somniis: Cùm gla-
diatorium munus Syracusis ederetur, inter quietem Aterius Rufus
quidam retiarij se manu confodi vidit: idque postero die in spectaculo
confessoribus narrauit. Incidit deinde vt proximo ab equite loco, retia-
rius cum myrmillone introduceretur. cuius cùm faciē vidisset (nota &
hic vultum retiarij nudum) idem dixit ab illo retiario se trucidari
putasse, protinùsque inde discedere voluit. Illi sermone suo metu eius dis-
cussio, caussam exitij misero adtulerunt. Retiarius enim in eum locum
compulso myrmillone & abiecto, dum iacentem ferire conatur, traie-
ctum gladio Aterium interemit. Nōne disertè ait gladium? Duza
excepit ambigens, Semel id lectum, inquit. & quis scit an gla-
dius non venerit in locum tridentis? cuiusmodi menda plura

Retiarij sine
galeâ.

Nudo vultu.

Rece effundebant.

Deinde sa-
giebant.

Tridens ei
pro telo.

* Satyr. i. r.

Et Spongia,
tegmen.

An & gla-
dium habue-
runt?

* Mallem,
isdem.

Dubitatum
in Valerij
scriptum.

sublata tibi Valerius debet. Rem certè vide. quomodo gladius illi, si in sinistra tridens, in dextra rete? Nisi fortè ad latus succinctus ille, non ad pugnae usum sed caedis. id est, quo prostratum abiectumque aduersarium iugularet. Quod eò magis illabitur, quia Pittaco *ἔφιδον* etiam tribuit Strabo. Victor hinc Duza, Sequitur vara vibiam, inquit. Post Pighium, etiam ego in te ibo. Dixisti Retiarium cum Secutore compositum: ego aio cum Myrmillone. Occupans Duza: Mane Victor, inquit, mane. hoc iam agebam, ut expedirem. Dixi cum Secutore; & rem dixi. Iuuenalis, — cum Graccho iussus pugnare secutor. At Gracchus retarius. Suetonius Caligula: Retiarij tunicati quinque numero gregatim dimicantes, sine certamine vllò totidem secutoribus succubuerant. cum occidi iuberentur, vnus resumpta fuscina omnes victores interemit. Iuuat quod Lampridius scribit: Commodum concessisse mille palmas retariis victis vel occisis. Commodus autem inter Secutores. Nec negavi tamen de Myrmillone. cuius compositionis exemplum in Valerij paullò antè verbis, & in Festo, Retiario, inquit, aduersum Myrmillonem pugnantem cantatur, Non te peto, piscem peto. Et Quintiliano, apud quem Pedonis iocus de myrmillone qui retiarium conseqnebatur, Vium, inquit, capere vult. Nec nouum ut vnus cum diuersis componatur: sicut Myrmillo ipse etiam cum Threce. Finio de Retariis, si versus Prudentij addidero:

*Spectant æratam faciem quam crebra tridente
Impacto quatiant hastilia, saucius & quam
Vulneribus patulis partem persundet arenæ.*

Item inscriptionem veterem satis argutam, quæ Tergeste:

CONSTANCIVS. MV
NERARIVS. GLADIA
TORIBVS. SVIS. PROP
TER. FAVOREM. MV
NERIS. MVNVS SEPV
LCHRV. DEDIT. DE
CORATO. RAETIA
RIO. QVI. PEREMIT. CA
ERVLEV. ET. PER
EMPTVS. DECIDIT. AM

* Significat
viroque in-
diarios fuisse.
& premio
inductos pugnasse.

Retarius cum
Secutore com-
positus.

Vel cum
Myrmillone.

BOS. EXTINXIT. RV
DIS. VTROSQ. PROTE
GIT. ROGVS. DECORA
TVS. SECVTOR. PVG
NARVM. VIIII. VALE
RAE. VXORI. DOLO
RE. PRIVVM
RELIQVIT.

CAPVT IX.

De Threce. vnde & quando orti. de armis eorum, & praesertim accuratè de Sicà.

THRACEM nunc dabo, vel, ut libri fideliores semper, Threcem. ad quod exemplum in Maximini vitâ, Threciscus. Festus de istis: Threces gladiatores, à similitudine parmularum Thraciarum. Imò non ab armis solum, sed, credo, quia ipsi ex eâ gente. Odorari videor è vestigiis Liuianae scripturae, parum firmis tamen plenisque, lib. xli. vbi cum narraffet Persea regem crebras gladiatorum pugnas dedisse, imitatione Romanâ, addit: Familiare oculis gratumque id spectaculum fecit, & armorum studium plerisque iuuenum accendit. Itaque, qui primò ab Romanâ magnis praemiis paratos gladiatores accersere solitus erat, iam suo Nam quæ sequuntur, sunt in lacunâ. Tamen videtur mihi subiecisse, iam suo è regno Romanâ mittebat, aut quid tale. Et, nisi fallor, hæc origo Threcum. Certè suo ingenio prona ea gens ad pugnas & cædes. Ammianus: E Thracibus inter alios immaniter efferati memorantur Odryse, ita humanum fundere sanguinem adsuetti, ut cum hostium copia non daretur, ipsi inter epulas, suis velut alienis corporibus imprimerent ferrum. Imò verò iam antiquitus ad rogam singulari certamine decertabant. quod omnino obseruandum Herodotus suggessit, in Euterpe, vbi de ritibus eorum sepeliendi: *ἡρώμα δὲ χεόντες ἀγῶνα τιθεῖσι παντοῖον ἐν τοῖς τοῖς μέγιστα ἀεθλα τίθενται καὶ λόγον μονομαχίας*: Tumulum cum fecerint, certamen varium instituunt, in quo maxima premia ponuntur pro ratione singularis cuiusque pugnae. Sanè Monomachia hæc ad Gladiatores Threcas spectat, quorum sparsa in libris mentio.

Apud

Threces, qui
& unde di-
ci.

Conatus in-
terpretandi
explendique
Linij.

Threces
cynonit.

Apud Plinium lib. xi. Studio Threci in C. Caesaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Apud Senecam, initio libri i v. Quæstion. Natural. Te, inquit, longiorem iurabo Fido Annao & Apollonio Pyetâ, quamvis staturam habeas Thetisi Threca incompoti. quæ postrema in libro Lipsij scripto, Threcisum trece compositi. ex iis-que proclia correctio, Threcis cum Threce compositi. Habitum videlicet aspiciunt pugnantium inter se Threcum, & dum in arma se colligunt, subsidentium. Mentio & istorum Horatio, — Threx est Gallina Syro par? Quæ ad verba ludus mihi & iocus Scholiastes vetus (sit tamen ille) Threx Gallina, inquit, fuit secutor, Syrus autem retiarius. O homo, * Αὐτὸν κέκευκας τὸν βαττήρα & Δύεας, ut est parœmia. At ecce nouitius interpretis configit illi oculos, & Thrax, inquit, est myrmillo: & secutor idem cum retiario. Quid restat? nisi ut columbasit miluus, & ouis lupus? Nugantur illi: nos arma Threcum videamus. Festus dat iis parmas. etiam Marialis:

Hæc quæ sepe solet vinci, quæ vincere raro

Parma, tibi scutum pumilionis erit.

Sumpta autem parma à Thracum populo, quibus velut propria. Glossæ: Parma, δεξιὸν ὄπλον. Plinius de Speculis: Plurimumq. refert concava sint poculi & modo, an parma Threcidica. Corruptus in hac voce Alexandrinus Clemens Stromat. i. Θράκες, inquit, ἀπὸ τοῦ τῶ καλεῖται παρμῶν εὖρον (ἐστὶ δὲ μάχης καμπύλη) καὶ πρῶτοι πελταιεῖς ἐπὶ τῷ ἱππέων ἐχρήσαντο, id est, Thraces primi eam, quæ Parma nominatur, inuenerunt, (est autem gladius incuruus) & primi peltis in equis sunt vsi. Quid? parma, gladius? dictu audituque nouum. Corrigo, τῶ καλεῖται ὄπλῳ, Harpe enim Thracum,

quæ Latinis, fica. Iosephus lib. xx. καὶ οἱ Σινάριοι καλεῖσθαι (λησαι δὲ εἶναι ἔτοι) τότε μάχῃς ἐπλήθυνον, χρωμένοι ξιφιδίοις ἀσπίδισις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς τῷ Περσῶν ἀκινάκῃς, ἐπιμαμπίσι δὲ καὶ ἀσπίδισις ταῖς ὑπὸ Ρωμαίων Σίταις καλεῖσθαι: ἀπὸ δὲ καὶ τὴν προσήγορίαν οἱ λησεύοντες ἔλαβον Id est: Ij qui Sicarij appellati (latronum genus est) tunc sanè excreuerant, utebantur gladiolis, quod ad magnitudinem attinet, haud longè ab Persarum Acinace diuersis: sed incuruis tamen inflexisque, quales sunt eæ quæ Romanis appellantur Sica. vnde et agnominationem latrones ij habuerunt. Glossæ: Sica θρακικὸν ξίφος ἐπιμαμπίς. Hæc autem ipsa Sica, in vsu Threci gladiatorii. Suetonius in Caligulâ: Myrmil-

Threx cum secutore con- fudit Hora- tij interpre-.

* ipsum atti- gisti nempe lumen osij.

Alius cum myrmillone. Arma Thre- cum. Parma.

Clemens Alexand. correctio.

Harpe, ensis falcatus: Curtio Copis.

Sica Roma- norum qualis.

Ea Threcum propria.

lonem

lonem rudibus secum batuentem, & spontè prostratum confodit ferreâ sicâ. Probabile enim, contra myrmillonem, pugnassee cum Threcidicis. Iuuenalis clarius: — pugnantem falce supinâ. Quam falcem doceo interpretes Harpen esse siue Sicam, & Threcem circumscribi. Et clarissimè Artemidorus, me quidem emendante: εἰ μὲν θράκι πικτεῖται τις, λήσεται γυναικα πλουσίαν, πανέργον, καὶ φιλόπρεπον. πλεσίαν μὲν, διὰ τὸ κατεσκευασθαι τοῖς ὅπλοις πανέργον δὲ, διὰ τὸ μὴ ὄρεον ἔχειν τὸ ξίφος φιλόπρεπον δὲ, διὰ τὸ ὀπισθαίνειν. Nam libri præferunt, θάλασσα. & interpretes nihil sani. Mens verborum eius hæc: Siquis cum Threca certare sibi videtur, uxorem ducet diuitem, astutam, ambitiosam. Diuitem, quia protectus armis. astutam, quia gladius illi non rebus. ambitiosam, quia attollit se & insurgit. Vbi omnia expressa, quæ ad hanc armaturam. Sicam etiam describit nobis è Suetonij verbis Isidorus, sed, peruersis & pollutis. Sica, inquit, à secando. Tranquillus au- tem dicit, dum cuiusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curuatus fuisse ex acie rectâ: procurrit vnus ad eum corrigendum. tumque a pugnantem responsum, sic pugnabo. inde * Sica nomen datum est. An mens hæc Tranquilli, nescio & ambigo: balbutiem quidem Hispalensis illius videtis. Arma Threcum, Ciceroni, aliisque, Threcidica dicta: & pugnare Threcidicis.

Artemidorus verè emen- datus.

* Cerè Sicâ poeta produ- cunt: tanquā alimide ety- mō quā d secando. Threcidica ἑπλάσι, ipsa arma Threcum.

CAPVT X.

De Myrmillone. origine nominis vix inuentâ, ipsi è Galliâ petiti. Arma eorum, & compositio.

MYRMILLONEM in Arenam nunc produco. & simul obortus Duzæ largior risus. Nos mirati sumus. Quid rei subita est? inquam. & quem rides, aut irrides? Non possum, inquit, mihi admodum rari. Virum doctum rideo, vi- rum magnum, qui Myrmillones dictos quasi Myrmidones censet, litterâ D. in L. mutante. O Musæ! quò non penetrat Criticum acumen? ut ego me hebetiorem natum esse, non molestè feram. Transfert ecce velificante vnâ litterâ Myrmillo- nes in Græciam. At ego in Galliam potius; vnde venisse eos accredam Festo: Retiario, inquit, pugnantem aduersus myrmillonem cantatur, Non te peto, piscem peto: quid me fugis Galle? quia myrmil-

Turnebi ori- ginatio ridi- cula super Myrmillone.

Myrmillones Galli.

L

lonicam

Videri eos
Gallicū Crupellarios
dictos.
Cenſam
ita dictos
Gallis quaſi
qui ob graui-
tatem armo-
rum reperer-
non ierit,
Crupellarios
ſive Prore-
pos.

Ratio pu-
gandi.

Artemidorus
explicat.

Myrmillo
non Thre-
ce pugnabat.

Sine etiam
cum Retia-
rio.

Myrmillonis
verbum, mi-
rum ni E-
truscum.

* Reliquis
ſemen aut
generis.

lonicum genus armaturæ Gallicū est, ipsiq. Myrmillones antè Galli ap-
pellabatur, in quorū galeis piſcis effigies inerat. Nec ab ita Feſto Plu-
tarchus in Craſſo, qui gladiatores eos qui cum Spartaco rebel-
larunt, eludo Lentuli, Gallos fuiſſe ait & Thraces. Et Gallos ce-
perim, Myrmillones. Describere mihi hāc armaturam Tacitus
videatur, lib. 111. Annalium: *Adduntur è ſeruitus gladiaturæ de-
ſinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen.* Crupellarios
vocant. Nam & Myrmillones certè toti in armis. Ammianus
indicat de Perſis, libro xxi. *Pedites enim in ſpeciem myrmillo-
num conteſti uſſa faciunt.* Videntur inter pugnam ſoliti ſubſide-
re, ad excipiendum aduerſarium, & vitabundi. Auſonius
oſtendit Præloquio Centonis ſui: *Simulantur ſpecies multæ for-
marum, aper beſtia, anſer volans, aut myrmillo in armis ſubſidens.*
Sed & Ammianus lib. xv. *Seque in modum myrmillonis operiens,
hoſtium latera perforabat.* Capitis ergo illa Artemidori verba de
Threce, ſuprà: quem ait ſolitum, *ἐνθάδ' ἔχων*, ſive inſurgere & ve-
lut conſcendere in hoſtem: id eſt, myrmillonem ſubſiden-
tem. Nam ij duo plerumque compoſiti. Auſonius in Mo-
noſyllabis:

Quis myrmilloni componitur æquimanus? Threx.

Cicero v. in Antonium: *Myrmillo pugnavit in Aſia. cum ornaffet
Threſidicis comitem & familiarem ſuum, illum miſerum fugientem
trucidavit.* Tamen etiam cum Retiariis, vt monui antè. Deſi-
nebat ſermonem hunc Duza: ſed ad eum Viſtor: *Siccine de-
fungeris? Turnebo modò inequitasti (ſenſi enim) in origina-
tione Myrmillonis: tu, bone, quid adfers? Inſcitiam tantum,
inquit Duza. & ſi vis ſuſpicionem, ab Etruſcis eam eſſe vocem.*
Cum enim res gladiatoria ab iis, quidni hoc vnum nomen?
Turnebi autem, Viſtor, nec deriſor nec arroſor ego. cuius
probum doctumque os veneror, & quem cum vno altero-
que habeo velut ** ἀντὶ τοῦ τῶ γενοῦς γένους.*

*De Hoplomacho & Samnite. qui fortassis iudem. Samnitium origo, &
arma. Item de Prouocatoribus.*

HOPLOMACHOS ſubiungo & Samnites. Græcum illud
nomen, vniuerſè ſonat quemuis gladiatorem, qui pu-
gnet armatus. Et vix aliter Dio Caſſius, quàm *ὀπλομαχός* & *ὀπλομαχίαν* ſcripſit, vbi magis tritè dixeris *μονομάχους* & *μονομαχίαν*. *Hoploma-
chus Græcè,
pro quouis
gladiatore:
Romanis pro
certa ſpecie.*
Tamen etiam ſpecies certa gladiatorum. Seneca pater lib. 111.
Controuerſ. apertè: *Quidam cum Hoplomachis, quidam cum Thre-
cibus optimè pugnant.* Suetonius in Caligulà: *Hunc è ſpectaculis
detractum repente Threxi, & mox Hoplomacho comparauit.* Nec
enim eſt vt loca ea interpretando eludas. Martialis verſus in
vtrumnis valet,

Hoplomachus nunc es, fueras ophthalmicus antè.

Feciſti medicus, quod facis Hoplomachus.

Dubius animi ſum, ſeparem Hoplomachos, an cum Myrmil-
lonibus, aut Samnitibus cōfundam. Puto cum alterutris. Nam *Eodem vi-
deri cum
Samnitibus.*
& in Myrmillonem vox Græca conuenit, quia reſtus armis: &
verius fortasſe in Samnitē. cuius nomen ante Ciceronem
celebre, deſuiſſe ſub Imperatoribus videtur, & abiſſe in Hoplo-
machum. At res armaque eadem: Samnitium ſanè memo-
riam poſt Auguſtum non repperi. Antè ſæpe. Lucillius,

Eſerninus fuit, Flaccorum munere, quidam

Samnis ſpurcus homo.

*Nonius, in
Spurcum,
emendatus.*

Ita lego conſtituoque iactatum à Criticis verſum. Varro apud
Plinium, Tritanum quempiam celebrat *Samnitium armaturā
celebrem.* Quem locum tranſcribens Solinus cap. 1111. Poly-
historis, aut corruptit, aut corruptus ipſe, Varro, inquit, annota-
uit *Tritanum Samnitē gladiatorem naturā fuiſſe: qui & reſtis &
transuerſis neruis, &c.* Abſurdè. quis verò gladiator naturā eſt?
nec id per ſomnium voluit Varro. Corrigo, *Tritanum Samni-
tium armaturā fuiſſe.* Et apud Ciceronem, Horatium, alioſque, *Samnitium
origo.*
Samnites crebri. Originem eorum non celat nos Liuius lib. ix.
Campani, inquit, odio Samnitium gladiatores eo ornatu armarunt,
Samnitiumque nomine appellarunt. E quibus verbis etiam armatura
eorum

Arma eorum

Scutum ar-
gentatum.Artemido-
rus interpre-
tatur.Spongia sine
baltheo.Iuuenalis
versus de fe-
minis expli-
cati.Ocrea in si-
nistro crure.Pinna in ga-
leis.Iuuenalis
explicatus.Prouocato-
res, sine pro-
batores.

eorum non ignota. nempe illa ipsa, quam in Samnitibus de-
scribit idem Liuius: Samnites, inquit, præter ceteros apparatus, ut
acies sua fulgeret nouis armorum insignibus fecerunt. Duo exercitus erant.
scuta alterius auro, alterius argento calauerunt. Forma erat scuti, sum-
mum latius, quæ pectus atque humeri teguntur, fastigio æquali: ad
imū cuneatior, mobilitatis causâ. Spongia pectori tegumentum, &
sinistrum crus ocreâ tectum. galeæ cristatæ. Picturam omnem sper-
no, præ hac descriptione: quam ordine videamus. Ait, scuta
calata argento. Iam ergo intellego & disco ad Samnites refe-
renda, quæ Artemidorus scribit: *εἰ δὲ τις μὲν ἀργυρέων ὀπλῶν πικτέει,*
ἀντὶ δὲ χρυσῆν ἡρώα πλεόσταν, πικτέει, καὶ ὀκρούει, & περὶ τοῦ μὲν τὰς ἀνδρῶν, &
τὸ ὑποκάλει & ἐκρίπασαι. id est, Siquis autem cum argenteis armis pu-
gnet, uxorem ducet mediocriter diuitem, fidam, domus seruantem, vi-
roque obsequentem. Nam & subit, & tectus est. Addit Spongiam
pectori tegmen. Ea est, quam in notâ feminei sexus, qui gladia-
toriam exercebat, vocat Iuuenalis Baltheum,

Quale decus, rerum si coniugis auditio fiat,

Baltheus & manica, & cristæ, crurisque sinistri

Dimidium tegmen.

Nam ij versus planè apti de industriâ ad armaturam Samni-
tum; quam ut nobiliorem, feminæ (quoniam ita Veneri cum
Marte visum) feminæ, inquam, nobiles adfectabant. Pergit Li-
uius: *sinistrum crus ocreâ tectum.* quid aliud Satyricus — cru-
risque sinistri Dimidium tegmen? Postremò, *galeæ cristatæ.* At Iuue-
nalis, — & manica, & cristæ. Varro: Pinna, quas insigniti mi-
lites in galeis habere solent, & in gladiatoribus Samnites. Itaque Pin-
nirapi, noto illo versu

Pinnirapi cultos iuuenes, iuuenesque lanista,

non alij quàm qui cum Samnite compositi, quique rapiunt
eius pinnas. Onomasticon vetus Secutores eos facere videtur:
Pinnirapi, inquit, sectatores gladiatores quod pinnas rapiant. Puto,
secutores. In Cicerone tamen obseruo Prouocatores compo-
ni solere cum Samnitibus. Oratione pro Sestio: *Ex erga-
stulis emptos nominibus gladiatoris ornavit, & sortitò alios Sam-
nites, alios Prouocatores fecit.* Quamquam obscuro mihi Pro-
uocatores, nisi si lucem iis dabunt hæc Artemidori: *ὁ δὲ πικτέει*
πικτῶν, εὐμορφῶν μὲν καὶ χαρίεσσαν, λαμπρὰν δὲ & ἐργασίαν: id est, Probatior
autem

autem pulchram quidem & venustam (uxorem significat) sed lu-
bricam & amoribus deditam. * Probatores enim vocare vide-
tur, quem Cicero Prouocatores: & in alterutro vox emen-
danda. Ad Samnites etiam pertinere illa Apuleij censeam
lib. xi. Porro alium ocreis, scuto, galeâ, ferroque insignem, è ludo pu-
tares gladiatorio procedere. Dat enim eorum arma. Nec plura de
salebroso hoc utroque genere: è quo non satis me eripio. Tu
Lipsi, tu Pighi, iuuate.

CAPVT XII.

De Effedariis, deque Andabatis. & de
utraque ratione pugnandi.

SILENTI BV'S nobis, Heu capita sine linguâ! inquit. sed
Spergo. Hactenus notissimos frequentissimosque gladiato-
res produxi: supersunt alij, famosi non adæquè. Effedarij sunt,
qui ex effedo pugnant. Mentio eorum Suetonio, Calig. cap.
xxv. Cum quodam die muneris effedario Poro ob prosperam pug-
nam seruum suum manumittenti studiosius plausum esset: proripuit se è diatores.
spectaculis indignabundus & clamitans, dominum gentium populum
ex re leuissimâ plus honoris gladiatoris tribuentem, quàm consecratis
Principibus aut presenti sibi. Iterum Claudio, cap. xxi. Cum esse-
dario pro quo quattuor filij deprecabantur, magno omnium favore indul-
fisset rudem, tabulam illicò misit admonens populum quanto opere libe-
ros suscipere deberent, quos viderent & gladiatoris presidio gratieque
esse. Ex quibus liquet inter legitimos gladiatores eos fuisse:
quanquam mixtim, opinor, modò è curru, modò pedites præ-
liati sint. Nam desiluisse eos, & pedibus pugnasse, præit ad su-
spicandum Seneca in ioco Iulij Gracini, de Aristone philoso-
pho qui in gestatione diserebat. epist. xxi. De eodem cum
consuleretur Iulius Gracinus, vir egregius quid sentiret, Non possum
inquit, tibi dicere. nescio enim quid de gradu faciat. tanquàm de Esse-
dario interrogaretur. Vbi legerim, de gradus. Seruum etiam ha-
buisse videntur in pugna, qui pro autigâ: ex Tranquilli priore
loco. Nescio an in Artemidoro restituenda hæc vox: *ὁ δὲ ἀπὸ ἀ-
είας, ἀργῶν & μαρτῶν τῶν χρυσῆν σφαιρίων:* id est, Aridarius, ignauam &
stultam uxorem designat. nescio, inquam, an legendum, *ὁ δὲ ἐστὶν*
ἀείας.

* Nam fieri
potest, ut pe-
regrius
nomen sit, ut
Mymillo.

Effedarij gla-
diatores.

Ratio eorum
pugnandi.

Totus apud
Senecam ex-
plicatus, cor-
rectusque.

Bona certag-
in Artemido-
ro correctio.

δάειος. Credo restituenda, quia coniungit cum ciue Equite Andabatâ. deinde ex interpretatione. Nam ἀπὸν velocem, vagam ibi acceperim: non otiosam inertemque. quod conuenit cum curru & cum actionibus stolidæ & moræ.

Andabata, qui?

Clausis oculis pugnat.

Varro emendatus.

Adagium ab utrum.

Artemidorus explicatus.

Andabatæ his proximi, siue ἀνὰ βάται. sed Latina consuetudo verus D. interiecit. Hi pugnant ex equis, galeâ frontem oculosque tecti. Varronis Saryram fuisse scimus, cui titulus, Andabatæ. Ex ea fragmentum, quod aptum huic ritui firmando leuiter emendatum: *Aurum*, inquit, *non minus præssingit oculis, quam τὸ σὲ κρᾶτος*. ubi Iunius olim noster, *quàm ἐπὶ λίσσῃ κρᾶτος*. Verissimè ego, *quàm τὸ σὲ κρᾶτος*. Andabatam alloquitur: Et ô mi homo (ait Varro) aurum non minùs excæcat oculos, quàm tua hæc galea. Certè enim pugnant clausis oculis, adeò ut origo adagij inde. Hieronymus contra Iovinianum: *Melius tamen est quod dicitur, clausis oculis Andabatarum more pugnare, quàm directâ spicula clypeo non repellere veritatis*. Idem contra Rufinum: *Habetur dialogus apud Græcos Origenis & Candidi: in quo duos Andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor*. Valet, duos cæcos. Ambigo an iidem hi sint, qui Desultores (et si non me fugit communius paullò id nomen fuisse, & pertinuisse ad eos qui ex equo in equum sine vllâ pugnâ transiliebant, arte,) ob verba hæc Pausaniæ, lib. v. *Ad Carpentum iungebantur equæ doffsaria, è quibus in extremo curriculo desilientes sessores, prehensis manu frenis, ad metam cursitabant. qui mos ætate meâ seruatur ab iis qui Anabatae appellantur*. Sed isti Græci: & alij, ut videtur, à Romanis. Andabaram non dubiè Artemidorus intellexit: *ἰππῶδες δὲ τὸ τὴν γυναῖκα πλεῖστον μὲν εἶναι λέγει καὶ ἐν γυνῇ, φρένας δὲ ἐν ἔχθρῳ*. id est: *Eques verò uxorem prædicat diuitem & nobilem, sed quæ futura excors*. Ita enim diuinat, quia Eques sine usu oculorum. Martialem etiam de Andabatâ interpretem, ubi Hermetem gladiatorem attollit, & variis armis pugnacem facit, libro v.

Hermes belligerâ superbus hastâ,

Hermes æquoreo minax tridente,

Hermes casside languidâ tremendus.

Puto enim intellegit singulis versibus, Samnitum, Retiarium, Andabatam. Quid enim aliud sit languida illa cassis, quàm hæc tenebras & languidam caliginem inducens? Isidorus nescio

scio quid vani de istis & imperfecti: *Genera gladiatorum plura*, inquit, *quorum primum ludus equestriū. Duo enim equites præcedentibus prius signis militaribus, vnus à portâ Orientis, alter ab Occidentis procedebant in equis albis, cum aureis galeis, minoribus & habilioribus armis: sicque atroci perseverantiâ imitant pugnam, dimicantes quousque alter in alterius morte prosiliret. Quæ armatura pugnat Marti, duelli causâ. Nugæ mixtæ veris. De aureis galeis, credo illum rectè dicere: & eò spectare interpretamentum Artemidori, πλεῖστον. Vtrosque, Effedarios dico & Andabatas, Cicero in epistolâ ad Trebatium coniunxit: *Sed tu in re militari multò es cautior, qui neque in Oceano natâre volueris, neque effedarios spectare: quem antea ne Andabatâ quidem fraudare poteramus*. Nec ad alios referri placet quæ de Equis gladiatorum idem ille, pro Sestio, scribit: *Qui quo tempore conspectus erat, non modò gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum repentinis sibilis extimescebant*.*

Isidori locum de Andabatâ capiendus.

Galea iis ætate.

Cicero explicatus.

CAPVT XIII.

Quidam adiecti nondum pernoti. Dimachari, Laquearij. item ostensum confundi interdum dicta nomina à poetis, sæpè à litteratoribus semidoctis. Artemidori caput descriptum, ad lucem.

DIXI omnes: certè quidem mihi notos: Nam alij inter legendum reperti etiam, sed non inuenti. Ut in Artemidoro, Dimachærus vel Orbelas: quem colligas faciliè duobus gladiis pugnasse, nec scio vltra.

Item in Isidoro Laquearij: *quorum pugna erat, inquit, fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos consecutosque prosternere, amictos vmbone pelliceo*. De quibus hîc tantum legi.

Finierat Duza: excepit Lernutius, Multa herelè bona que nos docuisti: sed discrimina hæc semperne certa? Ferè semper, ait Duza. Confusa tamen est cum inuenias à poetis. ut ab Ausonio in Imperatoribus, de Commodò:

Commodus insequitur pugnis maculosus arene,

Threidico princeps bella mouens gladio.

Non enim sicâ pugnavit, sed inter Secutores, ut dixi. At Threidicum gladium, in genere posuit, pro gladiatorio. Sic idem, *Tres primas Threcum pugnâs*, non reuerâ Threcum, sed

Ignotiores gladiatores.

* in Polluce lecti

διμάχαι, milites qui

& pedibus equitis officio

functi.

Laquearij.

Confusa interdum gladiatorum nomina.

* Sam-

* Hi enim
veteriores
Ihericibus.

* Samnitium potius, aut Myrmillonum. Sic Florus contra Myrmillonem Spartacum appellat, quem fatetur gente Thracem fuisse, credo & armis. Huiusmodi talia facile & deprehendere vobis & excusare: non item gregis nostri grammatici imperitiam, qui hæc omnia turbant, miscent. Sed quia Artemidori mihi non semel mentio: iube, sodes, promi librum, Lipsi: ut puer totum caput ex eo legat, huic gladiatoriae rei.

EX ARTEMIDORI LIBRO II.

CAPVT XXXIII.

Περὶ μοιομαχίας.

Mοιομαχίῃ δὲ, δὴ μάχεσθαι σημαίνει ἢ ἄλλαν τινὰ μάχεσθαι καὶ μάχη μαχέσθαι. μάχη τὸ δὲ ἢ πυγμῇ καλεῖται, εἰ καὶ μὴ δὲ δάκλων γίνεται, τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἐγχεσθαι καὶ δάκλῳ τῷ μαχομένῳ σημαίνει: αἰεὶ δὲ τὰ μὲν τὰ φύλλοντες ὅπλα ἐκ τῆς ἡμέρας σημαίνει: τὰ δὲ τῷ δακνόντι ἐγκαλέσθαι. ἐτήρησα δὲ ἐν αὐτοῖς πολλάκις & γὰρ μὲν τὸ ποιῆτον ὅτι ἐν τῷ πολεμικῷ τοιαύτης, οἷα αὖτὴ ὅπλα ἔχον οἱ τίς ὑπολάβοι πυκνότερον. ἐπεὶ δὲ αὐτὸ τῷ ὀνομασθῆναι αὐτῶν ἐκ ἐστὶ σαφὲς ὡς ὁρῶμεθα τὰς ἀποδείξεις, χρῆσθαι καὶ τοῖς ὀνόμασι. εἰ μὲν δὲ ὁρῶμεθα πυκνότερος, λήψεται γυναικῶν, πλεονάζει, πάντῃ, καὶ φιλόπαρων. πλεονάζει μὲν, διὰ τὸ κατεσκευασθῆναι τοῖς ὅπλοις. πάντῃ δὲ, διὰ τὸ μὴ ὄρθον ἔχειν τὸ ξίφος. φιλόπαρων δὲ, διὰ τὸ ἐπιτείνειν. εἰ δὲ τις μετ' ἀργυρέων δάκλων πυκνότερος, λήψεται γυναικῶν ἡμέρα πλεονάζει, πλεονάζει, καὶ περὶ τοῦτον τὸν ἀνδρῆ καὶ γὰρ ὑποβαίνει καὶ ἐσκέπασαι. & ἑυμορφότερα ἢ παροπλία αὐτῇ τῷ πολεμικῷ. εἰδὴ σκεῦτοισι, ἑυμορφον μὲν λήψεται γυναικῶν καὶ πλεονάζει, μέγα δὲ φερόμενον ὅτι τῇ ἐστιά, & διὰ τὸ καταφρονεῖσθαι τὸν ἀνδρῆ. & κακῶν πολλῶν αἰτίαν ἐσθμίνην. αἰεὶ γὰρ δακνόν. εἰδὲ ῥητιάρῳ, λήψεται γυναικῶν ἀπορῆ καὶ ἐροτικῇ, καὶ φυγάδα, ῥᾶστα τὰ βελομένῳ πλεονάζει. ἵππῳ δὲ τὴν γυναικῶν πλεονάζει μὲν ἔξ' ἀφ' ἧς καὶ εὐγενῆ, φρένας δὲ ἐκ ἔχουσιν. ὅ δὲ αἰεὶ ἀρείος, ἀργῆν & μωρῶν τὴν γυναικῶν σημαίνει. ὅ δὲ περὶ βάρβαρον, ἑυμορφον μὲν καὶ χερσέων λαμνῶν δὲ & ἐροτικῇ. διὰ χάριτος δὲ καὶ ὁ λεγόμενος ὀρβήλας ἦτοι φαρμακὸν, ἢ ἄλλως κακότερον ἢ ἄμορφον ἔξ' ἢ γυναικῶν σημαίνει. ὡς τὰ, ἐπιθανοδόμος, εἰδὲ καὶ τὸ εἶδος σιωπῆς λόγους γράφω. ἀλλὰ ἀπὸ τῶν εἰρησίων καὶ ἡρώτων ἀποβαλόντων τὴν παλαιὰν ἐτήρησιν.

1 D.

ID EST,

Gladiatoriam exercere, significat iudicium subire, aut appellatur & ipse Pugillatus siue Gladiatura, etiam si absque armis fiat. eademque illa significant inscriptiones aut iura pugnantium. Semper autem fugientis armatura significat in ius trahi: persequentis autem, trahere. Obseruatum autem mihi & saepe tale hoc somnium nuptias designare eiusmodi feminae, qualia arma erant eius cum quo digladiari videbatur. Quoniam autem sine Nomenclaturâ demonstrare id non licet, utar & nominibus. Siquis cum Thrace componitur, capiet uxorem diuitem, callidam, & ambitiosam. Diuitem quidem, quia tegitur armis: callidam, quia gladium haud rectum gerit: ambitiosam, quia assurgit & inuadit. Siquis verò cum argenteis armis componitur, (id est, Samnitibus) capiet uxorem satis diuitem, fidam, domus & viri seruantem. Nam & inuadit, & tegitur: & pulchrior haec armatura priore. Si cum Secutore, formosam quidem & diuitem capiet uxorem, sed ob opes superbam & virum aspernantem, & malorum illi caussam. Semper enim insequitur. Si cum Retiario, capiet pauperem & lasciuam, & fugacem, facile volenti se vulgantem. Eques verò mulierem diuitem & nobilem prodcit, sed amentem. Aridarius autem (siue Essedarius) ignauam & fatuam. Probactor, pulchram, venustam, sed lubricam & lasciuam. Dimacherus, siue duobus gladiis pugnans, & is qui dicitur Orbelas, purgamentum aut nescio quod piaculum feminae significat, malis moribus, malâ formâ. Atque haec non coniciens, nec ad probabilia sermones accommodans scribo, sed ab experientia doctus, quâ saepe haec singillatim sic euenisse obseruauimus.

CAPVT XIV.

Pausa aliqua iterum. interea de Suppositiciis dictum. deque sorte. statim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potius gladiatorum adiecta. primo Pegmares.

FINIERAT Duza, & simul bellaria illata sunt mensaeque postremae. Duza auidè manum ad passulas porrexit, quæ appositæ: O dapes opportunæ! inquit. vobis mihi opus: ita

M

irrausli.

Suppositiij
gladiatorij
vulg.

* Vide Agel-
lium lib. v.
cap. ix.

Sape plures,
unde Secun-
darius & Ter-
tiarius.

Et forte dari
soliti.
Plinius illu-
stratus.

irraufi. Et iamne, munerarie, mittis? Nam Suppositicium pro me hunc Lipsium dabo. Ego adsurgens, Tu me? inquam. quo iure? Iure veteri, ait Duza. quia ita receptum, ut fessio gladiatori aut victo alius atque alius sufficeretur, & contenderet cum victore. Ij Subditicij, vel Suppositicij dicti. Martialis,

Hermes suppositicius sibi ipse.

Græci (apud quos idem in *Athletis mos) vocant ἐφεδρεως. Plutarchus in Sullâ: τὸν μὲντοι τελευτῶν ἀγωνία, καὶ ἀπὲρ ἐφεδρεως ἀθλητὴς κατα-
τόνον προσερχόμενος, ὁ Σαννίτης Τελεσιῆος, ἐγγυς ἦλθεν τῆ σφῆλαι καὶ κατέβαλεν
ἐπὶ δὲ τῆς πόλεως. At postrema pugna, Telestinus Samnis, tanquam
succenturiatus suffectusque athleta, defessio iam Sullâ comparatus, haud
multum absuit quin eum ad portas urbis Romæ funderet prosterneret-
que. Substituebatur autem sæpe vnus, alter, tertius. Vnde in
Glossis, Εφεδρεως, tertianus. Dio in Caracallâ: μονομάχων ἀνδρῶν ὅτι
πλεῖστον ἔχαιρεν αἵμασι. καὶ ἕνα γὰρ αὐτῶν βάπτουσα τριτὴν ἐφεδρεως ἀνδρῶν ὅτι
μαχίται τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀναγκάσας, ἔπειτα ἀποδιδόντα ὑπὸ τῆ τελευτῆς περι-
φανεί τῶν ἐρίων. Gladiorum sanguine inprimis deletabatur. & ex
iis Batonem quendam, cum tribus ex ordine eodem die pugnare iussit,
eumque à postremo interfectum magnifice sepeliit. Credo & Lactan-
tium sentire de hoc ritu: Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeri-
ter alter è duobus occisus est, & tanquam humanum sanguinem si-
tiant, oderunt moras. alios illis compares dari possunt recentiores, ut
quamprimum oculos suos satient. Itaque ades, Lipsi, & pugna mei
fessi vicem. Ego astuabam & tacebam. sed commodum sub-
uenit Pighius: Non imponis nobis homo argutissime, inquit,
non supponis. Mos hoc suadet? sed non ad arbitrium tuum.
Sors decidebat. Plinius lib. vii. Epistolarum: Scilicet ut in
spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac seruat, qui cum victo-
re contendat: sic in Senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina:
& ex duabus sententiis, eam quæ superior exierit, tertia exspectat.
Statius lib. i. Silvarum:

*Iam placide dant signa tubæ, iam sortibus ardens
Fumat arena sacris.*

Statius cor-
rectus.

vbi malè vulgò, fortibus. Ego ad Pighium, Mi seruator, in-
quam, statuam certum est statuam tibi: ita in tempore suppe-
tias aduenisti. Sed quid ad hæc Duza? Tange hominem. licet
ad tibicines mittamus. Imò ad sortes, ait Duza: nam ad eas
appel-

appello. Non placet, inquit Lernutius. Duza mihi hunc diem
pugnet, sine missione. Heu munerarium crudum! inquit Du-
za. sed sequi mihi potius est, quàm trahi. Igitur quia de armis
dictum, venio ad reliqua genera gladiatorum. Inter quos pri-
mi se offerunt PEGMARES. iis à loco nomen, quia pegmatis
impositi depugnabant. Locus vnus Suetonij est, qui eos ad-
struit, in Caligulâ cap. xxvi. Gladiatorio munere, reductis inter-
dum flagrantissimo Sole velis, emitti quenquam vetabat. remotoque
ordinario apparatu, rapidis feris vilissimos senioque confectos, gladi-
atores quoque pegmares, patres familiarum notos, sed insignes debili-
tate aliquâ corporis subiiciebat. & is ipse locus anceps. Nam po-
tius ibi legerim, gladiatoribus quoque pegmares. hoc sensu: Ra-
bidis feris bestiarios viles, inualidosque: & gladiatoribus, ope-
ras pegmares fabrosque subiiciebat. Fauet huic interpretatio-
ni ipse Suetonius in Claudio, cap. xxxiii. Præter destinatos
etiam leui subitæque de causâ quosdam commisit, de fabrorum quoque
ac ministrorum atque id genus numero, si αὐτόματον vel pegma vel quid
tale aliud parum cessisset. Hic Victor: De sententiâ herclè persua-
des, inquit. Nam gladiatores in pegmate pugnantes quis le-
git? Non ego. & Strabonis lib. vi. Iosephi que lib. vi. loca
hoc tantum euincere scio, captiuos aut insignis sceleris damna-
tos in Pegmate solere ostendi. De pugna verbum nusquam. In
voce tantum hæreo. quâ enim deriuatione, quoue exemplo, à
Pegmate Pegmares? Pegmaticos potius. & certè libri antiqui,
Pegmatis, in Tranquillo plurimum referunt: pegmatis, quidam.
alterutraque lectio retineri potest, eâ mente ut gladiatoribus
suppositos scribat patres familias pegmatis, id est, è pegmate.
Ad pegma autem moliendum mouendumque, multi è nume-
ro fabrorum administri. Ij ergo admoti per occasionem tracti-
que in arenam à Caligulâ. A quâ interpretatione stare etiam
Dio videtur, qui de eadem hac sæuitiâ, ait illum deficientibus
bestiariis rapi iussisse quosdam ἐν τῇ ὁχλῇ τῇ τοῖς ἐν πρώτῳ τῷ ἑσπέρῳ
ἐστὺν τὰ πεγμάτις ἀδίστατοι.

Pegmares
gladiatores
vulg.

ii sublati.

* Quos tamē
viri docti ad-
struunt ad-
sensu.

Pegmares
ineptè dicti.

Patres fami-
lias pegma-
tis.

CAPVT XV.

Meridiani, non inter veros legitimósque gladiatores. sine armis, sine arte, seminudi.

DVZA iterum, MERIDIANI, inquit, nunc occurrunt. quibus hoc nomen scilicet à tempore, quia sub meridiem darentur. Dio in Claudio: ἐπίδει δὲ συνεχῶς μονομαχίας ἀγῶνας. πᾶν γὰρ σφίσιν ἔχαιρε. τότε γὰρ ἄλλα καὶ τὰς διὰ μέσου τῆς θύρας παρὰ τὸν τῆς ἀπίσης, καὶ τὸν καὶ τὸν τῆς θύρας ἔδειξεν. Cui velut interpres Suetonius cap. xxxiii. Bestiariis meridianisque adeo delectabatur, ut etiam primâ luce ad spectaculum descenderet, & meridie, dimisso ad prandium populo, perfederet. Nominat eisdem Tertullianus: Risimus & inter ludicras meridianorum crudelitates Mercurium mortuos cauterio examinantem; vidimus & Iouis fratrem gladiatorum cadauera cum malleo deducentem. Nec hi tamen, ut obseruo, legitimi destinati que gladiatores; sed bestiariorum velut reliquæ quædam & purgamenta. Duplex enim spectaculum, Matutinum & Meridianum. Manè cum bestiis depugnabant: post meridiem, ij qui superfuerant, inter sese. & Meridiani gladiatores vocabantur. Ceterum nec docti factique ad pugnam erant, nec armis in eâ utebantur aut arte. Cædes tantum promiscua, & velut laniena. Seneca epistolâ vii. bene explicat: Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contrâ est. quidquid antè pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis mera homicidia sunt. nihil habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi. nunquam frustra mittunt manum. Non galeâ, non scuto repellitur ferrum. Quò munimenta? quò artes? omnia ista mortes mere sunt. (aut ut rectè liber vetus, mortis moræ) Mane leonibus & vrsis homines: meridie spectatoribus suis obiciuntur. Interfectores interfecturis iubentur obici, & victorem in aliâ detinent cædem. exitus pugnantium mors est. Hæc fiunt dum vacat arena. Nec ad aliam crudelitatem grauis eiusdem Senecæ querela spectat, epistolâ xcvi. Homo, sacra res, homo, iam per lulum & iocum occiditur, & quem erudiri ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermisque producit, satisque spectaculi

Meridiani.

Non veri gladiatores.

* Ad librum tertium.

Modus pugne inter meridianos.

* Ita emendamus, aliter vulgò.

* Non ergo uniuersè de aliis gladiatoribus.

culi in homine mors est. Mehercules, inquit Victor, pectus mihi commouit Seneca. & quas arbitrer easferas, quæ hæc spectarunt non dicam lætis, sed siccis oculis? — ἀγαθὸν δ' ἀεὶ δάκρυον ἀνδρὶ, ut verbum vetus est. At perge Duza. Iterum — lacrymas. que ille:

CAPVT XVI.

Plura agnomina vno capite. Fiscales siue Caesariani. Postulatici. Cateruarij. Consummati. Ordinarij. Causse omnes nominum explicatae.

SUPERANT mihi etiam aliquot non tam genera gladiatorum, quàm cognomenta. quos omnes promiscuè dabo, & velut vnâ commissione.

FISCALES gladiatores reperti in vitâ Gordiani Iunioris. Fuerunt, ait Capitolinus, sub Gordiano Romæ elephantiginta & duo, gladiatorum fiscalium paria mille. Sunt ij, qui in Cæsaris bonis, & velut fisco. Nam Principes ipsi proprios & peculiares gladiatores alebant, ad instruendum suas populi que voluptates. Itaque rectè καίσαρος μονομαχίας Arrianus dixit istos. Libro primo Dissertationum: ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς καίσαρος μονομαχίαις εἰσὶ τινες οἱ ἀναγκαστικαί, οἱ δὲ τοῖς αὐτοῖς ἀποδίδονται ἐκ τῆς ἐξουσίας. At in Cæsaris gladiatoribus quidam sunt quibus molestum est non produci, non componi. Eadem sententia (ut multa alia) expressa in Senecâ: Myrmillonem è C. Cæsaris ludo audiui de raritate munerum querentem. Quàm bella, inquit, ætas perit! Nec gladiatores solùm, sed alebant etiam histriones. & scripsit in Alexandri vitâ Lampridius, Histriones aulicos eum publicasse. Ab his orti

POSTULATICII gladiatores. Quia enim Cæsariani isti eximij viribus, arte, ornatu: sæpe postulari à populo solent, velut muneris auctarium & ornamentum. Seneca epist. vii. solent. Hos plerique ordinarij & postulatici paribus præferunt. Suetonius in Domitiano: Quæstoris muneribus, quæ omissa reuocauerat, ita semper interfuit, ut populo potestatem faceret bina paria è suo ludo postulandi, quæ nouissima aulico apparatu induceret. Ait aulicum apparatus, quod in Gallienis Capitolinus, gladiatores pompabiliter ornatos, cum auratis vestibus matronarum. Et credo ornatos cos auro: præeunte mihi Spartiano in vitâ Hadriani: Trecentos

Gladiatores fiscales.

Sine Cæsariani, aulici que.

Histriones Principum.

Postulari gladiatores solent.

Suetonius explicatus.

* Vide aliquid in Electis nostris capite xxi.

noxios cum auratis chlamydibus in arenam misit, ad deridenda eius munerum. Numerum enim ibi dumtaxat præter morem fuisse censeam, non vestem. Ad hoc gladiatorum genus referendi hi loci. Suetonij in Claudio cap. xxi. Palumbum (ita gladiatori famoso nomen) *postulantibus, daturum se promisit si captus esset.* Calig. cap. xxx. *Cum Tetrinius latro postularetur, & qui postulerent Tetrinius esse ait.* Plinij in Laudatione Traiani: *Impetratum est quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur.* Martialis:

*Cum peteret pars hæc Myrinum, pars illa Triumphum:
Promisit pariter Cæsar utrâque manu.*

Ex quibus etiam discitis, nominatim hunc illumue gladiatorem flagitari in pugnam solere, siue manu siue scelere notum. Sunt &

CATERVARIi inter gladiatores, à modo pugnae. scilicet cum non singuli cum singulis, ut moris, sed confusi mixtique pugnant & per cateruas. Scio esse qui abnuant, quique secus interpretentur: sed à me omnia exempla. Suetonius Caligulæ: *Retiarii quinque numero gregatim dimicantes.* id est, velut cateruatim. Dio clarissime de Cæsare lib. xlii. τὰς δὲ ἀνδράσιν σιμῶντα μὲν καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὡς περ εἰς τοὺς σιμῶντας δὲ ἐν τῇ ἰπποδρόμῳ πλείους, ἐκ τῶν αἰσίων, ἐκ τῶν πεζῶν, ἀλλοὺς τε ἀναμῖξ ἀλλήλοις ἴσοις: *Viros quidem inter se commisit, ut moris erat, singulos cum singulis: sed tamen etiam maiore numero in Circo confertos dedit, equites cum equitibus, pedites cum peditibus pugnantes: alios vero confuse & permixtim, e quo utrimque numero.* Iosephus libro vii. Antiquitatum, de Tito, qui Cæsareæ spectaculum dabat: καὶ πολλοὶ τῶν αἰχμαλῶ των ἐν ταῦτα διεφθάρησαν, οἱ μὲν θηρίοις ὡς ἀβλήθεντες, οἱ δὲ καὶ ἀλλήλοις ἀναμῖξ ὁμοῖοι χησάσθαι πολεμίοις: *Multi è captiuis illic consumpti, alij bestis obiecti, alij cateruatim & plures, more hostium, depugnare inter se iussi.* Dio iterum in Nerone: πεζῶν ἕχ ὅπως ἐνα πρὸς ἑα, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἀμα πρὸς ἴσοις σιμῶντα: id est, *Pedites, non solum singulos cum singulis, sed etiam multos cum pari numero componebat.* Nec ab aliâ mente Cateruarij, Pugiles Tranquillo, in Augusto cap. xlv. Inuenio &

VICTORES, in Plinij xxxvi. cap. xv. de Curione: *Raptisque è contrario repente pulpitis, eodem die Victores è gladiatoribus suis produxit.* Et in lapide veteri. nescio an γεμῶς & ab effectu, an co-

Vulg. inter-
pretis Suetonij.

an cognomine certo, & discernendi causâ. HIC. PRIMVS. ET. SOLVS. VICTORES. CAMPANIAE. PRAETIS. ET. AESTIM. PARIA. GLAD. EDIDIT. Item in Plinio

CONSUMMATOS. non disertè scriptos, sed eliciunt ex eius verbis lib. viii. de Elephantis: *Pugnauere postea & singuli Principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum.* At ego abire eos à Plinij mente iudico: nec aliter eum accipio, quàm quasi dixerit, in fine gladiatorij spectaculi. ut elephantii additi fuerint velut corollarium, ad concludendos finiendosque ludos. Possis etiam accipere consummationem gladiatorum, cum coniuncti omnes congregatique pugnant, redacti tanquam in vnam summam. Postremo

ORDINARIi gladiatores lecti, qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur: à prioribus illis (Postulaticios dico & Cateruarios) diuersi. Seneca nominat epist. vii. & Ordinarios pugiles Sueton. Augusto, cap. xlv. quem eundem in Caligulâ videte, cap. xxvi. Vidi & risi qui OBSEQUENTES gladiatores erueret è vitâ M. Antonini philosophi: *Armauit etiam gladiatores, quos Obsequentes appellauit.* sed enim discat, Spartianum hoc sentire, Marcum in militiam legisse gladiatores, quos ad velandam ignominiam honestè Obsequentes appellauit: sicut & seruos, quos Volones. De Hominibus dixi omnia, ut meæ quidem memoriæ captus fuit. Siquid me præterit, subiicite.

Consummati
gladiatores
reieci.

*Ad Titum
lib.
xxx. cap.
xxxi.

Ordinarij
gladiatores.

Obsequentes
qui apud
Capitolium

CAPVT XVII.

*Ad terminum de Hominibus, vestis adiecta: Togane fuerit, an Tunica.
Item quid Ornamenta.*

DIXISTI sanè quàm accuratè, ait Berchemius, sed quoniam inuitas, velut in scenâ, monitor ego. De veste & armis ecquid potes plenius? Age, inquit Duza, sit hoc velut auctarium operæ huius. Retiariorum vestem Tunicam dixi fuisse: opinor & aliorum. Certè Dio Commodum ut Secutorem adornans, facit eum prodisse ἐν τῷ χιτῶνι καὶ ἀνυπόδετον, in tunica & discalceatum. Suetonius etiam in Claudio notat ut insolens: *Induxit, inquit, vnum ex nomenclatoribus suis, sicut erat, togatum.*

De veste gla-
diatorum in
genere.

Tunicatos
videri fuisse.
quod decus
seruos.

Tamen

At Togas,
ex Teren-
tiano & Ca-
pitolino.

Arma, Orna-
menta dicta.

Stabilia le-
git in Sene-
câ.

Tamen ecce Tertullianus disertè, de Pallio: *Verum & cerdones & omnis gladiatorum ignominia togata producitur.* Et Capitolinus in Pertinace de veste Commodi venditâ *Toga*, inquit, *armaque gladiatoria gemmis auroque composita.* Nec facile compono diuersos, nisi si, labenti æuo, mutata res. Togam certè, cum in honore & usu fuit, quis credat fœdatam ministeriis arenæ? De armis non magnoperè habeo quod addam, nisi appellata ea antiquis propriè Ornamenta. Eò moneo, quia titubare, imò labi, video in eâ voce viros doctos. Seneca Natural. Quæstion. libro quarto, initio: *Sic ergo formare ut scias te non posse consequi ut sis impenetrabilis: cum omnia caueris, per ornamenta feriet.* honestissimè à re gladiatoria, id est per ipsa arma. At *aramenta*, ibi mauult vir eruditus. Seneca epistolâ XI III. *Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est.* Et Suetonius ecce audentius, ipsos gladios appellat Ornamenta. Titi cap. IX. *Insequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit.* Ille Ornamenta dicit, at Victor in eadem re, iisque gladios tradidit. rectè. Tamen in Tranquillo non defuit Beroaldus substituere, *instrumenta*. Vos Festum audite: *Ornatus*, inquit, *dicitur bene aptus, ut miles, aut gladiator, aut æturus fabulas.* Bene Festus: & ad eius mentem Plautus: *Ornamenta ab sunt: Aiace, hunc cum vides, ipsum vides.* Ornamenta etiam bouum, apud Catonem. De armis, videtur nescio quid mutasse aut potius desitum reuocasse Domitianus. quod Martialis indicat illo Epigrammate:

Cum veteres Latie ritus renouentur arena,

Et pugnet virtus simpliciore manu.

sed indicat tantum: & ideò nihilelicio certi.

CAPVT XVIII.

Finis Duziaci sermonis. Orditur Victor, partiturque. Hoc capite, apparatus & inuitatio, quæ ante diem muneris usurpata, explicantur.

SED ego iam portum video. Salue o optatum mihi Sigæum. Quid ais? inquit Victor. tu ut sileas? ubi quartus ergo terminus de Modo? aut quis cum panget? Illi Duza, Varro opi-

ro opinor olim, Est modus matulæ: sic nobis, mi Victor, fabulæ. Aut si tanta libentia audiendi vobis: agite, Victor ipse mittatur in hoc stadium, cui lampada ego do. Lernutius ridens, Et ego tibi Duza rudem. Bonam strenuamque hanc pugnam pugnasti nobis. igitur ornamenta tua transfer in hunc Victor. Hem! inquit Victor: hoc est quod olim dicitur, Fabrum <sup>vltimus li-
mes demodo.</sup> cadere cum ferias fullonem. Duza parabam vincula, constringor ipse. Tamen adeste, audite: de Modo modicè dicam, aut potius intra modum. Tria sermonis mei capita. Quid ante pugnam: Quid in pugna: Quid post pugnam. Ante pugnam moris, ut Editor libellos proponeret, in quibus dies futuri muneris, item nomina & paria gladiatorum: scilicet allicienda plebi, & expectationi commouenda. Id vocabant Pronuntiare munus. Suetonius in Iulio: *Munus populo pronuntiauit in filie memoriam.* Ostendere munus. Cicero: *Et si munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet nisi concitatus.* Proponere munus. Suetonius in Tito: *Omnes tantâ comitate tractauit, ut proposito gladiatorio munere, non ad suum sed ad spectantium arbitrium editurum se professus sit.* Ad has ediciones Seneca locus facit, de Breuitate vitæ: *Itaque ad occupationem aliam quam tendunt, & quidquid interiacet, graue est: tam mehercules quam quando dies gladiatorij muneris dictus est, transire medios dies volunt.* Quin & edicta vocat, epistolâ CXIX. *Nemo qui parturienti filie obstetricem accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit.* Edicebant autem describebantque futurum munus in libellis. Ita Cicero vocat Philippicâ II. *Quid de Commentariis infinitis? quid de chiographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, quia ea tantum gladiatorum libellos palam venditent.* Nec enim placet referri ad libellos, in quibus Lanistarum dictata. Potius ad libellos indices ludorum, quos vendebant describebantque palam, ut in prouincias mitterent & ad amicos absentes. Nec alium libellum Cælius Ciceroni miserat meritis eius notam, lib. II. epistolæ ad Familiares: *Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut gladiatorum compositiones, & vadimonia dilata ad me mitteres?* Libellum munerarium adpositè vocat Pollio, in Claudio: *At ego scio sepius inter gladiatores bonis pugnatoribus Aureoli nomen appositum.* Habuit proximè tuus libellus munerarius hoc nomen in-

Victori dicenda.

Libelli gladiatorij.

Pronuntiare munus. Ostendere.

Proponere.

Edicta, & edicere dicim.

* quia paria descripta ordine & totus apparatus.

Libelli gladiatorij.

Cicero expositus.

dice ludorum. Allusit & explicuit comiter bonus Seneca (patrem dico) lib. I I I I. Controu. Quod munerarij solent facere ad expectationem populi detinendam, qui noua paria per omnes dies dispensant, vt sit quod populum & delectet & reuocet: hoc ego facio: non omnes simul produco. aliquid noui semper habeat libellus.

Picta tabula
gladiatorum.

Quando
primus.

Est ille cui
ius mentis
Donato in
vita Teren-
tij: & cui
poeta icli-
bertus.
Horatius il-
lustratus.

Nec verò in libellis solum pronuntiatio hæc munerum: sed etiam in tabulis & picturâ. Pingi, inquam, iubebant habitum formamque pugnantium gladiatorum, item loci, munerisque totius. Plinius seriò notat libro xxxv. Pingi, inquit, gladiatoria munera atque in publicum exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo suo triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Diane posuit. Apud Horatium lib. I I. Satyrâ v I I. eleganter Dauus:

Vel cum Pausiacâ torpes insane tabellâ;
Qui peccas minus atque ego, cum Fului Rutubi-
que
Aut Placideiani, contento poplite miror
Prælia, rubricâ picta aut carbone? velut si
Reuerâ pugnent, feriant, vitentque, mouentes
Arma viri.

Et Trebel-
lius Pollio.

Vortasse &
emendatus.

vbi graphicè videtis formam eiusmodi tabularum. Illud autem, Contento poplite, habitum nimirum exprimit pugnantium gladiatorum: ne ad seruum ipsum referatis, cum interpretibus læuis. De his picturis Trebellium capio in Vita Carini: Memorabile maximè Carini & Numeriani hoc habuit imperium, quod ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum stabuli pictos vidimus. Vbi nescio an restituenda Porticus Statilij. Idemque in Venatione seruatum esse ex Capitolino discere est, in Gordianis: & hodie seruant nostri in isto Battualium ludicro, quod Gladiatorium vocant, etsi prisca illius vix umbram.

Que ipso die facta: & tamen ante pugnam. Pompa, traductioque. compositiones, & ostensio ornamentorum. Prælusio, hastis, rudibus, armis. Tuba cantus, & Versa arma.

HÆC ante muneris diem. At die ipso, gladiatores ordine deduci in Arenam mos fuit, & inibi solemni quâdam pompâ circumduci. Quinctilianus: Iam dies aderat, iam ad spectaculum supplicij nostri populus conuenerat, iam ostentata per arenam periturorum corpora mortis suæ pompam duxerant. Ad quam translationem accommodo illud Capitolini in M. Antonino: Faustina quondam cum gladiatores transire vidisset, vnus ex his amore succensam. Postquam introducti, paria inter se componebantur, siue vt Græci decenter appellant, ζευγν. Componere dixi. ita enim loquebantur. Plinius pulcherrimè de occultâ quorundam animalium discordiâ lib. VIII. cap. XI I. Quam quis aliam tante discordiæ causam adtulerit, nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Vbi melius liber vetus, nisi naturam, spectaculum sibi ac paria componentem. Etiam, Comparare. Quinctilianus: Cum me vna tamen res apud quosdam faceret miserabilem, quod viderer iniquè comparatus. Certa enim arena destinabar victima. nemo munerario vilius steterat. Item Committere. cuius verbi sæpe exempla. In hac compositione prima Editoris cura, vt pares cum paribus confligerent. Atque adeò id volebant ipsi Gladiatores, Seneca alibi: Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi: & scit cum sine gloriâ vinci, qui sine periculo vincitur. Lucanus libro I I I I.

Pompa gla-
diatorum.

Compositio
& Compo-
nere.

Plinius emē-
datus.
Comparare.

Committere.

Pares inter
se commisso.

— Veluti fatalis arena

Muneribus, non ira vetus concurrere cogit

Productos: odere pares.

Et benè, productos: quia id quoque arene huius verbum. Seneca de virtute loquens: Produci enim illi & tentari expedit: nec ulli intelligunt, quanta sit, quàm qui vires eius laceffendo senserunt. Post comparisonem, credo, gladij armaque quibus pugnatari, Munerario ostendebantur: explorandi causâ, & an satis acuti. Suetonius Tito: Ceterum ipsos non solum familiari cene

Ornamenta
inspiciebantur.

*Vide & cō
iunge qua
scripsi ad lib.
111. Annal.
Taciti.

Prælusio, sine
prolusio.
Dies prælu-
sionis, qui
præmissus
legitimo cer-
tamini.

Hastis præ-
ludabant.

adhibuit, sed & insequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex in-
dustria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda por-
rexit. Nam Titus ipse tunc Editor. Victor de eodem facto, pe-
tuisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem. Dio clarissimè
in Neruâ: Collocavit eos in spectaculo quodam iuxta se, ignaros quod
prodi essent: iisque gladios tradidit, in speciem quidem uti diudica-
rent an satis acuti essent (quod fieri solet:) reuerâ ut ostenderet parum
se sollicitum, si vel statim interficeretur. Facit ad hunc inuulgatum
adhuc ritum, quod Dio idem scribit gladios acutissimos
Drusianos vulgò vocatos: videlicet quia crudelis ille & cruen-
tus editor acutissimos eos semper exigebat. Contrâ lenissimus
Marcus Imperator, qui, ut Dio ait, ἔπειτα τὴν φόνον ἐκείνην, ὡς καὶ
τὰς μονομαχίας ἐν τῇ Ρώμῃ ὡς περ ἀθλητὰς ἀκινδυνῶς ἐώεα μαχομένους. σὺ δ' ἦριον
τὸ ἐδίδωκεν, ἐδὲν αὐτῶν ὅζον ἐδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἀμύλασιν ὡς περ ἐσφαγεόμενοις πέν-
τες ἐμάχοντο. adeo à cede abhorruit, ut & gladiatores Romæ, tamquam
athletas, sine periculo aut noxâ, pugnantes cerneret. Ferrum enim acu-
tum nemini eorum commisit, sed obtusis & velut orbiculatis gladiis
omnes pugnabant. Interpellavit hîc Lernutius, Heus tu, inquit,
longum hoc tuum anteloquium: pugnam ipsam videre aueo.
iam committe. Mane etiam, inquit Victor: prælusio præmit-
tenda est. Viden' tu illos qui arte quâdam iaciunt hastas? vi-
den' qui velut feriunt gladiis? Purâ à ferro illæ hastæ, obrusi
gladij. denique proludunt, & eludunt. Prælusiois diem
Symmachus appellat lib. 11. epistol. de canibus: Quos
prælusiois die ita Roma mirata est, ut ferreis caueis putaret ad-
uectos. Sed ille de Venatione aut Circensibus: at propriè de
Gladiatoribus, Cicero de Oratore: Sed si in illo ipso gladia-
torio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congres-
sionem multa fiunt, quæ non ad vulnus sed ad speciem valere vi-
deantur; quanto hoc magis in oratione expectandum est? Vbi scripse-
rim, in illo ipso gladiatorio vili certamine. Prælusio autem in Ha-
stis, Rudibus, Armis. De hastis, Cicero in iisdem libris: At-
que eiusmodi illa prælusio esse debet, non ut Samnitium qui vibrant
hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur. Iterum idem:
Et ait cum brachium concalfecerit, tum se solere pugnare. neque at-
tendit eos ipsos (gladiatores intelligit) unde hoc simile ducit, illas
primas hastas ita iactare leuiter, ut & venustati vel maxime seruiant,
& in

& in reliquum viribus. Hos Pilarios & Ventilatores Quincti-
lianus appellat: qui ea quæ emiserant ita librabant, ut venire in ma-
nus viderentur, quæque iuberentur decurrere. De rudibus, Eume-
nius Rhetor in ea quæ De instaurandis Mærianis: Neque enim
tanta me aut negligentia aut confidentia tenet, ut nesciam quanta sit
inter hanc aciem fori, & nostra illa secreta studiorum exercitia diuer-
sitas. Ibi armantur ingenia, hîc præliantur: ibi prælusio, hîc pugna
commititur: hîc plerumque velut sudibus & saxis, illuc semper telis
splendentibus dimicatur. Nec enim ambigo quin rescribendum
rudibus & hastis. Vnde enim ibi saxa? Et hanc correctionem,
amici, imputo hodie vobis. Ouidius 111. De arte.

Pilarij.

Rudibus præ-
ludabant.

Emmenius
correctus.

Sic ubi prælusit, rudibus puer ille relictis

Spicula de pharetrâ promit acuta sua.

Tertullianus oculos hîc habuit, dum scripsit aduersus Valen-
tinianos: Congressionis lusionem deputa lector, haud pugnam: osten-
dam, sed non imprimam vulnera. Appellabant hæc lusoria tela. Lusoria tela.
Seneca: Remoue ista lusoria arma, decretorius opus est. Item lib. 11.
Quæst. Natural. Illos verò viros altissimos error iste non tenuit, ut
putarent Iouem modò leuioribus fulminibus, & lusoriis telis uti.
Exercitoria tela, alibi * Tertullianus. E contrâ, vera & acuta
tela, Decretoria: ut in verbis Senecæ iam dictis. Credo ideò,
quia hæc velut decreto Prætoris siue Editoris dabantur, post-
quàm inspecta acriter & probata. Hinc obscuriores illæ me-
taphoræ lucem accipient in eodem Senecâ: ut lib. 1. De Cle-
mentia: Nisi plus est quod timet quàm quod damnat, non accedet ad
decretorium stilum. Et Epistolâ 111. Intrepidus horam illam decre-
toriam prospice. Eadem arma dixere &, Pugnatoria. Suetonius
in Caio: Batuebat pugnatoriis armis. Significat enim eum omisâ
rudi, vsum gladio verò. Non aliter quàm Commodus, qui gla-
diatores, specie depugnandi, crebrò trucidauit, cum ipse ferrum obie-
ctum veronibus plumbeis vteretur, ait Aurelius Victor. quem lo-
cum vexant variè viri docti. Restituo ego, ferro obtecto vero.
nibus plumbeis. Hæc sanè scriptoris cognominis mihi mens,
malâ fraude pugnasse Commodum: & velut lusoriis armis
vteretur, vsum veris. Ferrum enim obduxisse dumtaxat lami-
nis è plumbo: cum gladium ipsum putarent esse è plumbo.
Sed redeo ad rem. Pugnatorium mucronem Seneca pater dixit
lib.

*De pæn-
tentiâ.

Pugnatoria
arma.

Ann. Victor
explicatus
& emenda-
tus.

lib. 11. præfatione: Deerat illis oratorium robur, & ille pugnatorius mucro. Addidi etiam armis eos prælusisse: & rem dixi. Nam parmas aut clypeos in altum iaciebant, recipiebantque cum venustate. Martialis lib. 1x.

Summa licet velox Agathine pericula ludas,

Non tamen efficies ut tibi parma cadat.

Nolentem sequitur tenuesque reuera per auras

Vel pede, vel tergo, clune, vel vngue sedet.

Ut peccare velis, cum feceris omnia, falli

Non potes. arte opus est, ut tibi parma cadat.

Nec parmas solum, sed & hastas, ut prædixi: fortasse & gladios. Id vocabant propriè Ventilare. Seneca pater lib. 111.

Ventilare.

Controu. Deinde res ipsa diuersa tota est: aliud est ventilare, aliud pugnare. Seneca filius Epistolâ cx111. *Quàm stultum est, cum signum pugnae acceperis, ventilare?* Martialis:

Currit, & in toto ventilat arma boue.

Plinius etiam elephantem doctum ad hanc prælusionem ostendit. *Vulgare erat, inquit, per auras arma iacere, non auferentibus*

Eludere, sine
Deludere.

ventis, & gladiatorios inter se edere congressus. Hoc ergo, Prælu-

dere: at cum desierint, dicuntur elusisse, aut delusisse. Cicero de Isocrate: *Non enim in acie versatur & ferro: quasi rudibus eius*

eludit oratio. Nec absimili notione Litus definiebat Aquilius *quâ fluctus eluderet.* id est, ludere desineret. Plinius Deludere

dixisse videtur, lib. xxxv 11. *Luxatis potus medetur, ut licet videre gladiatores, cum deluserunt, hac iuuari potione.* Auditisne iam,

Tuba signo
disi commissi.
Tuba terminalis.

amici, has tubas? signum commissionis sunt & veræ pugnae. Ideo Apuleius tubam terminalem appellat, quia primitias &

ludicra certaminis finiret terminaretque. Libro x. *At ubi discursus reciproci multimodes ambages tubæ terminalis cantus explicuit.*

Virgilius:

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Quintilianus in Gladiatore: *Sonabant clangore ferali tubæ.* Statius in Siluis:

Iam placide dant signa tubæ.

Nec alterius sententiæ illud Satyrici — *dignissima prorsus Floralium matrona tuba.* id est, digna quæ commissione Floralium producat. Idque in omnibus ludis factitatum, etiam sceni-

nicis

nicis. Seneca epist. lxxxv. *In comessationibus (emendo clare, commissionibus) nostris plus cantorum est, quam in theatris olim spectatorum fuit. cum omnes vias ordo canentium impleuit, & cauea aeneatoribus cineta est, &c.* Aeneatores enim, Tubicines. Plinius lib. 11. epistolar. *Qui numquam castra viderunt, numquam tubarum sonum nisi in spectaculis audierunt.* Iuuenalis de senum incommodis.

Quid refert magni sedeat quâ parte theatri

Qui vix cornicines exaudiat atque tubarum

Concentus? —

Seneca hoc signum pugnae intellexit. *Quàm stultum est, cum signum pugnae acceperis, ventilare?* Diremptâ ergo Prælusione, abiectisque lusoriis armis, transibant ad vera. Atque hoc est quod Dimicare ad certum Tertullianus alibi vocat. Appellabant id etiam, pugnare versis armis. Caper litterator: *Inuersis armis pugnasse gladiatores non est dicendum, sed versis, id est transmutatis. sic non inuersis * pannis agitasse aurigas, sed versis.* Plauti ver-

Versis armis
pugna.

* Cum pānos
sumebant
alterius colo-
ris: puta pro
ruffato Vene-
tum
Plautus ex-
plicat.

sum e Cassinâ illustrabit hæc nota:

— ita rem natam intellego,

Necessum est voris gladiis depugnari.

Nec enim aliud in eâ armorum versione esse, facile persuadeor

Quidij versu De arte:

Ponite iam gladios hebetes, pugnetur acutis.

Alias suspicari possumus, si quis à genere ad genus alterum transcat, puta à Secutore ad Retiarium, dici cum pugnare versis armis. At placet prius. etsi in Plauti versu saluam etiam num mihi mouet mea olim diuinatio, *versis gladiis.*

CAPVT XX.

Pugnae ipsius descriptio. In statu stabant. petebant, repetebant. Exibant, excedebant. Latus tegebant.

QUAE S O oculos mihi nunc date & aures. Pugnam vobis ostendam: sed cum Ioue Homérico in monte sitis, & extra teli iactum. Ecce componunt se gladiatores & colligunt in arma: deus bone! quantâ arte curaque, sui defendendi,

Modus gladiatoriæ
pugnae.

dendi, alterius petendi. Nec mirum. Gladiatori enim composito ad pugnandum (ait Agellius) hac proposita sors est: aut occidere, si occupauerit, aut occumbere, si cessauerit. Hanc ex arte posituram, vocabant Statum. Petronius de anu: *Statum praeliantis componit*. Plautus faceret, ut solet, alludit Milite:

— in statu stat senex

Ut adoriatur mœchum qui formâ est ferox.

Quadrigarius corre-
ctus apud
Agellium.

Quadrigarius in singulari certamine Galli cum T. Manlio: Ita ut antè dixi constiterunt. Gallus suâ disciplinâ, scuto proiecto, cantabundus (malim, cantabundus quasi vitabundus.) Manlius animo magis, quàm arte confusus; scutum scuto percussit, atque statum Galli conturbauit. Gallus dum se iterum eodem pacto constituere studet, Manlius iterum scutum scuto percutit, atque de loco hominem proiecit. Vbi videtis curâ iis fuisse atque adeo laudi, mansisse in statu. Laberius:

Quem nulla ambitio, nulla vnquam largitio

Mouere potuit in iuuentû de statu.

In gradu sta-
re.

Imò nec læsi deserebant. Seneca Consolatione ad Polybium: Omnes scient quomodo te in isto gesseris vulnere, vtrumne statim percussus arma submisseris, an in statu & in gradu steteris. quem locum tentant frustra. Idem enim est, Stare in gradu. Seneca: Quorum alter vulnus premit, & constat in gradu. Lucanus, siue quis alius auctor Poëmatij ad Pisonem:

Correctus
Lucanus.

Armatuis etiam si fortè rotare lacertis,

Inque gradu clausis libuit consistere membris,

Et vitare simul, simul & captare petentem.

Coniectura
in Cicero.

Ita malo prorsus, quàm ut edunt, Inque gradum. Hinc apud Ter-
tullianum: De gradu pellerè, aduersus Marcionem: Cedere de gradu, Præscriptione aduersus Hæreticos: Construere gradum, Apologetico. Cicero etiam ab hoc gladiatorio more elegan-
tem metaphoram plus semel vsurpat, Deici, deturbari, de statu animi, statu mentis: & restituendam in Oratore eius ad Brutum (libro, qui non legendus iuuentuti, sed ediscendus) cen-
seo: Quo genere nos mediocres, aut multò etiam minus: sed magno
semper vsi impetu, sæpe aduersarios de statu animi deicimus. Sic eli-
gam, præ vulgatâ, de statu omni. Certè hoc Cicero voluit, &
accommodat ad Hortensium, Catilinam, Curionem, quibus

vis

vis illa dicendi linguam imò mentem eripuit. Cùm hoc modo igitur paria in statu: petebat alter, vitabat alter. Perebat dico. ^{Petere, & Petitiones.} ita enim propriè: & ictus ipsi, Petitiones. Seruius ad illud Vir-
gilij, *Volscentem petit, in solo Volscente moratur*: ^{Petitiones,} inquit, propriè dicimus impetus gladiatorum. Cicero in Catilinam: *Quot ego tuas petitiones, ita coniectas ut vitari nullo modo possent, parua quadam declinatione, & ut aiunt, corpore, excessi*. Idem in Ora-
tore: *Ut enim athletas, nec multo secus gladiatores, videmus nihil nec vitando facere cautè, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palestram quandam: sic oratio neque plagam grauem facit, nisi petitio fuerit apta.* Videntur etiam appellasse conatus inuasio-
nesque singulas, Manus. Quintilianus lib. v. cap. xiiii. ^{Manus gla- diatoria.} *Ut gladiatorum manus quæ secundæ vocantur, sunt & tertiæ, si pri-
ma ad euocandum aduersarij ictum prolata erat: & quarta si ge-
minata captatio est, ut bis cauere, bis repetere oportuerit.* Idem lib. i x. cap. i. *Nam ut in armorum certamine aduersos ictus & rectas manus cùm videre tum etiam propulsare facile est; auersæ testæque minùs sunt observabiles: sic oratio, &c.* Nec di-
uersâ multum ratione Seneca dicit, Manum mittere, epist. vii. *Nunc nihil habent quo tegantur, totis corporibus ad ictum expositi. nunquam frustra manum mittunt.* Paullò ali-
ter Apuleius lib. iiii. *Gladiatores illi famose manus, venatores isti probata pernicitatis.* Significat enim veteres gladiatores, & quorum dextræ non vnâ cæde imbutæ. Magis conuenit, quòd in ludo aleæ singulos ictus siue missus, ratione simili appel-
larunt Manus. Augustus in epist. apud Tranquillum: *Nam si quascumque manus remisi, exegissem.* ^{Manus alea- toria.} Petere igitur, arenæ ver-
bum. etiam Repetere. Ita appellabant geminare ictum. La-
stantius: *Percussos iacentesque repeti iubent.* In Quintiliani ver-
bis suprâ, *Ut bis cauere, bis repetere oportuerit.* Inde natum in Caligulæ cæde symbolum: de quo Tranquillus: *Iacentem con- tractisque membris clamitantem se viuere, ceteri vulneribus triginta confecerunt.* ^{Tranquillo lux data.} Nam signum erat omnium, Repete. Hæc inuadendi ver-
ba, at vitandi cauendi que, Exire. Virgilius: *Corpore tela modò atque oculis vigilantibus exit.*

Manilius:

Ille cito motu rigidos eludere cestus

O

Nunc

Nunc exire leuis missos.

Etiam Excedere. Cicero: parua quiddam declinatione, & ut aiunt, corpore excessi. Prudentius idipsum, uti & Manilius, Ludere vel Eludere dixit:

Nam si nostra fides seculo iam tuta quieto,
Viribus infestis hostiliq[ue] arte petita est:
Cur mihi fas non sit, lateris sinuamine flexi
Ludere ventosas iactu pereunte sagittas?

Vbi ambigo, num, Sarissas, melius. præcessit enim, iactu: hastæ autem iaciuntur pilaq[ue], non sagittæ. Tamē in Prudentio verborum non tam acer dilectus. In vitando præcipua cura, ut latus tegerent. Apud Terentiū elegantissimo Mureto admonente iam innotuit: *Liceat modò te tecto latere discedere.* Seneca lib. III. Quæst. Natural. *A turbâ quantum potes te separa, nec adulatoribus latus præbeas.* Et latus certè aduersarius maximè petebat. Ammianus: *Seque in modum myrmillonis operiens, hostium latera, quæ nudabat ira flagrantior, districtis mucronibus perforabat.* Et Quintilianus in Declamatione quapiam, de Gladiatoribus qui vinci volebant: *Concurrerant lateribus nudis.* Tibullus:

Sæpe dabis nudum, vincat ut ille, latus.

Nec rarum erat, ut cum plura paria pugnarent, vulneraretur quispiam per alterius latus. A qua mente Ciceronis illud Interrogatione in Vatinius: *Omnia mea tela sic in te coniciuntur, ut nemo per tuum latus, quod soles dicere, saucietur.* Et Liuius lib. XL. *Ut à me coeptum scelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris.*

CAPVT XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet. Læsi supplicabant, & arma submittebant. populum, editores, orabant. si is vellet, mittebantur. Quid missio, & pugna sine missione.

ET cum exclamatione subitâ hîc Victor: En, en, inquit. Hoc habet. Nos commoti, Quid sibi hic clamor vult? inquit. Non etiam videtis? inquit. læsus est, cecidit Birria. Vox ea propria insultantis aduersarij, aut acclamantis vulgi. Virgilius:

— teloq[ue] orantem multa trabali
De super altus equo grauitè ferit, atque ita saturi

Hoc

Hoc habet: hæc magnis melior data victima diuis.

Prudentius meus Psychomachiâ:

Tunc exarmata iugulum meretricis adacto
Transfigit gladio: calidos vomit illa vapores.
Hoc habet, exclamat victrix regina.

Simpliciter etiam, Habet. Seneca in Tragædiis:

Habet, peractum est: quas petis pœnas dedit.

Idem:

Habet, peractum est: fata se nostra explicant.

Et apud eum p[er] se pluriens. Nec alius sanè clamor est, quem Augustinus indicat lib. V. Confess. cap. VIII. vbi de Alypio. Læsi autem gladiatores & mortis metuentes, submittebant arma. Id signum victi fractiq[ue]. Seneca De prouidentiâ: *Quid ego istum aduersarium mihi sumam? statim arma submittet. non opus est illum totâ potentiâ meâ: leui comminatione pelletur.* Nec ideo tamen liberi. à nutu populi p[er]debat mors eorum vel salus. Horatius:

Ne populum extremâ toties exoret arenâ.*

Seneca: *Gladiatoribus licet arma submittere, misericordiam populi tentare, tu neque submittes arma, nec vitam rogabis. recto tibi inui- Et loq[ue] moriendum est.* Idem epist. CVIII. allusit: *Non faciam quod victi solent, ut prouocem ad populum.* Siue etiam ab Editoris. Cicerò II. Tuscul. *Mittunt etiam vulneribus confecti ad Dominos, qui quærant quid velint. si iis satisfactum non sit, se velle decumbere.* Dio in Caracallâ, cum insectatione sæuitiæ eius: *ἀρχὴν μονομαχίας ἐν Νικομедиᾷ ἐπὶ τοῖς ἐαυτῶν γυνεδαίοις ἐποίησεν. ἐνταῦθα λέγονται ἡττηθέντες πνός καὶ ἡνεκύντοσιν ὡπλὸν ὅπως σποδῆν, τὸν Ἀντωνίνον εἰπεῖν, Ἀπὸ δὲ, & τὸ ἀντιπάλῳ δειδῆναι.*

id est: Munus Nicomediæ præbuit die suo natali. in quo ferunt victum quempiam è gladiatoribus supplicasse Antonino uti seruaretur. illum respondisse, Abi, & aduersario tuo supplica. Nam Autoninus ibi Editor. Quanquam reuerâ Imperatori, cum præsens, semper ius liberandi. Quinimò & solo superuentu suo: nisi fallunt me Ouidij verba de Ponto:

Cæsaris aduentu tutâ gladiator arenâ

Exit, & auxilium non leue vultus habet.

Hæc liberatio, Missio dicta. Non enim audio viros eruditos, qui cum Rude cōfundunt. Errare eos scio totâ viâ. Missio ad victos pertinebat: Rudis ad victores. Illius effectus, ut ab imminenti

nenti periculo, & in eum diem dumtaxat liberarentur: huius, vt ætatem. Martialis: *Nuper cū Myrino peteretur missio læso.* mittebantur ergo læsi. Itaque sine missione dare gladiatores, & sine missione pugna; non aliud, quā ad certam mortem dari, nisi vincas: ius non esse, vulneratos supplicesque liberandi. Satis clarè vim eius verbi expressit Liuius de Perseo, lib. xli. *Deinde sepius gladiatores dando, & modò vulneribus tenus, modò sine missione etiam.* & Florus de pugna cum Spartaco: *Tandem eruptione facta, dignam viris obire mortem, & quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est.* Nec video quid iis locis possit opponi. non item quid huic Senecæ: *Abscissa missione gladiator, quem armatus fugerat, nudus insequitur.* Non enim certè hic de Rude. & Senecæ mentem satis illustrarunt sub Caio quinque retiarij, qui totidem secutoribus succubuerant: cumque iuberentur occidi (id est, abscissa missione) vnus resumpta fuscina omnes victores interemit. Hinc illud Augusti decretum, qui Gladiatores sine missione edi prohibuit. ait Tranquillus cap. xlv. *Clementer. quoniam reperti sæui munerarij, qui omnes dabant in certam mortem. Qualem fuisse credimus Domitium auum Neronis, qui Munus gladiatorum edidit (verba Suetonij sunt, Neronis cap. l. l. l.) tantā sauitiā, vt necesse fuerit Augusto clam frustra monitū edicto coercere.* Et suspicer hoc ipsum edictū esse, quo vetiti dare sine missione. De hac missione Quintilianus in Gladiatore: *Quas ego illius preces? quā pertinaces lacrimas? quā miserabilem obtestationem vidi? nemo vnquam sic rogauit missionem.* Idem: *Nec difficilem tamen sub illo præsertim auctoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator viuere.* Ad hanc etiā refero, non ad militarem, variè & decenter translata scriptorum loca, vt Senecæ: *Quid porrò prodest paucos annos vel dies lucrifacere? sine missione nascimur.* Apuleij lib. i. vbi nequissima feminarum, *Hodierna pugna, inquit, non habet missionem.* & in simili nequitia illud Petronij: *Donec! Quartilla ballenatiam tenens virgam, alteque succincta, iussit infelicibus dari missionem.* Eiusdem: *Inhibuitque Tryphena tam grande facinus, non dissimulatā missionem.* Sed inprimis elegans Martialis epigramma, quod in Catalectis vulgauit Ios. Scaliger, antea publicè non visum: quod totum subicio libens illustrandæ huic rei.

Veniit id Augustus.

Translata ea dictio ad res alias.

Cum

*Cum traheret Priscus, traheret certamina Verus,
Esset & æqualis Mars vtriusque diu.
Missio sæpe viris magno clamore petita est.
Sed Caesar legi paruit ipse sua.
Lex erat, ad digitum* positam concurrere palmam.
Quod licuit, lances, donaque sæpe dedit.
Inuentus tamen est finis discriminis æqui.
Pugnauere pares: succubere pares.
Misit vtrisque rudes, & palmas Caesar vtrisque.
Hoc pretium virtus ingeniosa tulit.
Contigit hoc nullo, nisi te, sub Principe, Caesar:
Cum duo pugarent, victor vterque fuit.*

* posita contra palmam.

Vbi tamen quid sit, ad digitum concurrere, ambigo: an non ita propinquos iunctosque pugnare, vt digitus modò interesset? Alioqui & Digitum (opportunè monebo) Gladiatores solent tollere, cum victos se faterentur. Vetus Scholiastes ad illud Persij — *digitum exere, peccas.* Digito, inquit, sublato ostende, victum te esse à vitiis. Tractum à gladiatoribus, qui victi ostensione digiti veniam à populo postulabant.

CAPVT XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum. Intercedebat, interficiebat motu pollicis. Ferrum recipere iuebantur prostrati: qui non vno ictu interficiebantur. Manum mittebant in vulnus. Postremo Libitina in Amphæatris.

POPVL I ergo, vt videtis, in arenā præcipuum ius: & ad eius voluntatem Domini plerumque se conformabant. Intercedebat pro victis læsisque. Seneca de Tranquillitate lib. i. i. *Queris quid inter duos intersit? quod inter gladiatores fortissimos. quorū alter premit vulnus, & constat in gradu: alter respiciens ad clamantem populū significat nihilesse, & intercedi non patitur.* Interfici iubebat idem. Signum, conuersus pollex. Iuuenalis: *Munera nunc edunt & verso pollice vulgi*
Quemlibet occidunt populariter.

Populus intercedebat.

Idem occidi iubebat. Pollicem vertere.

Prudentius, de Vestalibus:

— *consurgit ad ictus*

O 3

Et quo.

Et quoties victor ferrum iugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusque iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi.

Poëta vetus ἀνδρῶνος,

Sperat & in seua victus gladiator arenā,
Sic licet infesto pollice turba minax.

Hoc Tranquillus dixit, infestis spectatoribus dimicare, in Iulio
cap. xxvi. Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimica-
rent, vi rapiendos seruandisque mandabat. Causa huic maleuolæ
notæ à contrario prouerbio in fauore pollices premendi, quod
apud Plinium Horatiumque. Ceterum in quos fauor popu-
li, in quos odium inclinare solitum: discite ab his exemplis.

Pollices pre-
mere.

Andacia &
constantia
gladiatorum
a ceptra po-
pulo.

Ignavia,
odio.

Cicero pro Milone: Etenim si in gladiatoris pugnis timidos & sup-
plices, & ut viuere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes &
animosos & se acriter ipsos morti offerentes, seruari cupimus. Seneca
de Ira lib. i. Quid gladiatoribus quare populus irascitur, & tam ini-
quæ ut iniuriam putet quod non libenter pereunt? contemni se iudicat,
& vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur. Et bene
furorem hunc Quiritorium tangit Lactantius lib. vi. Quæro nunc
an possint pij & iusti homines esse, qui constitutos sub ictu mortis ac
misericordiam deprecantes, non tantum patiuntur occidi, sed efflagitant.
Irascantur etiam pugnantibus, nisi celeriter è duobus alter occisus est.
Exhorruimus in hac commemoratione, & Heu sæuitiam! in-
quit Duza: supra fidem meam, nisi fidos dares auctores. Cer-
ta Duza res, inquam ego. sed meo voto, Utinam illi Bufirides
omnes vnū oculum habuissent! Sed nos spectemus etiam. Dic
Victor. Iterumque Victor: Post hæc ergo, inquit, suffragia vul-
gi, si alba quidem fauensque sententia; miser ille mittebatur,
sed in eum diem aut id Munus dumtaxat, ut cenfeo. sin fune-
sta; boni gladiatoris erat decumbere, & libenter fortiterque re-
cipere ferrum. Id enim imperabatur, Recipe ferrum. Cicero pro
Sextio: Ipsum verò quid accusas? num defuit gladiis? num repugnauit?
num, ut gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit? Iis verbis
subiecta vis, ut iugulum vltro præberent, ne membrâ conträ-
herent, ne manum opponerent. Mira firmitas, si in re bonâ se-
riaque. Seneca epistolâ xxx. Mors enim admota, etiam imperitis
animum dedit non vitandi inuitabilia. Sic gladiator totâ pugna timi-
dissimus,

Recipere
ferrum.

dissimus, iugulum aduersario præstat, & errantem gladium sibi attem-
perat. Cicero prorsus graphicè totam rem depinxit in Tuscula-
lanâ secundâ: Quis mediocris gladiator non modò stetit, verum etiam
decubuit turpiter? quis cum decubuisset, ferrum iussus recipere, collum
contraxit? Seneca iterum, De Tranquillitate: Fortuna illa quæ
ludos sibi facit, quo, inquit, te seruem malum & trepidum animal? eò
magis confodieris & conuulneraberis, quia nescis præbere iugulum.
Viues tutius & morieris expeditius, qui ferrum non subductâ cerui-
ce, nec manibus oppositis, sed animosè recipis. Pertinet huc apud eum-
dem Tullium pro Roscio, C. Fimbriæ impotens responsum,
Scæuulam accusantis quod non totum ferrum corpore recepisset. Et
allusit poëta magnus:

Sic loquitur, iuguloque haud inscius accipit ensem.

Etiam Prudentius:

Ferrum in papillas omne recepero.

Et tamen misericordia (si ita placet) admixta his sceleribus, si-
quis caderet gladiator famosus. Statius, de leone:

Miserabiles
famosi gla-
diatores.

— quod te populis que patresque,

Ceu notus caderes tristi gladiator arenâ,

Ingemuere mori.

Imò & quidam quasi mitiores, auertebant se à vulneribus.
Quintilianus Declam. cclxxxix. Multi se à gladiatorum
vulneribus auertunt: & quamquam nemo dubitet illud spectaculum
esse in parte poenarum, tamen nequissimorum quoque hominum supre-
ma pericula habent suam gratiam. At illud feritatis inauditæ, quod
Lactantij ipsis verbis ponam: Quinetiam, inquit, percussos iacen-
tesque repeti iubent, & cadauera ictibus dissipari: nequis illos simu-
latâ morte deludat. Et estne super alius ad sæuitiam gradus? Est.
Nam & manum mittebant in vulnus, & sanguine velut se pro-
luebant. Colligo ex Lampridij Commodi: qui omen sibi ante
mortem, ut ait non leue fecit. Nam cum in gladiatoris occisi vulnus
manum misisset, ad caput sibi deterfit. Illud scilicet prodigio habi-
tum, non quod manum cruentasset (ex more enim) sed quod
capiti suo admoisset. quasi precatus sibi suoque capiti eadem.
Sed nec defuisse è populo scite, qui gladiatorum sanguinem ex
ipso vulneris hiatu biberent, calidum adhuc spirantemque.
contra morbum, fateor: sed iusta Plinij detestatione, cum pla-

Iterabans
ictus.

Manum in
vulnus mit-
tebant.

Bibebant
sanguinem.

lxxxviii
cap. i.

gis ne

gis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Non ergo iniuriâ in hanc feralem arenam illata, vnâ cum reliquo apparatu, Libitinæ instrumenta. vt esset videlicet, quò mortui subito efferrentur. Quinctilianus clarè notat: *Sonabant clangore ferali tubæ, illatisque Libitinæ thoris ducebatur funus ante mortem.* Nec Plinium aliter audietis lib. xxvii. cap. iiii. vbi de gladiatorio munere Neronis: *Arma verò & Libitina, totiusque vnius diei apparatus è succino.* Ab hac re certa porta in Amphiteatro, quæ Libitinenfis dicta. Lampridius in Commodò: *Galea eius bis per portam Libitinensem elata est.* Dio de eadem re: *καὶ ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τὸ κρένος αὐτῆς καὶ τὰς πύλας, καὶ ὅτι οἱ τελευτῶντες ἐκφερόνται, ἐξεκομίζον:* id est, *Et quòd ultimâ spectaculorum die, galea eius per eam portam quâ mortui efferri solèt, elata est.* Ex his videris, opinor, satis, quanta ista cruditas: & quàm iure Prouerbij vicem scripserit Possippus Comicus apud Athenæum:

* Nos miserriores gladiatoribus funus.

* Τῶν μονομαχούντων ἐστὲν ἀθλιώτεροι.

CAPVT XXIII.

Premia victorum, palma, & pecunia. item Rudis. Discrimen inter Rudem & Pilleum: Arma ad Herculis.

Palma gladiatorum.

Pecunia iudicis.

INTERFATVS hîc ego, Parce oculis, inquam, istis Victor. non enim vltà possum sine lacrimis. Lupi, non homines, quique edere sustinuerunt, quique spectare. Maeste Constantine, qui sustulisti. Date etiam paullulùm, inquit Victor. iam ad exodium perducta res: & pugna certè pugnata est. Venio ad ea quæ post pugnam. Præmia dico, & Rudem. Præmia? inquam ego. quid? vtrumne istis paricidis? Istis, inquit. Augustinum audi tecum indignantem libro iiii. De ciuit. cap. xiiii. *Pugnant etiam gladiatores, vincunt & ipsi: habet præmia laudis & illa crudelitas. & quidem præmium victori duplex, Palma & Pecunia.* De palmâ Suetonius Caio: *Myrmillonem ferreâ sicâ confodit, & more victorum cum palma discurrit.* Lampridius in Commodò: *Tantum palmarum gladiatoriarum consecerat, vt mille contingeret.* Cicero pro Roscio: *Plurimarum palmarum nobilis ac vetus gladiator.* & ibidem: *Multas eius esse infames palmas, hanc primam lemniscatam quæ Romæ deferatur. iisdem & pecunia data.* Suetonius

nus

nus in Claudio, de subito gladiatorio munere loquens: *Nec vllò spectaculi genere communior* (ego verò legerim, *comior*: vt comitatem Claudij prædicet) *aut remissior erat: adeò vt oblatos victoribus aureos, prolataque sinistrâ manu, pariter cum vulgo voce digirisque numeraret.* Iuuenalis Satyrâ vii.

Suetonius correctus.

Accipe victori populus quod postulat aurum.

Quæ donationes effusè creuerant, & coërcendæ à Principibus sæpe. Sed & vltà legitima præmia, corollaria adiciebantur, exemplo à scenâ. Suetonius Augusto: *Corollaria & præmia alienis quoque muneribus & ludis & grandia & crebra de suo offerebat.* Superest de Rude: cuius mentio iucunda mihi. * Hanc indulgebant gladiatoribus veteranis, quasi magisterij signû: aut etiam nouis, in nouo aliquo & strenuo facto. Idque populo impetrante. Quinctil. *Quidam vt patrem sepeliret, se auctorauit: sed die muneris productus, sub titulo causæ rudem postulante populo accepit.* Hanc gladiator (si tamen vera & germana Acronis in Horatium nota) *stans ad crepidinem Circi sub circulo Amphitheatri à populo petere & impetrare solebat.* Dabat eam, vt videtur, Editor, vel Lanista etiam ipse. Calpurnius Declam. l. in Themate: *Redemit eum Lanista, & rudem ei in arenâ dedit.* Sed tamen, vt dixi, populi arbitrio aut postulatione. quod etiam in aliis præmiis obtinuit. Lactantius: *Non potest esse immunis à sanguine, qui voluit effundi: aut videri non interfecisse, qui interfectori & fauit & præmium postulat.* At Rudis mentio apud omnes scriptores crebra: eius effectus, liberatio ab arenâ. Quod tamè distinctè intelligetis, aliter atque aliter pro conditione gladiatorum. Quidam enim, (vt Duza hîc prædixit) liberi erant siue Auctorati, qui arenæ operam pretio locabant. Ij donati rude, redibant in veterem prorsus libertatem, nullo vltà vinculo seruitutis. Exemplum in Opilio Macrino, de quo Capitolinus: *Plerique gladiatoriam pugnam eum exhibuisse dixerant. & acceptâ rudi, ad Africam isse, venatorem primò, post etiam tabellionem fuisse, deinde aduocatû fisci.* Alij è gladiatoribus, conditione serui. Hi donati rude, non libertatem accipiebant, sed vacationem dumtaxat à pugnâ Lanistæ deinceps proue lanistis erant. doctores tironum, & batuebant, non pugnabant. Ideò rura rudis Ouidio dicta:

Rude donare. * Rudem è se rula: de qua li. i. cap. xv

Acronis ambigua adseritio.

Discrimen in datâ rude, pro personis.

Auctoritati, statim & plenè liberi.

Serui, non item.

Tutaque, deposito poscitur ense, rudis.

P

Quòd

Sed pillo in
posio iis o-
pus.
Exempla
scilicet reli-
quorum ser-
uorum.

Qui damna-
ti in ludum,
non temere
liberati.

Rudiarj
gladiatores

Mox arma
consecrandi
Herculi.
Hercules
Athletis gla-
diatorib; q;
preses.

Eius templi
vulgo in
Amphithea-
tris.

Quod si libertatem etiam impetrarent: mos erat, uti pillearentur, id est, * pillei impositione liberi iudicarentur. Itaque Terullianus bene Rudem à Pilleo sciunxit: Et qui insigniori cuique homicida leonem poscit, idem gladiatori atroci petat rudem, & pilleum premium conferat. Quæ tamen præmia ne temerè conferrentur: cautum est quid in noxiis damnatisque seruaretur. Tempus rudi, tempus pilleo præscriptum. Quod è solo Fragmento Vlpiani nobis innotuit, vulgato à doctissimo I C. Pythæo. Est autem differentia, inquit, inter eos qui ad gladium & eos qui ad ludum damnantur. Nam ad gladium damnati, confestim consumuntur, vel certè intra annum debent consumi. Enimuerò qui in ludum damnantur, non utique consumuntur, sed etiam pilleari & rudem accipere possunt post interuallum. Siquidem post quinquennium pilleari: post triennium autem rudem induere iis permittitur. Vbi vel ex interuallo temporis vides pilleum rude meliorem. Qui donati rude, Rudiarj dicti. Tranquillus Tiberij cap. vii. Munus gladiatorum dedit, rudiaris quoque quibusdam reuocatis auctoramento centum millium. Ex quo pronum colligere, non depugnasse vltra rudiarjos, nisi pretio aut sponte inductos. Horatij versus totum hunc ritum satis aperiunt, Ad Mæcenatem suum:

Speclatum satis & donatum iam rude, queris

Mæcenas iterum antiquo me includere ludo.

Non eadem est ætas, non mens. Veianus armis

Herculis ad postem fixis, latet abditus agro.

E quibus postremis admonitum etiam hoc volo: morè fuisse, uti gladiatores emeriti arma sua suspenderent ad Herculis: sacra videlicet eiusmodi gymnasiolorum deo. Nam & athletic & gladiatoribus Hercules præesse putabatur: qui facta eius scilicet & robur æmulerentur. De athletic, lapis Græcus Romæ indicat, in quo aliquoties nominati, οἱ περὶ τὸν Ἡερακλέα ἀδλνται: id est, Herculei athleticæ. Varro: Ex his atque huiusmodi institutis vel ad Herculis athleticæ facti erant. De gladiatoribus, præter Horatium Commodus ille testis, qui Herculem dici se voluit, imò pingi, fingi: quia gladiator. Igitur ut in Circo, Neptuni: in theatro, Veneris: sic in Amphiteatro, Herculis ædes vulgò. Vitruuius indicat clarè lib. i. admonens extruendam ædem Herculi, vbi gymnasia aut amphitheatra non sunt, in Circo.

Studia vulgi in varia genera gladiatorum. item sponsiones. Principum ipsorum crudus fauor.

DIXIN' omnia, Lipsi? an est quod me fugit? fugit etiam. Nam de factionibus sponsionibusq; in Arenâ, dignum notâ. Vilissimæ enim animæ addictæ his ludis & velut consecratae, in partes diducebantur, & magno studio huic generi gladiatorum fauebant aut illi. Atque ut in Circo, alius in Vencutum pannum, alius in Prasinum pronus: sic in Amphiteatro, hic in Thracum armaturam, alius in Myrmillonum aut Secutorum. Antoninus Imp. in vitâ suâ: παρὰ τῆς τετραγώνος, τὸ μὴτε παραμαρῆς, μὴτε βενετιανὸς, μὴτε παρμαλῆος ἢ σεκτορείος γενέσθαι: id est, Ab educatore suo, non Prasinus, non Venetianus, non Parmularius, aut Secutorius factus. Parmularij videlicet fautores Thracum dicti, quia parmæ fauebant: & simili modo, Secutoriani. Martialis:

Vincenti parmæ cum sua turba fauet.

Apud Arrianum Epictetus & explicat hunc morem & coercet lib. iiii. Dissertationum, cap. iiii. quem videte. Sed & sponsiones interponebantur vulgò, uter vinceret. Ouidius i. de Arte:

Hos aditus Circusque nouo præbebit amor:

Sparsaque sollicito tristis arena foro.

Illâ sæpe puer Veneris pugnavit arenâ:

Et qui spectauit vulnera, vulnus habet.

Dum loquitur, tangitque manum, poscitque libellum;

Et querit, posito pignore, vincat vter:

Saucius ingemuit, telumque volatile sensit,

Et pars spectati vulneris ipse fuit.

Et vulgus hæc tantum? Principes imò ipsi. Titus Imp. studium armaturæ Thracum præ se ferens, sæpe cum populo & voce & gestu, ut fautor, cauillatus est, ait Suetonius in Tito cap. vii. Quo loco non luscitiosus sed cæcus Glareanus, qui rescribendum contendit, non ut fautor, additâ negatione. Sed ego, vosque, capimus. Domitianus contra, in hoc quoque dissidens à fratre, myrmillonibus fautor. Nec simplex hic fauor, & in re ludicrâ,

Causa mor-
tis hic saue-

Suetonius
explicatus.

* Domitia-
num tangit.

Plinius cor-
rectus.

ludus: in iram, inimicitiam erumpebat, imò cædem. Domitia-
nus Patrem familias, quòd Thracem myrmilloni parem, munerario im-
parem dixerat, detractum è spectaculis in arenam, canibus obiecit, cum
hoc titulo, Impiè locutus parmularius, vt verba Suetonij sunt Do-
mitiani cap. x. Hoc volebat scilicet ille ciuis, Thracem resi-
stere myrmilloni posse, cui viribus par: non posse Editori (ipsi
nempe Domitiano) à quo premebatur. Hoc dictū luit sangui-
ne suo miser. Appositè & aperte hanc sœuitiam tetigit Plinius
in Laudatione Traiani: Nemo spectator spectaculum factus, mise-
ras voluptates vnco & ignibus expiauit. Demens* ille verique hono-
ris ignarus, qui crimina maiestatis in arenâ colligebat, & se despici ac
contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur, sibi maledici in
illis, suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur: cum se
idem, quod deos: gladiatores, quod se putabat. At tu Caesar quàm
pulchrum spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti? Vidimus de-
latorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum. non solitudinem
illi nouiter (moneo legendum abiunctis litteris, non iter) sed
templum, sed forum infederant, &c. Et sanè etiā antè Domitianum
hæc factitata: ex his Senecæ verbis, lib. i. de Clementiâ, cap.
xxvi. Non conuiuia secunda ineunt, in quibus lingua sollicitè
etiam ebriis custodienda est: non spectacula, ex quibus materia crimi-
nis ac periculi queritur. Apparentur licet, inquit, magnâ impensâ
& regis opibus, & artificum exquisitis nominibus: quem tamen è
ludo in carcerem ire iuuet?

CAPVT XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici possit. Solitos dari sub belli
tempus. In fine mos de reliquiis vini.

SED ego abiungo fessus. & dicite feriò, nōne etiam
vobis

Lumbi sedendo, oculique spectando dolent?

Pro gladi-
atoribus ali-
quid.

Non mihi, ait Lernutius. Pulchri isti & oblectantes ludi. Ego
ad eum adducto vultu, Quod verbum te fugit? inquam. Ex
imo pectore id dicis, an è labris? Ex pectore, inquit: atque adeò
addo vtilis fuisse, non solum oblectantes. Nec vultu isto me
terrueris. de Romanis loquor, non de nobis: de noxiorum cæ-
de, non

Bellicum esse
spectaculum.

Meditatio-
nem fortitu-
dinis.

Voluptatem
spectantium
accessionem
esse non sinit.

Cupiditas
humana vi-
dendi san-
guinis.

Ad mortis
contemnum
facere.

Ideo dari so-
lent tempore
belli.

de, non de innocentum. Et dic, sodes, tu: gentem natam ad
arma, & in armis, cui fatum, vi domare orbem: miraris in re-
missionibus ludicrisque ipsis pretulisse arma? sanguinem ocu-
lis usurpasse & cædem? Ego verò à legislatoribus multas me-
ditationes gymnasiaque instituta scio ad fortitudinem: nul-
lum efficacius isto. Lacedæmonij pueros ad aram cædunt,
sanguinem eliciunt: tu homo misericors, si interuenias,
credo, plores. At palæstram eam fortitudinis patientiæ-
que Lycurgus censuit. Atque illi in liberis innoxiiisque
corporibus sœuitiâ eâ vti: Romanis, quos scelera sua lex-
que damnarant, non licuit interficere animaduersioni pa-
riter & exemplo? At enim delectati eâ cæde fuerunt. Fa-
teor, sed non is finis. Non delectare, sed confirmare eo
spectaculo mentem oculosque voluerunt: & viuus præ-
sentibusque exemplis monere Fortiter agere, fortiter pati. Ac-
cessit tamen trepida quædam voluptas. quid mirum? Apud
nos ipsos, qui religione & more arcemur ab lanienâ, in hanc
partem scilicet non peccatur. Præliorum igitur sermo sit: quo-
tusquisque erit, qui non è speculâ aliquâ videre optet pugnan-
tium morientiumque stragem? Lege in reum agatur: quis non
relictis rebus in forum accurret, vt strictum carnificis gla-
dium videat, & vnius miseri purpuream ceruicem? Ita est.
queri libet de peruersitate naturæ. Hominem nascentem vi-
dere non capimur: capimur præter fatum morientem. Sed
Romanis, vt dixi, qui primi ludicri auctores, non is scopus:
militiam modò & fortitudinem spectarunt. Cicero bene Tu-
sculanâ secundâ: Crudele gladiatorum spectaculum & inhumanum
nonnullis videri solet. & haud scio an ita sit, vt nunc sit. cum verò
fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nul-
la poterat esse fortior contra dolorem & mortem disciplina. Et Plinius
in Panegyrico: Visum est spectaculum inde non enerue nec fluxum, nec
quod animos virorum molliret ac frangeret: sed quod ad pulchra vulne-
ra, contemptumque mortis accenderet, cum in seruorum etiam noxio-
rumque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur. Ita-
que dabant plerumque gladiatores, ituri ad bella. Spartianus
in Seuero: Profectus dehinc ad bellum Parthicum est, edito munere
gladiatorio. Et satis multis verbis Capitolinus in vitâ Maximi &

Balbini : Unde autem mos tractus sit ut proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium & venatus darent, breuiter dicendum est. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hostes factam, ut ciuium sanguine litato specie pugarum se Nemesis, id est vis quadam fortune satiaret. Alij hoc litteris tradunt, quod verisimilius credo, ituros ad bellum Romanos, debuisse pugnas videre, & vulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes, (emendandum censeo, nudos inter se coortos,) ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut sanguinem pertimescerent. Atque hæc satis, ut opinor, ad exculandum publicum morem. quem tamen ipsum priuatim si spectas, quid? non tu, Lipsi, momentum aliquod habuisse censes ad virtutem? Magnum. Tempora nostra, nosque ipsos videamus. Opidum ecce vnum alterumue captum, direptum est, tumultus circa nos, non in nobis : & tamen concidimus, ac turbamur. Vbi robur? vbi tot per annos meditata sapientiae studia? vbi ille animus qui possit dicere, Si fractus illabatur orbis? Ignaue miles, sequere me non in philosophicum, sed in hunc pugatorium ludum. Vides tu illum gladiatorem? illum barbarum? illum perditum? fortiter ecce occumbit : iugulum præbet: ferrum attemperat sibi ipsi. Tu degener, rem non trahis in exemplum? non tecum sic loquere? Homullus ille sine litteris, sine disciplinâ, mortem contemnere potest, extremum rerum humanarum : exsilium ego & mutationem loci formido. Ille sanguinem amittit alacer: ego si ager aut refculæ meæ mihi eripiantur, plorem. Ceruorum videlicet similis, quibus ut frustra ingentia cornua, cum desit animus, sic mihi hæc litterarum tela nescio vti. Desierat Lernutius. & parabam respondere ego: sed Duza interpellans, Ne nunc reciproca Lipsi, inquit, hanc ferram. Diei tempus vides? contenebrauit. Certè video, inquam: eamus. Et iam surgere nitebamur, sed capite quassanti Lernutius, Non ira, non ira, inquit. non dimitto. Quid? inquam, etiam Caligulam imitabere, & inclusos necabis in hoc Circo? Prorsus, inquit. aut vos bellaria hæc tangite, ne adposita frustra. Vin' tu, Lipsi, de hoc cannarum melle? Sacchar appellarunt Arabes. Certè conuenit tibi homini tam miti & tam molli. Ego renui: &, non capio, inquam, ab hoc Falaride. Apud Anthropophagos nasci debuisti tu, non spectas.

Atqui non per cohortes pugnant vulgo. Capitolinus correctus.

Potuisse etiam priuatim esse vtile id ludum. Exhortatio ad constantiam.

spectasses solùm, credo, sanguinem, sed gustasses. Pax! bona verba, ait Lernutius. & in fermento es? exiurabo potius, me priora illa dixisse per iocum. Vinum hoc à me cape. Cyathumque porrexit, quem ego vix summo ore delibans puero tradidi, & bibere iussi. Non tulit Lernutius : & quæ hæc res? inquit. Proba & antiqua, inquam. Ita receptum, ut in fine mensæ, puero qui à poculis, reliquias darent vini. Imò religio quædam in illo. Athenæus libro extremo: Εἰς τοῦ δὲ ἡν ἀναστῶσι τῷ δέει πινῃ, καὶ ἀείσουσι, τὸ λοιπὸν τῆς ἀφράτου τῆς δίδοντι παιδὶ ἐμπιῆν δίδοναι, Id est: Mos erat ut cum surgerent à mensâ, cumque libassent, vini reliquum puero illi darent qui bibere ministrasset. Dixi, & surrexi. sed Victor ad nos, Amici, inquit, cras nempe apud me eritis. Hem! inquit Duza. cras iterum ad conuiuium? Hæc erit profectò, ut Græci dicunt, συμφῆς βίος. Tamen, si Pighius hic vult, me Victor, vince. Sint sanè hæc tertia legitima Saturnalia, inquit Pighius. Veniemus. Dictum simul, abiturumque.

Reliquia vinipincernæ puero data, ritu prisco.

FINIS.

INDEX CAPITVM

QVÆ LIBRO PRIMO.

CAPVT I.

OCCASIO & origo horum sermonum.

CAPVT II.

Salini religio in mensa. Arnobius explicatus: Livi lectio vulgata defensa. Saturnalia, seruorum dies. Seneca correctus, explicatusque. Saturnus deus. Festus & Cicero emendati. Mutatio vestis. Synthesis. Plautus explicatus. Petronius & Diocorrecti.

CAPVT III.

De Saturnalibus diebus. Opalia. Suida lux. Ausonio medicina. Varro lux & medicina. Aucti Saturnalium dies.

CAPVT IV.

Etiā quæsitum de diebus. Obiectiones posita, & in parte remota.

CAPVT V.

Saturnalia gladiatoribus ludisque destinata. Ipsi gladiatores Marti, vel potius Saturno sacri. Saturnus inter inferos, maleficus, & cruento sacro gaudens. Tibullo lux, & Tertulliano. Sacerdotes Saturni.

CAP. VI.

Gladiatores olim in conuiuiis: Campanorum instituto. Romani idamulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in cubiculariis gladiatoribus. Germanorum immunitas.

CAP. VII.

In genere de spectaculis, primò. Tum de celebritate & frequentia gladiatorij ludicri: quàmque id gratum. Quo nomine antiquis dictum, Munus, Munerarius, Munerator. Editio: Editor. Tacitus correctus. Gladiatores significatione duplici: pro reproq. hominibus.

CAP. VIII.

Dispositio & ordo futuri sermonis. Origo ludicri: & causa. Ciceroni lux facta. Primi gladiatores. Ausonio præluximus, eumque emendauimus. Recensio veterum munerum, quæ olim comprehensa Actus, inter res serias. In illustrium funere gladiatores: mox etiam plebeio, idq. ex testamento. postremò & feminarum.

CAP. IX.

Præter funus & religionem, etiam voluptatis causâ dati gladiatores. A plerisque magistratibus etiam Sacerdotibus. Arcarius (in quâ voce Lampridius correctus.) Imperatoribus.

CAP. X.

Nec Roma solum, sed in prouinciis: ubi reges dabant, præsidésque. paulatim in coloniis & municipiis increbuit mos: ubi minores magistratus dabant, postea promiscuè priuati, vario prætexu. Dies etiam, quibus ex more dabant.

CAP. XI.

Crebritas munerum, & multitudo.

INDEX CAPITVM.

121

tudo pugnantium, supra nostram fidem. Plinius ac Suetonius probabiliter emendati.

CAP. XII.

Detestatio huius verè sceleris, quæq. leges ab antiquis lata, ad coercendum effusam præbitionem. Ea duorum generum, quæ certos homines ab editione arcerent: quæq. numerum & modum editioni ipsi ponerent. Postremò tota res sublata. Ammianus explicatus, & Prudentius.

CAP. XIII.

Additamenti loco ad primam sermonis partem adiectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illustratus.

CAP. XIII.

Pars secunda, De loco, qui cum duplex, primò de Ludo dictum. Cui rei inuentus: quàm multi Roma: qui præfecti & administri: De victu & saginâ gladiatorum in his ludis, qui fuere etiam extra Romam. & aliquid de ludorum formâ.

CAP. XV.

Ludorum præfecti, Lanista: qui familia præesse dicti, eamq. Ducere. Idem doctores, magistri, Commen-

tabantar, Dictata dabant. Tirones apud eos instituti: quorum exercitium Batuere rudibus. Rudem videri gladium è ligno. Aliamq. lanistis fuisse, ac tironibus.

CAP. XVI.

Mensa secunda interruptus paululum sermo de loco: dictumq. per occasionem de Saturnaliciis muneribus: item de Apophoretis, quæ duplicia: & in mensis, item in ludis spectaculisque.

CAP. XVII.

Iterum ad gladiatores reditum: deq. locus pugna dictum. Ea sunt Rogus, Forum, Amphiteatrum, Septa, Circus, Vici & regiones.

CAP. XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi. unde id dictum, & cui rei vsusque. Obiter etiam de obscenâ ludi parte.

CAP. XIX.

Finis conuiuij sermonisq. per occasionem de diludiis. item de ratione inuitandi ad hilaritatem, inusitatum hodie. Ammianus expletus à cōiecturâ. De Mutatione, Agellius correctus, & Nonius.

QVÆ LIBRO II.

CAPVT I.

QUID ante diei secundi conuiuium, cum Victore dissertatio super Taciti loco de inuentione argenti apud Germanos. crebra manuum lautio antiquis.

CAPVT II.

In ipso conuiuiio de Carptorum munere, & vario nomine. Item de structoribus. Translatus ceptus sermo à Pighio ad Duçam.

Q

CAP.

INDEX CAPITVM.

CAPVT III.

Propositio dicendorum: primoq;
de conditione gladiatorum. quosdam
seruos esse, aut quasi seruos: quosdam
initio liberos, imò nobiles. Equites
Senatoresq; passim arenâ se polluisse.
quod aliis principibus permissum,
aliis vetitum.

CAPVT IV.

Feminas imò ipsas descendisse in
hunc ludum: in publico depugnasse.
Dum id vetitum à Seuero.

CAPVT V.

Liberos homines qui in arenam
veniebant, propriè Auctoratos di-
ctos. pretium mercesq; eorum, Au-
toramentum. Vis & effectus Aucto-
rationis. Item solempne gladiatorum
iuramentum.

CAP. VI.

Facta sine dicendi de conditione
gladiatorum, interlocutiones alia-
rum rerum inserta. De Orientalium
parcimoniâ, vel abstinentiâ potius,
in potu. De nunciis litterisq; per co-
lumbas aut hirundines, etiam in Spe-
ctaculis.

CAP. VII.

Reditio ad gladiatores. De gene-
ribus eorum, & discrimine. De Se-
cutoribus primò: causâ nominis: ra-
tione pugnandi, & armis.

CAP. VIII.

De Retiario. unde petitum id ge-
nus. descriptio pugna, & armorum.
& cum quo commissus.

CAP. IX.

De Threce. unde, & quando or-

ti. de armis eorum, & præsertim ac-
curatè de Sicâ,

CAP. X.

De Myrmillone. origine nominis
vix inuentâ, ipsi è Galliâ petiti. Ar-
ma eorum & compositio.

CAP. XI.

De Hoplomacho & Samnite: qui
fortassis iidem. Samnitum origo, &
arma. Item de Prouocatoribus.

CAP. XII.

De Essedariis, deq; Andabatib;
& de utriusque ratione pugnandi.

CAP. XIII.

Quidam adiecti nondum pernoti.
Dimachari, Laquearij. item osten-
sum confundi interdum dicta nomi-
na à poetis, sæpe à litteratoribus se-
midoctis. Artemidori caput descrip-
tum ad lucem.

CAP. XIV.

Pausa aliqua iterum. interea de
Suppositiciis dictum. deq; sorte. sta-
tim in viam reditum, & reliqua ge-
nera vel cognomina potius gladiato-
rum adiecta. primò Pegmares.

CAP. XV.

Meridiani, non inter veros le-
gitimòsque gladiatores: siue armis, si-
ue arte seminudi.

CAP. XVI.

Plura agnomina vno capite. Fis-
cales siue Caesariani. Postulaticij. Ca-
teruarij. Consummati. Ordinarij.
Causæ omnes nominum explicatæ.

CAP. XVII.

Ad terminum de hominibus, ve-
tis adie-

INDEX CAPITVM.

123

stis adiecta: Togâne fuerit, an Tunica.
item quid ornamenta.

CAP. XVIII.

Finis DuXiaci sermonis. Oreditur
Victor, partiturq;. Hoc capite, appa-
ratus & inuitatio, quæ ante diem
muneris usurpata, explicantur.

CAP. XIX.

Quæ ipso die facta: & tamen an-
te pugnam. Pompa, traductioque:
compositiones, & ostensio ornamen-
torum. Prælusio, hastis, rudibus, ar-
mis: Tuba cantus, & versa arma.

CAP. XX.

Pugna ipsius descriptio. In statu
stabant. Petebant, repetebant. Exi-
bant, excedebant. Latus tegebant.

CAP. XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet. La-
si supplicabant, & arma submitte-
bant: populum, editores, orabant. si
is vellet, mittebantur. Quid missio,
& pugna sine missione.

CAP. XXII.

Populus moderator & arbiter ho-
rum ludorū. Intercedebat. interficie-
bat motu pollicis. Ferrum recipere iu-
bebantur prostrati. qui non vno ictu
interficiebantur. manum mittebant
in vulnus. postremò Libitina in Am-
phitheatris.

CAP. XXIII.

Premia victorum, palma & pe-
cunia. item Rudis. discrimen inter
Rudem & Pillem. Arma ad Her-
culis.

CAP. XXIII.

Studia vulgi in variis genera gla-
diorum. Item sponsiones. Princi-
pum ipsorum crudus fauor.

CAP. XXV.

Quid pro Romanis proque his
ludis dici possit. Solitos dari sub
belli tempus. in fine mos de reli-
quis vini.

Q 2

F I N I S

INDEX RERVM
ET VERBORVM.

A.		
A ccubitoria vestimenta.	15	Aterius à Retiario occisus. ibid.
Acinacis Perfarum.	80	Auctorare. 69
ἀκινάκης.	73	Auctorati gladiatores. ibid.
Ad cultrum.	66	Auctoramentum. ibid.
Ad gladium.	ibidem	Augustus primus spectaculorum Edi- torem, Munerarium dixit. 25
Aduentitia.	9	Aur. Victor explicatus & emendatus. 101.
Aeneatores, Tubicines.	103	Ausonius correctus. 16
Agellius correctus.	59	& explicatus. 27
ἀγέλλος.	25	B attalia gladiatorum exercitationes. 49
Alcedonia.	8	Battalia, gymnasium gladiatorum. ibidem.
A lineâ excidere.	28	Batuere quid? 49, 81
Ammianus illustratus.	41	Belli tempore dati gladiatores. 117
Amphitheatra ludicro & venationi da- ta.	54	Betizare. 60
Amphitheatra sedes cadium f. gladia- torum.	34	Bitere. 59
in Amphitheatro templum Hercu- lis.	114	Bona Saturnalia clamari solitum. 12
Amplexus, gratulationis signum.	8	Bustuarij gladiatores. 27
Anaxagorâ locus de patria.	7	C enatoria vestis, domestica tan- tum. 13
Andabata, qui?	86	Cæsariani gladiatores. 93
clausis oculis pugnabant.	ibid.	Calamitas orbi inuecta per ludos gla- diatorios. 38
Andabatarum more pugnare.	ibid.	Campani conuiujs gladiatorum spe- ctacula exhibuerunt. 22
Andabatis galea ex auro.	87	quos Romani imitati sunt. ibid.
ἀνδῆται.	55	Candidatis gladiatores dare vetitum. 39
Apophoreta, quid?	52	Caninum prandium. 71
Apophoreta Saturnalibus missitata. & in ludis.	51	Capitolinus correctus. 118
Apophoreta, lanx.	52	Captiui in exsequijs immolari soliti, & ad bustum. 27
Apparatus aulicus.	93	Carptores, qui? 62
Appianus illustratus.	29	Carpus, quid? ibid.
Apuleius illustratus. & interpretatus.	35	Cateruarij gladiatores. 94
Argenti venæ apud Germanos quando reperit.	74	Cellæ meretriciæ. 47
Arma, ornamenta dicta.	60	Cellæ seruales. ibid.
Arma lusoria.	96	Cerei in Saturnalibus dati. 53
Arma pugnatoria.	101	Cheironomontes. 63
Arma submittere.	ibid.	Chirurgi etiam medicorum nomine comprehensi. 45
Artemidorus emendatus.	107	χίτωνος ἀνδρῶν.
85, explicatus, & interpretatus.	81, 86	Cicero emendatus. 11, 39
Asparagi quàm coquantur, redire ci- tiùs.	84	& explicatus. 27, 87, 97
Aterij somnium.	9	Claudius
	77	

Claudius Prætoria munera tollit. 32,	Dominia & Dominus quid? 59
36	Domuitio. 56
Clemons Alexandrinus correctus. 80	Drusiani gladij. 100
Clypeus, ensis & galea, sunt arma Secu- toris. 75	Ducere classem. 48
Coacti gladiatores. 69	Ducere familiam. ibid.
Collum inuadere. 8	Ducere ordines. ibid.
Columbæ ad ferendas litteras, in Spe- ctaculis. 72	E Anus, Ianus. 11.
Columbæ liberatrices. 73	Edicere diem. 97
Columbæ sacre Syris. 72	Edicta. ibid.
Comburare diem. 11	Editiones Spectaculorum. 25
Commentator, pro Lanista. 48	Editores ludorum. ibid.
Committre gladiatores. 99	Editorum habitus vestisque. 42
Comparare gladiatores. ibid.	Eludere siue deludere. 102
Compitalia. 18	ἐκ χειρὸς νόμιμα. 9
Componere & compositio. 99	Ensis, clypeus, & galea, sunt arma Se- cutoris. 75
Coniectura in Cicerone. 105	Εἰς πόλιν. 90
Constantinus gladiatorum munus su- stulit. 40	Epieteti dissertationes. 12
Consummati gladiatores. 95	Equites Senatoresque ad gladium. 66,
Copis. 80	67
Corollaria. 113	Essedarij gladiatores. 85
Cranium mortui in mensam inferri so- litum. 57, 58	ratio pugnandi eorum. ibid.
Criticum acumen. 81	Eumenius Rhetor correctus. 101
Crixus Spartaci dux. 29	Excedere, exire, ludere, & eludere, vi- tandi verba. 106
κρίωνος ὄμιλος.	Exhortatio ad constantiam. 118
20	F abrum cadere cum ferias fullonem. 97
Cruenta Romanorum conuiuia. 23	Familiam ducere. 48
Crupellarij Gallis iidem qui Myrmillo- nes. 82	Familia gladiatorum. ibid.
Cubicularij gladiatores. 23	Famosi gladiatores, miserabiles. 111
Culigna. 9	Fauor interdum causa mortis. 116
Culter Venatorum. 66	Fax extincta & igni admota, vehemen- tius accenditur. 8
Cupiditas humana videndi sanguinis. 117.	Femina etiam ad gladium. 68
Curæ, infirmo vitandæ. 7	in gymnasijs nudæ. ibid.
Curatores mensæ. 63	Feminarum in funere etiam gladiatores dati. 30
D Eorum imago olim in mensâ. 9	Feminis monomachia interdicta. 68
Dictata dare. 49	Ferula quid, & vnde dicta. 50
Diludia, quid? 56	Ferulis vapulabant tirones. ibid.
Dimachæri. 87	Fides dea. 30
Diribitores. 63	Fiscales gladiatores. 93
Discrimen inter Missionem & Rudem. 107.	Florus illustratus. 29
Discrimen in datâ Rude, pro personis. 113.	Forensis vestis. 13
Diti sacri gladiatores. 21	Frigus strictum. 8
Doctores, pro Lanistis. 48	Fronto orator Turbonis tribunal adiit in veste conuiuiali. 14
Domestica vestis. 14	Funus causa muneris gladiatorij. 26
Domini ludorum. 25	Funus indictum. 28

G alea communis plerisque gladiatoribus.	75
Galea cristata Samnitium.	84
Germanorum immanitas.	23
Gladiator, quis.	26
Gladiatores orti ab Etruscis.	ibid.
Gladiatores primi publici Romæ.	27
Gladiatores è quo genere hominum.	64.
Gladiatorum varia genera.	65, 66
Gladiatores bustuarij, 27. Casariani, 93. cateruarij, 94. coacti, 65, 69. cubicularij, 23. fiscales, 93. obsequentes, 95. ordinarij, 95. postulatij.	93
Gladiatores consummati.	95
Gladiatores victores.	94
Gladiatores dati à plerisque Magistratibus.	30, 31, 32
etiam: Sacerdotibus & Principibus.	32, 33. à quo & quando sublati.
42.	40.
Gladiatores, Venatio & Circenses Saturnalibus propriè dabantur.	19.
olim tantum in funere.	28, 29. & super mensam.
22	
Gladiatores ubi dati.	53, 54
etiam in Græciâ & Iudæâ.	33
Gladiatores pro ipsis ludis apud Ciceronem.	26
Gladiatores Marti, vel potiùs, Saturno sacri.	19
item Diti.	21
Gladiatoria rei intellecta utilitas maxima.	21
Gladiatorij Indi aliis celebriores.	24.
gratissimi plebi.	25
Gladiatorij victus ratio.	46
Gladiatorium, quid?	26
Gladiatorum crebritas & numerus.	37
Gladiatorum editiones in morte priuatorum, idque ex testamento.	29
actis publicis perscriptæ.	28
Gladiatorum interfectorum numerus.	39
Gladiatorum nomina interdum confusa.	87
Gladiatorum pompa.	99
Gladiatorum tabula picta.	98
Gladiatoriorum munerum sumptus.	40

Gladij Drusiani.	100
Glareani error.	115
Gymnici ludi.	24
H Arpe, ensis falcatus.	80
Hecatomba.	29
Hercules athleticis gladiatoribusque præses. 114. eius templum vulgò in Amphitheatris.	ibid.
Hercules, Epitrapezius dictus.	10
Harma.	11
Hirundines victoriæ nuntia.	72
Histriones Principum.	93
Hoc habet, in vulnere dici solitum.	106
etiam, habet, simpliciter.	107
Homines sæpe pro re ponuntur, ut contra res pro hominibus.	26
Hoplomachos.	83
Horatius explicatus, 23. & illustratus.	98.
Hordeaceus panis non bonus.	46
Hygeia.	7
I Anthina vestis.	15
Ianus, Eanus.	11
Indictium funus.	28
Inuadere collum.	8
Inuaretudo.	8
Inuitandi mira, sed prisca ratio.	57
locus apud Senecam explicatus correctusque.	85
Io Saturnalia, clamari solitum.	12
Iugulum petere.	9
Iulius Cæsar munus gladiatorium in filia memoriam pronuntiauit.	30
Iunius Blæsus Pannoniæ Præfectus.	34
Iuramentum in auctoratione.	70
Iuuenalis dies dictus, Saturnaliū quintus, à Caligulâ additus.	17
Iuuenalis explicatus.	84
L Acena simplicitas.	68
Lana, pro carnatoriis.	15
Lætitia Saturnalium.	12
Lampada dare.	97
Lampridius correctus.	32, 52
Lanista auium.	47
Lanista ludorum, gladiatorum præfecti, 47. & pro ipsis gladiatoribus.	48
Lanista honestiori verbo Doctores dicti, 48. & Magistri.	ibid.
Lapitharum conuiuia.	23

Laquearij

Laquearij.	87
Lassitudo animorum quæ?	60
Latus tegere, in vitando, præcipuum.	106
Lauabant sæpius in vno conuiuio Romani, 61. cuiusmodi ea lotio?	62.
Lectio nimia infirmo vitanda.	7
Leges reprimendis munerum editionibus.	39
Libelli gladiatorij ante pugnam.	97
Libellus munerarius.	ibid.
Libitina in Amphitheatro.	112
Libitinaensis porta.	ibid.
Licentia plebis in flagitandis muneribus.	29
Lictores & accensus Editori.	43
Limen ipsum attigisti ostij.	80
Lineam aduersum aliquem poscere.	26
Linguarium dare.	21
Liuius correctus.	49
Locare se ad gladium aut cultrum, quid?	65, 66
Lorarij.	71
Lubentia.	9
Lucanus correctus.	104
Ludi ad artem gladiatoriam destinati.	43, 46
Ludi pœna.	47
Ludorum arbiter populus.	109, 110
Ludorum catalogus.	44
Lusoria tela.	101
Lusorium, locus exercendis gladiatoribus.	44
M ΑΧΑΙΡΟΤΟΙ.	26
Macrobij centones.	12
Magistri pro lanistis.	48
Manes gladiatorum sanguine placari soliti.	21
Mantineses gladiatorie pugnae inuentores.	26
Manus aleatoria.	106
Manus gladiatoria, quæ?	105
Mare malorum.	8
Martialis illustratus.	50
Mastigophori.	71, 73
Mattiacus siue Maciacus ager argenteas venas habet.	60
Matula modus est.	97
Medici ludorum gladiatorum.	45
Medici etiam pro chirurgis.	ibid.

Meridiani, gladiatores.	92
modus pugnae inter eos.	ibid.
Millenaria nota sæpe corrupta.	38
Missio quid propriè? 107. inter eam & Rudem discrimen.	ibid.
sine Missione gladiatores dare.	108
Moneta dea.	24
de Monomachia ex Artemidoro.	88
Mos arma consecrandi Herculi.	114
Mucro pugnatorius.	102
Munerarius.	25
Munerator, à Floro dictus est munerarius.	26, 29
Munerum publicorum diligens in Liuiio recens.	28
Munus ad rogam.	29
Munus ostendere.	97
Munus pronuntiare.	ibid.
Musici agones.	24
Mutitare, quid?	59
Mutitatio priscorum.	ibid.
Myrmillones, Gallis Crupellarij dicti, 82. Eorum pugnandi ratio, ibid. totum in armis erant.	ibid.
N Asiterna.	61
Neptunus.	11
Neptuni templum in Circo.	114
Nero Quæstorum munera tollit.	32
Nobiles re comesa, gladiatores facti.	66
Nonius emendatus.	83
Novius Atellanarum scriptor citatus.	18.
Numeria dea.	24
Νυμφη βλος.	119
Nuptunus à nuptu dictus.	11
O bsequentes gladiatores.	95
Ocrea in sinistro crure.	84
Odrysæ immaniter efferati.	79
Opalia in eadem cum Saturnalibus incidebant diem.	16
Opera vocata.	9
Ordinarij gladiatores.	95
Orientales non bibere soliti ad mensam.	71
Ornamenta, arma dicta.	96
Ornamenta Boum.	ibid.
Ornamenta gladiatorum ante pugnam inspicere solita.	99, 100
Ostendere munus.	97
P ædagogorum sceptrum.	50
Pallium malacum.	14
Pallio-	

128			
Palliolati agri.	42	num in Tartaro collocat.	20
Palma, gladiatorum primum.	112	Pronuntiare munus.	97
pecunia item.	ibid.	Proponere munus.	ibid.
Paludamenta Imperatorum coccinea.	21	Prouocatores siue Probaatores.	84
Parma Threcibus data.	80	Pugil pro gladiatore.	41
Parmularij.	115, 116	Pugna gladiatoria modus.	103
Pares inter se commissi.	99	Pugnare versis armis.	ibid.
Patria nostra, quæ sit.	7	Purgamentum calcare.	72
Pegmares gladiatores vulgo.	91	Q uadrigarius correctus.	104
Pegmares ineptè dici.	ibid.	Q uinquatribus gladiatores dati.	36
Pegmati.	ibid.	Quintilianus citatus.	26
Pellæus.	10	R ecipere ferrum.	110
Penulati in munere funebri spectati.	42.	Reliquiæ vini pincernæ puero da-	
Persius contra vulgum explicatus.	29	ta ritu prisco.	119
Petere & Petitiones.	105	Repetere, arenæ verbum.	105
Petere arenæ verbum.	ibid.	Retiarj, qui? 76. eorum origo. ibid.	
Peti per alterius latus.	106	eorum arma & pugnandi ratio. 76, 77	
Petronius emendatus.	15	sine galeâ pugnabant & clypeo. ibid.	
& interpretatus.	74	Romanus sedendo vincit.	8
Phæaces.	27	Rudis, quid?	50
Picunus.	11	Rudis duplex fuit Tironis & Lanistæ.	
Pilarij.	101	ibid.	
Pilunus.	11	Rude donare.	113
Pinna in galeis.	84	Rudiarj gladiatores.	114
Pinnirapi.	ibid.	Rudibus batuere.	49
Plantus explicatus.	14, 103	S acerdotes Saturni pallio coccineo	
Plinius emendatus.	37, 53, 99, 116	velabantur.	20
explicatus.	112	Sagina gladiatoria.	46
illustratus.	90	Salini religio in mensa.	9
Pollicem vertere.	109	Salinum sacram mensam facit.	ibid.
Pollices premere.	110	Samnites, 83. eorum origo & arma.	
Pompa gladiatorum.	99	ibid.	
Portunus à portu dictus.	11	Sanguinem aliqui victores bibebant.	
Postulari gladiatores solent.	93	III.	
Postulaticij gladiatores.	ibid.	Saturni etymon Latinum.	11
Præstinare.	62	Saturnus, vnde Pollucis filius dictus?	12
Prælusiois dies legitimo certamini		Saturnus maleficus.	20
præmissus.	100	inter deos inferos habitus.	ibid.
Prælusiones hastis fieri solebant.	ibid.	Saturnaliū Sermonum occasio & ori-	
& rudibus.	101	go.	7
Prætextati Editores.	42	Saturnalia, seruorum dies.	10
Prandium caninum.	71	Saturnalia quando instituta.	12
Pretio se vendunt aliqui in gladiatores.	65	Saturnalia veterum quo die?	10
Probaatores.	84	Saturnaliū dies legitimi quinque.	17
Procuratores ludorum ex ciuium pri-		Saturnalibus gladiatores dati. 36. ma-	
mis.	44	nè lauabatur, 12. munera missitata.	
Profana mensa quæ?	9	51. vestis mutari solita.	13
Prometheus, apud Æschylum. Satur-		Saturnalibus togati.	ibid.
		Scantinia lex.	62
		Scisso-	

Scissores, qui?	63	Stattus correctus.	90
Scriptores olim ex professo de re ludi-		Status.	104
crâ scripserunt.	24	σολὴ δειπνῆσι.	14
Scutum argentatum.	84	Strictum frigus.	8
Scythæ in conuiujs è crantio mortui		Structores.	63
portabant.	58	Stupor è frigore.	8
Secundarij suppositicij.	90	Submittere arma.	107
Secutor.	73	Submittentium arma, mors aut salus à	
Secutor Cæsaris.	ibid.	populi nutu pendebat. 107. & Editio-	
Secutor Tribuni.	ibid.	rum.	ibid.
Secutor Martis cognomen.	74	Suetonius emendatus.	38, 67
Secutores, qui? 73. eos cum Myrmil-		explicatus.	93, 116
lonibus confundit Ciceronis inter-		& illustratus.	42, 105
pres.	75	Suidas explicatus.	16
eorum arma.	ibid.	Sumptus munerum gladiatoriorum.	
Secutoriani.	115	40.	
Secutuleia.	74	Suppositicij gladiatoribus.	90
Sedendo vincit Romanus.	8	forte dari soliti.	ibid.
Seges curarum.	7	Synthesinati Saturnalibus honestiores	
Seneca explicatus & correctus.	10, 29,	ciues. 13. & homines lautiores.	14
57, 63, 66, 103.		Syris columbæ sacræ.	72
Sermonum Saturnalium occasio & ori-		T abulæ gladiatorum pictæ.	98
go.	7	Tacitus emendatus.	26, 60
Serram reciprocare.	118	& explicatus.	34, 39
Serui in exsequijs immolari soliti.	27	Tela lusoria.	101
Serui cum dominis vestem cōmutabant		Tertiarij suppositicij.	90
Saturnalibus.	10	Theologi veteres crebrò inuecti in Spe-	
Seruis Domini ministrabant Saturnali-		ctacula.	24
bus.	ibid.	Threces qui, & vnde dicti? 79. pro	
Sica vnde dicta?	81	quouis etiam gladiatore. 80. eorum	
Sica Romanorum qualis?	80	arma.	27
Sicarij.	ibid.	Threcem cum Myrmillone confundit	
Sigæum.	98	Horatij interpres.	ibid.
Sigillaria sequebantur Saturnalia.	18	Threces cruenti.	79
Solinus emendatus.	83	Threciscus.	ibid.
Spartaci immane factum.	29	Threcidica, arma Thracum.	81
Spectacula & eorum diuisio.	24	Tibullus illustratus.	20
Spectaculum propriè munus appella-		Tirones, nouitij gladiatores.	49
tur, & quare?	25	docti in ludis. ibid. vapulabant	
Spectaculum bellicum est, munus gla-		ferulis. 50. eorum arma grauiâ.	
diatorum. 117. ad mortis contemp-		ibid.	
tum facit.	ibid.	Togati spectatores in Voluptario mu-	
Spectatores munerum, in quâ veste?		nere.	43
43.		Togati etiam gladiatores.	96
Spoliarium, quid?	54	Traiani incredibilis gladiatorum edi-	
vnde dictum.	55	tio.	37
Spongia siue Balneus, tegmen pectori		Trebellius Pollio emendatus.	98
Retiariis adtribuitur.	77	Trico nummarius.	8
Sponsiones pro victoria.	115	Tridens pro gladio Retiariis.	77
Stare in gradu.	104	Trimalcionis conuiuium.	58
Stare in statu.	ibid.	Tuba terminalis.	102
		R	
		Tubæ	

I N D E X.		
Tabæ signo ludi commissi.	ibid.	Vestis gladiatorum in genere.
Tunica, vestis Retiariorum.	95	Vestimenta accubitoria.
Turnebi originatione ridicula super Myr- millone.	81	Vestis conuiuialis.
Valetudo venæ tactu indagatur.	7	Veterani gladiatores.
Vara vibiam sequitur.	78	Victores gladiatores.
Varro emendatus.	86	Victores manū in vulnus mittebant.
& illustratus.	16, 50, 72	Vini reliquæ pincernæ puero datæ ri- tu prisco.
Vasum secundâ declinat.	9	Vitæ vana spes.
Venæ tactu, valetudo inquiritur.	7	Vitalis fons curarum igne interfici- tur.
Veneris templum in theatro.	114	Vmbo pelliceus.
Ventilare.	102	Vocata opera.
Verbis armis pugnare.	103	Volones.
Vertunnus.	11	Voluntarij gladiatores.
Vestales casu obuiæ, noxiorum pœnam protollebant.	107	Vfuraria seruorum libertas.

FINIS.

APPROBATIO.

Hi I. Lipsij Saturnalium Sermonum de Gladiatoribus libri
vtiliter recudentur, quod priscorum auctorum scriptis lu-
cem & medicinam adferant. 3. Cal. Iul. 1598.

*Guiliel. Fabricius Nouiomagus, Apo-
stolicus ac Regius librorum Censor.*

PRIVILEGIUM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Ro-
manorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ,
Bohemix, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux
Burgundiæ, Stirix, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes
Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fidei dilecto IUSTO LIPSIÛ gra-
tiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DEVS immortalis ho-
minibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina
sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet
homines non tantum ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi
etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij
quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque di-
gnam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in literis ac disciplinis operam
ponunt; præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt,
vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex igno-
rantix tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque
animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio,
concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cum itaque ab iis,
quorum nobis spectata fides, qui que iudicare de Literis possint, acceperi-
mus, insignes te animi ingenii que tui dotes tibi à natura insitas à primis
temporibus ætatis tuæ ita literarum ac disciplinarum studiis excoluisse at-
que exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis mi-
nimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in anti-
quis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæ-
que in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisisti, dum
vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singula-
ri artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam,
quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitavit, per-
uenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque
in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptio-
nis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate vi-
rum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scri-
bere, quæq. à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à men-
dis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assidue
verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirifice recrees, &
eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haud quaquam
prætermittere volumus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta
conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis
per te satis ipse animatus sis, animandum magis patricinioque nostro defen-
dendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam ve-
rò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te
eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuile-
gioque te & Typographum tuum aduersus quorumcunque fraudem, qui
lucris causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint,
munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decerni-
mus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu edituruses, quocunque modo, caractere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq. ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorumve hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, uti tria ut minimum cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solum eiusmodi libris, tibi, hæredibusve tuis, auxilio Magistratus, ubicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri multa, cuius semissis quidem Fiscus nostri Procuratori, fraudis vindici; alter verò semissis, tibi hæredibusve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscunque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiæve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis multa, eos punituri & quibuscunque modis coerceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuètere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

RVDOLPHVS.

Subsign.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacra Cæsarea M^{ti} proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^{ti} in cerâ rubrâ.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS Dei gratia Hispaniarum &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, ne quis, Iusti Lipsij Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscunque, à Censoribus legitimis approbatos præter ipsius, heredumve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem triginta marcharum auri puri illatione multabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ XIV. Feb. M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

Tibi JOANNES MORETE, pro amicitia qua mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, uti hos SATURNALIVM libros auctos & correctos, typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Rex meus dixerunt.

Iustus Lipsius.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD IOANNEM MORETVM.

M. D. XCVIII.

